

**YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI
ARACI OLARAK MİKRO KREDİ
(ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ANALİZİ)**

Mehmet ŞENGÜR

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**İktisat Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2011**

**YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI
ARACI OLARAK MİKRO KREDİ
(ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ANALİZİ)**

Mehmet ŞENGÜR

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**İktisat Anabilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Eskişehir

2011

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet ŞENGÜR tarafından hazırlanan YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI ARACI OLARAK MİKRO KREDİ (ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ANALİZİ) başlıklı bu çalışma 12.07.2011 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR

Üye .....

Prof. Dr. Sami TABAN

(Danışman)

Üye .....

Doç. Dr. Murat KİRACI

Üye .....

Yrd. Doç. Dr. Etem Hakan ERGEÇ

Üye .....

Yrd. Doç. Dr. Hakan ACAROĞLU

ONAY

.../ .../ 200...

(İmza)

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

ÖZET**YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI ARACI
OLARAK MİKRO KREDİ (ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ANALİZİ)**

ŞENGÜR, Mehmet
Yüksek Lisans-2011
İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. Sami TABAN

Bu çalışma, mikro kredi uygulamasından faydalanan ve yoksul olarak nitelenen kimselerin kredi vasıtasıyla yoksulluktan ne ölçüde çıkabildiklerini ele almıştır. İlk iki bölümde yoksullukla ilgili kavramlar ve yoksullukla mücadele politikaları açıklanmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Grameen Mikro Kredi Programı ele alınarak Eskişehir uygulamasının etkinliği analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre mikro kredinin kullanımının kredi müşterilerine gelir, istihdam, yaşam standardı ve sosyal açıdan önemli katkılarının olduğu tespit edilmiştir. Ancak kredi müşterilerinin iş alanlarının daha çok el işi tezgâhları, tuhafiye dükkânı ve terzihane gibi küçük çapta oldukları görülmüştür.

ABSTRACT**POVERTY, AND MICROCREDIT AS A TOOL TO COPE WITH IT
(THE CASE OF ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK)****ŞENGÜR, Mehmet****Master of Arts -2011****Department of Economics****Supervisor:** Prof.Dr. Sami TABAN

This thesis discusses to what extent the poor people who used microcredit implementations get better off. In the first two chapters, the concepts concerning poverty and the policies employed against the poverty are explained. In the third and the last chapters, Grameen microcredit practices are discussed and the performance of this implementation in Eskisehir is analyzed. According to the results, it is found that the practice of the microcredit contributes to the income, and increases employment, and the life standard of the poor as well as it helps their socialization. It is also understood that those applicants of the microcredit have only small shops such as workbench of handmade products, millinery and tailor's shop.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
TEŞEKKÜR.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

1.1. Yoksulluk Kavramı	4
1.1.1. Yoksulluğu Tanımlamada ve Ölçmedeki Temel Amaçlar.....	9
1.2.Yoksulluk Türleri	11
1.2.1. Mutlak Yoksulluk	11
1.2.2. Göreli Yoksulluk.....	13
1.2.3. Objektif Yoksulluk.....	14
1.2.4.Sübjektif (Öznel) Yoksulluk	15
1.2.5. İnsani Yoksulluk - Gelir Yoksulluğu	15
1.2.6. Kırsal - Kentsel Yoksulluk.....	16
1.3. Yoksulluk Sınırı	18
1.3.1. Yoksulluk Sınırının Hesaplanması.....	20
1.3.1.1. Sadece Gıda Harcamalarına Göre	20
1.3.1.2. Gıda Dışı Harcamalara Göre	21
1.4. Yoksulluk Sınırı Türleri	21
1.4.1. Mutlak ve Göreli Yoksulluk Sınırı.....	21
1.4.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırı Tahmini	22
1.4.2. Sübjektif Yoksulluk Sınırı	24

1.5. Yoksulluğun Ölçümü ve Ölçüm Yöntemleri	25
1.5.1. Kafa Sayısı Endeksi	26
1.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	27
1.5.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi.....	29
1.5.4. Sen Endeksi.....	31
1.5.5. Sen-Shorrocks-Thon Endeksi	32
1.5.6. Watts Endeksi.....	34
1.5.7. Çıkış Süresi	36

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DOLAYLI YAKLAŞIM	38
2.1.1.Klasik Büyüme Modeli	39
2.1.2.Sosyalist Büyüme Modeli	42
2.1.3. Keynes'in Büyüme Konusundaki Görüşleri	43
2.1.4. Çağdaş Büyüme Modelleri.....	44
2.1.4.1. Harrod-Domar Modeli	44
2.1.4.2. Solow Modeli	47
2.1.4.3. İçsel Büyüme Modelleri.....	50
2.2.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DOĞRUDAN YAKLAŞIM	52
2.2.1.Radikal Reform	53
2.2.2.Kamu Harcamaları	55
2.2.3. Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	57
2.3.TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE	58
2.3.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	64
2.3.2. İşsizlik Sigortası	70
2.3.3.Yoksullukla Mücadelede STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşları) ve Farklı Projeler	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİKRO FİNANSMAN ve GRAMEEN BANK

3.1. Yoksulluk İçin Mikro Kredi.....	78
3.2. Grameen Bank.....	79
3.2.1. Kuruluşu ve Zaman İçindeki Gelişimi	79

3.2.2. Grameen Bank Mekanizması ve İşleyiş Esasları	83
3.2.2.1. Geri Ödeme Mekanizması.....	84
3.2.2.2. Yakın İzleme (Peer Monitoring)	85
3.2.2.3. Geri Ödemelerin Düzenli Olması (Regular Repayment)	86
3.2.2.4. Dikkatli Üye Seçimi (Peer Selection)	87
3.2.2.5. En Yoksul Olan Kadına Öncelik.....	88
3.2.2.6. Kredi Ödemelerinin Artan Oranlı Olması (Dynamic Incentive).....	88
3.2.2.7. Mikro Kredi Kurumlarının Sürdürülebilirliği ve Finansmanı.....	89
3.2.3. Mikro Kredi - Bankacılık Kesimi İlişkisi.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ MİKRO KREDİ UYGULAMALARI VE ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ÖRNEĞİ

4.1. Dünyadaki Grameen Mikro Kredi Programı Uygulamalarına Genel Bir Bakış	94
4.1.1. Asya ve Pasifik Grameen Bank Uygulamaları.....	94
4.1.2. Avrupa Grameen Bank Uygulamaları.....	96
4.1.3. Afrika Grameen Bank Uygulamaları	98
4.1.4. Güney ve Kuzey Amerika Grameen Bank Uygulamaları.....	99
4.2. Türkiye’de Mikro Kredi Projesi (TGMP).....	100
4.2.1. Türkiye Grameen Mikro Projesi’nin İşleyişi	101
4.2.1.1. TGMP’de Grup Oluşumu ve Kredinin Dağıtılması	102
4.3. Eskişehir Grameen Mikro Kredi Uygulaması Örneği (Anket Çalışması Sonucu Elde Edilen Verilerin Analizi ve Yorumlanması).....	106
4.3.1. Yöntem.....	106
4.3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	106
4.3.1.2. Ana Kütle ve Örneklem	106
4.3.1.3. Veri Toplama Yöntemi	107
4.3.2. Bulgular.....	108
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	140

TABLolar LİSTESİ

Tablo- 1: A ve B Ülkelerindeki Kafa Sayısı Endeksleri	26
Tablo-2: C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi.....	28
Tablo-3: C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi Karesi	29
Tablo-4: Alt Grupların Yoksulluk Endeksi, Madagaskar(1994).....	31
Tablo-5: Newfoundland Şehrinde 1984-1986 Yılları Arasında Yoksullukta Meydana Gelen Değişimler	34
Tablo- 6: Seçilmiş Ülkelerin Günlük 2\$ Yoksulluk Sınırı Çerçevesindeki Yoksulluk Hesaplamaları.....	35
Tablo -7: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2008... ..	59
Tablo- 8: Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyetine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları(%)	63
Tablo- 9: Fonun 2003-2008 yılları arasındaki toplam gelir- gider durumu	66
Tablo- 10: Fonun son üç yıllık gider durumu (milyon TL).....	66
Tablo- 11: Fonun Gelir Tahakkukları (Milyon TL).....	67
Tablo-12: Vakıflardan 2004 Yılında Yardım Alan Kişi Sayısı ve Yardım Miktarları	68
Tablo- 13: Vakıflardan 2003-2004 Yıllarında Yapılan Yardımların Parasal Dağılımı	69
Tablo- 14: İşsizlik Sigortası Ödemeleri	71
Tablo-15: 2005-2010 Yılları Arasındaki Ücret Garanti Fonu Ödemeleri.....	74
Tablo- 16: Türkiye’de Ençok Kredi Alan İller ve Dağıtılan Kredi Miktarları.....	105
Tablo-17: TGMP’nin Prodüktivitesi	105
Tablo -18: Katılımcıların Yaşı	108
Tablo -19: Çocuk Sayısı ve Okula Giden Çocuklar.....	109
Tablo -20: Ailelerdeki Meslek Grupları.....	111
Tablo -21: Kredi Öncesi Gelir - Kredi Sonrası Gelir	114
Tablo -22: Mikro Krediyi Alış Amacı.....	116
Tablo -23: Mikro Kredi Öncesi İş Durumu ile Kredi Sonrası Yapılan İş.....	117
Tablo -24: Mikro Kredi Kullanımı İle Sağlanan İstihdam.....	118

Tablo -25: Kredi İş Dışında Ne İçin Kullanıldı.....	118
Tablo -26: Kredi Alırken Beklentiler	120
Tablo -27: Memnuniyet.....	122
Tablo -28: Kaçınıcı Kredi	122
Tablo -29: Kredinin Katkıları.....	123
Tablo -30: Kredi Kapsamı Yeterli Mi?	124
Tablo -31: Kredi Etkin Mi? & Tavsiye Eder Misiniz?	125
Tablo -32: Mikro Kredi Uygulaması'nın Eksiklikleri.....	125
Tablo -33: Mikro Kredi Öncesi ve Sonrası Gelir Değişkenine Göre t-Testi	126
Tablo -34: Mikro Kredi Sonrası Gelir – Mikro Kredi Kullanım Süresi Değişkenlerine Göre ki-kare Analizi	127
Tablo -35: Ortalamalar	128

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Sübjektif Yoksulluk Sınırı	24
Şekil-2: Yoksulluktan Ortalama Çıkış Süresi.....	37
Şekil-4: Ricardo Modelinde Teknolojik Gelişmenin Ekonomik Sonuçları.....	42
Şekil 5: Sabit Oranlı Üretim Fonksiyonu	44
Şekil-7: Solow Büyüme Modeli-Tasarruf Artışı	49
Şekil-8: Solow Büyüme Modeli - Nüfus Artışı	49
Şekil-9: Solow Büyüme Modeli-Teknolojik Gelişim.....	50

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	109
Grafik-2: Bütçeye Katkı Sağlayan Birey Sayısı.....	110
Grafik-3: Yaşanılan Yer.....	112
Grafik-4: Sosyal Güvence.....	112
Grafik-5: Kredi Kullanma Süresi.....	113
Grafik-6: Bir Aile İçin Gerekli Görülen Minimum Gelir.....	114
Grafik-7: Mikro Krediden Haberdar Olma Şekli.....	115
Grafik-8: Mikro Kredi Hangi İş Kolu İçin Alındı.....	116
Grafik-9: Kredi Sonrası Kazancın Değerlendirilmesi.....	119
Grafik-10: İş İçin Yapılan Yatırımın Şekli.....	119
Grafik-11: Beklentiler Ne Ölçüde Karşılandı?.....	121

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Anket Formu..... 140

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	:Araştırma Geliştirme
BM	:Birleşmiş Milletler
DB	:Dünya Bankası
FGT	:Foster, Greer, Thorbecke
G_A	:Fiili Büyüme
GB	:Grameen Bank
G_N	:Doğal Büyüme
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
G_w	:Gerekli büyüme
İGE	:İnsani Gelişme Endeksi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KEDV	:Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsü
MFK	:Mikro Finans Kurumu
MKP	:Mikro Kredi Programı (Projesi)
SGK	:Sosyal Güvenlik Kurumu
SRAP	:Sosyal Riski Azaltma Projesi
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
STT	:Sen-Shorrocks-Thon Endeksi
SYDTF	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPAV	:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TGMP	:Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi
TİSVA	:Türkiye İsrافی Önleme Vakfı
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TEŞEKKÜR

Çalışma süresince eleőtiri, destek ve katkılarını esirgemeyen danışmanım ve hocam Prof. Dr. Sami TABAN'a; eleőtiri ve fikirleriyle çalıőmaya katkı sağlayan diğer hocalarıma sonsuz teőekkürlerimi sunarım. Çalışma esnasında ve hayatım boyunca bana karşı daima anlayıőlı olan, maddi ve manevi her konuda koőulsuz destek veren, sevgi ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen aileme teőekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Günümüzde yoksulluk artık sadece gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin sorunu olmaktan çıkmıştır. Gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerin de önemli bir problemi haline alan yoksulluğun önlenmesi için birçok program ve politikalar geliştirilmiştir. Hemen hemen tüm ülkeler kendine özgü koşulları dikkate alarak benzer politikalarla yoksullukla mücadele gayreti içerisine girmişlerdir. Son zamanlarda bu mücadele politikalarının bir aracı olarak Mikro Kredi Uygulaması karşımıza çıkmaktadır. Mikro Kredi Uygulaması diğer finans kurumlarının aksine krediden faydalanacaklar açısından daha az kırtasiyecilik işlemleri ve çok küçük maliyetler gerektirdiğinden günden güne geniş bir uygulama alanı bulmaktadır.

1970’li yıllarda Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmış olan Mikro Kredi politikası Grameen Bank aracılığı ile Türkiye’de 2000’li yıllarda sayıları geçen zamanla beraber artan ofislerle uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Projesinin amacı şu şekilde tanımlanmaktadır; “ Türkiye’deki kırsal ve kentsel bölgelere kredi imkânı sağlayarak, geleneksel olmayan bir bankacılık sistemini tanıtmak ve kurumsallaştırmaktır”. Temel amaç olarak Mikro Kredi Projesi yoksul insanlara yardım etme çabasındadır, özellikle de klasik finansal kurumlardan destek alamayan yoksul kadınlara yöneliktir (TİSVA, 2005: 9-10). Klasik bankacılık kesiminde şubelerin çok yaygın olmaması kırsal alanlardaki bireylere ulaşmayı engelleyici olmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan kişilerin kredi taleplerinin düşük miktarlarda olması bankalar nezdinde düşük faiz ve yüksek maliyetten dolayı pek kabul görmemektedir (Çak, 2007: 34).

Yukarıdaki ve benzer durumlarda kırsal kesimde yaşayanlar veya bankacılık kesiminden kredi sağlayamayan kişiler Mikro Kredi Uygulaması ile ihtiyaçlarını karşılayacak küçük miktarlarda krediler temin edebilmektedir. Uygulamanın yapacağı etki fakirlikle mücadelede ilk bakışta küçük görünmektedir. Fakat zamanla kişilerin gelirinde ve yaşam standartlarında eskiye nazaran iyileşmelere yol açmasının gözlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’de de yoksul

kadınlara öncelik veren bu proje günden güne artan bir ilgiye sahip olmaktadır. İlk olarak Diyarbakır'da uygulamaya başlanmış olup daha sonraları onlarca vilayete yayılmış olan Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi birçok insana geleceğe dönük çalışma azmi kazandırma ve potansiyelini değerlendirme noktasında ehemmiyetli bir rol oynamaktadır.

Bunların dışında Mikro Kredi Uygulaması işsizliği önleme bakımından da olumlu etkilere yol açabilmektedir. Ülkemiz ve daha birçok gelişmekte olan ülkenin en temel sorunlarından birisi olarak işsizlik hala yerini korumaktadır ve işsizler arasında gizli işsizler önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş olarak nitelenen birçok ülkeye nazaran Türkiye'de de işsizlik oranları oldukça yüksek ve buna karşın istihdam da bir o kadar düşük seviyededir. Bu denli düşük istihdama yol açan nedenler arasında; sermaye eksikliği, eğitim olanaklarından yeterince faydalanılamaması, bankacılık ve finans kesiminden istenilen desteğin bulunamaması ve kadın istihdamının düşük olması sayılabilir.

Sayılan tüm bu sebepler aslında Mikro Kredi Uygulaması'nın temelde çözmeyi hedeflediği meselelerdir. Mikro Kredi Uygulaması yoksula ve kadına önceliği esas almakta olup, herhangi bir nedenden dolayı bankacılık kesiminden faydalanamayan bireylere kefilsiz – teminatsız kredi vermektedir. Bu gibi uygulamalar ülkemizde de en başta % 30 civarında olan kadın istihdamında bir yükselmeye yol açmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal dışlanmışlıkları, eğitim eksikliklerini ve sermaye yetersizliğini gidererek ülke genelinde işsizliği azaltıcı bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde de mikro kredi ile ilgili yapılmış olan çalışmalar bulunmaktadır. Uygulamanın yoksul kimselere ne denli faydalı olduğu veya işsizliği önlemede ne kadar yarar sağladığı sorgulanmıştır. Yapılmış olan çalışmalarda uygulamanın bu konularda olumlu etkilere yol açtığı veya açmakta olduğu ifade edilmiştir. Ülkemizde de Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Programı (TGMP) 2003 yılından bu yana uygulanmaktadır. Uygulama Mayıs 2011 tarihi itibari ile 53 İl ve toplam 70 şube ile faaliyetlerini her geçen gün artırmaktadır. Yaygınlaşan bu uygulama Eskişehir İli'nde Tepebaşı ve Odunpazarı olmak üzere iki şube ile faaliyet göstermektedir.

Çalışmamız ülke genelinden ziyade Eskişehir İli'ndeki mikro kredi kullanıcılarının durumunun tespitine yönelik olarak planlanmıştır. Çalışma Eskişehir Grameen Mikro Kredi Programı dâhilindeki kredi müşterilerini kapsamaktadır. Çalışmada veriler anket uygulaması ile kredi ofisleri aracılığıyla müşterilerden elde edilmiştir. Elde edilen veriler yoluyla yapılan analizler ile mikro kredi uygulamasının kredi müşterilerine gelir, yaşam standardı ve sosyal yönlerden katkısını olup olmadığı test edilmiştir. Ayrıca mikro kredinin yoksullukla mücadelede etkin bir araç olarak kullanılıp kullanılmayacağı da sorgulanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümde yoksulluk kavramının, yoksulluk türleri, yoksulluk sınırları ve yoksulluk ölçüm yöntemleri ile birlikte açıklanması amaçlanmıştır.

İkinci bölüm, yoksullukla mücadele ile ilgili ortaya konulan yaklaşımları içermektedir. Dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımları ele alınarak Türkiye'de yoksullukla mücadelede uygulanmış olan ve uygulanan programlar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölüm ise yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım içerisinde yer alan mikro kredi ve Grameen Bank (GB) ele alınmıştır. Mikro kredinin tanımlamasından sonra Grameen Bank mekanizması ve işleyiş esasları üzerinde durulmuştur.

Dördüncü ve son bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda dünyadaki Grameen Bank örnekleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Dünyadaki benzerlerinden sonra ikinci kısımda TGMP ele alınmıştır. Son kısımda ise Eskişehir Grameen Bank Mikro Kredi Programı'nın etkinliğine yönelik birincil veriler kullanılarak betimleyici ve istatistiksel analizler yapılmış, mikro kredi uygulamasının etkinliği sorgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN TANIMLANMASI VE ÖLÇÜMÜ

1.1. Yoksulluk Kavramı

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) tanımlamasına göre yoksulluk genel bir biçimde insanların ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak ifade edilmektedir. TÜİK bu tanımlı yaptıktan sonra yoksulluk için “dar anlamda yoksulluk” ve “geniş anlamda yoksulluk” şeklinde iki ayrı fakat daha az genel olan bir tanımlama da yapmıştır. Dar anlamda yoksulluk denildiği zaman açlıktan ölme ve barınma imkânının olmaması durumu söz konusudur. Geniş anlamda yoksulluk tanımlı ise temel gıda, giyim ve barınma gibi gereksinimlerinin karşılanmış olmasının yanı sıra toplumun genel yaşam düzeyinin gerisinde kalmamayı da kapsamaktadır. Lipsey'e göre ise “yoksulluğun bir mümkün tanımlı yurttaşların çoğundan daha yoksul olma” (Lipsey, 1984: 397). Dünya Bankası ise yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlamakta ve yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır. Dünya Bankası günlük 1,25 Doları genel yoksulluk sınırı olarak kabul ederken (Ala, 2009), dünyanın en fakir ülkeleri için bu sınır günlük 1 Dolar (1985 fiyatlarıyla), Latin Amerika'da 2 Dolar ve geçiş ekonomilerinde 4 Doların altı olarak tanımlanmıştır (Alcock, 2006: 49).

Yoksulluk kavramı gelişme (kalkınma), büyüme ve gelir dağılımı gibi ülke ekonomisini makro düzeyde yansıtan konularla da yakından ilişkilidir. Yoksulluk bu konulara bağlı olarak ülke ekonomisinin durumuna göre farklı şekillere bürünecektir. Burada hatırdan çıkartılmaması gereken yoksulluğun toplumsal bir olgu olmasıdır. Toplumlar ve ülkeler gelişirken elbette toplumun temel unsuru olan bireylerin de gelişiminden söz etmek gerekir. Toplumu oluşturan bireylerin genel anlamda ortaya çıkan değişim ve gelişimlere ne derece uyumlu olduğunu (ayak uydurduğunu) veya bu gelişmelerden ne ölçüde faydalanabildiği sorgulanacaktır. Bu tür sorgulamalar sonucu ortaya “insani gelişme” kavramı ortaya çıkmıştır.

İnsani gelişme kavramı bağlamındaki tartışmaların ve fikirlerin en önemli boyutlarından birisini yoksulluk oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu çok boyutlu

tartışmaların unsurlarından olan yoksulluk için henüz açıklığa kavuşmuş net bir niteleme yapılamamıştır. Yoksulluk için yapılan her tanım otoriteler için birbirinden farklı yöntem ve planlar gerektirmesi bakımından da önemlidir. Bu nokta da yoksulluk tanımı yapılırken ortaya çıkaracağı sonuçlar bakımından bir değerlendirme de söz konusu olur (UNDP Türkiye, 2004: 31).

Yoksulluğun çerçevesinin tanımlaması ile yoksul kavramı da anlamlı bir hal almaktadır. Yoksulluk ile ilgili yapılan değişik tanımlar olmasına rağmen “yoksul” en yalın haliyle farklı olan bu tanımlardaki düzeye veya noktaya erişemeyen kimse olarak ifade edilebilir.

Ancak yoksulluk kavramını tartışırken bir neden değil de sonuç olduğunu da göz önünde bulundurmalıyız. Herhangi bir toplumda yaşayan bireylerin eşit koşullarda olması halinde bu toplum nispeten başka toplumlara göre yoksul olsa dahi yoksulluktan söz edilmeyecektir. Her ne kadar yoksulluk toplumsal boyutları olan bir olgu olsa da bireyler için ifade edildiği zaman anlam kazanacaktır. Yoksulluk bu açıdan ele alındığında toplumların sahip oldukları veya meydana getirdikleri değerler ile ifade edilemeyecektir. Toplum tarafından yaratılan bu değerlerin bireysel olarak eşit bir şekilde dağılımı gerekmektedir. Eğer bu dağılımda eşitsizlik söz konusu ise yoksulluktan söz edilebilir. Tüm bunlara bakarak yoksulluğun bir çeşit gelir dağılımındaki eşitsiz durumun sonucu olduğu kabul görmektedir (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001: 103).

Yoksulluk birçok farklı kritere göre tanımlanabilir. Kriterlerin sayısının birden fazla olması ve değişik durumlar içermesi dolayısıyla birden fazla tanım mevcuttur.

Yoksul sözlük anlamı olarak yeterince paraya sahip olmayan ve bir takım araçlara ulaşamamış (araçları elde edememiş) olan kimsedir. Buna bağlı olarak “yoksulluk” kelimesi gerekli olan olanaklardan yoksunluk halidir (Aktan, 2002: 1).

Yoksulluk algılaması kişiden kişiye, içinde yaşanılan topluma ve coğrafik farklılıklara göre değişecektir. Yukarıda tekrar edildiği gibi yoksulluk kavramı bireysel düzlemde ele alındığı takdirde anlam kazanacaktır. Toplumun genel yoksulluk seviyesi yüksek olsa bile bireysel olarak yoksulluk sanılanın aksine

oldukça düşük olabilir. Yoksulluk kavramının sadece gelire bağılı olup olmadığını sorgulanması yeni tanımlamaların doğmasının sağlamıştır.

Yoksulluk var olan durum ile olması gereken durumun kıyaslanması sonucunda belirginleşecektir. Yoksulluk kavramı sadece temel beslenme ihtiyaçları üzerine oturtulamaz. İnsanın doğası gereği barınma, giyim, sağlık, kültür, eğitim gibi birçok sosyokültürel gereksinimleri de vardır. Bu açıdan bakıldığında yoksulluk insanın beşeri olarak nitelendirebilecek pek çok gereksinimi ile doğrudan ilgilidir (Aktan, 2002: 2).

İhtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı sorusuna verilen cevaplar öznel yargılardan uzak olmayacaktır. Toplumun bir kesimin beşeri ihtiyaçlarının karşılanmış olmasıyla diğer kesimin karşılaştırılması daha doğru bir seçim olacaktır (Dağdemir, 1992: 92). Bu açıdan beşeri ihtiyaçlar insanlara bağılı oldukları için belirli kalıplara sokmak oldukça zordur. Meydana gelen olaylara yenilik ve geliştirme gibi faaliyetlere bağılı olarak ihtiyaçların miktarı ve şekli de değişecektir. Belli bir dönemde yeterli görülen ihtiyaçlar zamanla yetersiz bir hal alabilir. Dolayısıyla insanla birlikte beşeri ihtiyaçlar da zaman içinde gelişerek çeşitlenecektir.

Temelde beşeri ihtiyaçlar, maddi imkânlarla dayananlar ve dayanmayanlar olarak ikiye ayrılabilir. Yoksulluk maddi olmayan ihtiyaçlar çerçevesinde açıklanmak istendiğinde veya açıklandığında sorunlara yol açabilmektedir. Maddi yönlerden herhangi bir şekilde imkânsızlığı olmayan ancak manevi gereksinimlerini karşılayamayan kimse de yoksul sayılabilir. Bu nedenle yoksulluğun ifade edilmesinde manevi imkânlarla dayanan ihtiyaçlar da söz konusu olacaktır. Bu ihtiyaçların varlığının belli başlı problemleri de doğuracağı göz önünde tutulmalıdır (Aktan, 2002: 2).

Yoksulluk sadece ortaya çıkmış olması bakımından değil derinliği bakımından da son derece önemlidir. Bu nedenle yoksulluk yalnızca ihtiyaçların karşılanması ile önlenemez bir durum değildir. Karşılanmış olan ve zamana bağılı olarak değişen gereksinimlerin giderilmesinde devamlılık gerekmektedir.

Yoksulluk ile ilgili önemli bir nokta da gösterge olarak sadece ekonomik ölçütlerin mi kullanılacağı yoksa bununla beraber sosyo-kültürel bir takım ölçütlerin de mi göz önüne alınıp alınmayacağıdır (Şenses, 2001: 62).

Genel olarak yoksullukla ilgili olarak görüşler ikiye ayrılmaktadır. İlk yaklaşım yoksulluğu yalnızca gelirin bir sonucu olduğunu savunurken diğer yaklaşım yoksulluk açısından gelirin son derece önemli olduğunu vurgulamanın yanı sıra bireylerin sosyo-kültürel potansiyellerini ortaya koyabilmesi için gerekli araçları da göz önünde bulundurmaktadır (UNDP Türkiye, 2004: 31). Yoksulluk sadece ekonomik ölçütlerle tanımlanmış olsa bile temelde birçok önemli değişkenleri kapsayan geniş sayılabilecek bir görünümde dir (Şenses, 2001: 62).

Yoksulluk kavramının sadece gelire indirgenmesi sosyal bir varlık olan insan ihtiyaçları ile bağdaşmamaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde var olma mücadelesi veren insan için yoksulluk yalnızca gelir penceresinden bakılarak açıklanamayacak bir olgudur. Yoksulluk kavram olarak belirli bir gelir seviyesi ile ifade edilmeye çalışıldığı takdirde tek boyutlu bir kavram olmaktadır. Ancak insanların sosyo-kültürel ilişkileri ve yaşamları dikkate alındığı zaman yoksulluk kavramı tek boyutlu olmaktan çıkacaktır.

Temelde asgari ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan araçlara ulaşamama ya da o araçlardan mahrum olmak olarak tanımlanan yoksulluk; istihdam, sosyal yaşam, toplumsal dışlama gibi farklı değişkenler göz önünde bulundurulduğu zaman çok farklı bir boyut kazanmaktadır (Aktan, 2002: 3).

Yoksulluğun varlığının yanı sıra derinliğinin de sorgulandığı bu kapsamlı tanımlama çerçevesinde farklı unsurlara vurgu yapılmalıdır. Vurgulama birçok kaynakta farklı biçimlerde yapılmıştır. Aktan (2002) bu boyutları şöyle sıralamaktadır.

Maddi Mahrumiyet: Bireyin veya aile bireylerinin maddi olan (gelir gibi) ihtiyaçlarını karşılayamaması.

Fiziki Zafiyet: Gıda alımı açısından yeterli seviyeye ulaşamama bedeni olarak ta hastalık, sakatlık durumlarını içerir.

İzolasyon: en temel eğitim öğretim imkânlarından yoksun olma durumu, istenildiği halde yaşanan coğrafya sebebi ile gerekli kaynaklara ulaşamama durumudur.

Güçsüzlük: Yoksulluk içerisinde olan kişilerin bu durumdan kurtulmak için gerek maddi gerekse manevi (beceri, bilgi) bakımından gücünün olmamasıdır. Ayrıca bu halde olan bireyler iktisadi ve sosyal olaylar karşısında daha fazla risklere maruz kalırlar.

Katılımın Yetersiz Olması: Güçsüzlüğün yanı sıra dışarıdan yapılan veya yapılacak olan programlara katılamamak. Siyasal açıdan sessiz bir konumda olmak yönetime katılamamak.

Zamanın Yetersiz Olması: Toplumun bireylerinin hemen hemen tüm zamanlarını asgari bir tüketimi karşılayabilmek için harcaması halinde, iş dışında herhangi bir şeyle ilgilenememesi.

Çevre Kirliliği ve Çevrenin Bozulması: Doğanın ve çevrede ortaya çıkan tahribatlar sonucu geçim kaynaklarının ortadan kalkması durumu.

Ayrıca doğal kaynakların ortadan kalkması durumu dolaylı olarak da bireylerin yaşam kalitesini düşürecektir. Bunlara ek olarak kamusal mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde sağlanamaması, alt yapı yetersizlikleri, sosyal ve ekonomik faaliyetler bakımından diğerlerine göre eşit fırsatlara sahip olamamak, gelişim ve teknolojiye mahrum olmak da sayılabilir. Bu şekildeki değişkenler daha da sıralanabilir, çoğaltılabilir. Tüm bunlar yoksulluğun farklı boyutlarının var olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortaya çıkan çok boyutluluk ile maddi olan ve maddi olmayan etmenlerin ve bireylerin sahip oldukları yaşam koşullarının farklı olması yoksulluk tanımlaması aşamasında zorluklara yol açmaktadır. Ancak araştırmacılar yoksulluğun hangi boyutuna vurgu yapacaklarsa buna uygun varsayımlarla tanımlama yapmaktadırlar (Aktan, 2002: 5) .

1.1.1. Yoksulluğu Tanımlamada ve Ölçmedeki Temel Amaçlar

Haughton ve Khandker (2009) bu amaçları şu şekilde sıralamışlardır:

- I-Yoksul insanları gündemde tutmak.
- II-Yoksul insanları doğru tanımlayarak uygun müdahaleler için güçlü olmak.
- III-Yoksul insanlara yönelik proje ve politikaları izleyip değerlendirebilmek.
- IV-Kurumların yoksul insanlara yardım etme hedeflerinin etkinliğini değerlendirmek.

I- Fakir insanların Gündemde Tutulması

Yoksulluğun çerçevesinin belirlenerek ölçümünün yapılması politika üreticilerinin dikkatlerini yoksulların yaşam koşullarına çekme noktasında son derece güçlü bir araçtır. Herhangi bir rakamsal verinin olmayışı yoksulluğun göz ardı edilmesine yol açabilir. Ancak yoksulluk ölçümleri konuyu politik ve ekonomik açıdan gündemde tuttuğu zaman yoksulluğun gerekliliğini ortaya koymaktadır (Haughton ve Khandker, 2009: 3-4).

Yoksulluk ve yoksullar ile ilgili herhangi bir resmi verinin olmaması durumunda gerek politika yapıcılar gerekse diğer kurumlar yoksulluğu yok sayma yoluna gidebilir. Sayısal olarak ortaya konulmuş bir durum var iken kurum ve otoriteler bunu yok sayamayacaktır. Ayrıca yoksulluğu ve yoksulları göz ardı ederek politika üretip uygulamanın geçerliliği (doğruluğu) sorgulanacaktır.

II- Yoksulların Doğru Tanımlanması ve Uygun Müdahaleler

Yoksulluğun ölçümü ve tanımlanması müdahale edilecek hedeflere odaklanılması bakımından da önem taşımaktadır. Eğer bir kimse ya da herhangi bir kurum birisine yardım edecekse bunu ancak o kişiyi iyi bir biçimde tanıyarak gerçekleştirebilecektir (Haughton ve Khandker, 2009: 4).

Yoksulluğun ve yoksulun profilini tam olarak ortaya koyamadığımız zaman hangi boyutuna müdahale edeceğimizi kestiremeyiz. Çok boyutlu olan yoksulluğun ne şekilde ya da hangi boyutunun ele alınması gerektiği ancak yoksulların durumlarının doğru olarak tanımlanıp tespitiyle mümkündür. Aksi halde uygulamaya

konulacak yahut konulmak istenilecek politikalar yanlış teşhis (tespit) sonucu boşa gidecektir. Yapılmak istenilen müdahalenin de uygun olması ancak tam ve net bir tanımlama ile mümkün olacaktır. Böylelikle doğru araçlar doğru yerlere müdahale için kullanılacaktır.

III- Politik Müdahale ve Projeleri İzleyip-Değerlendirme

Yoksulluğun ölçümüne ilişkin diğer bir gerekçe de yoksullar için tasarlanan politika ve programların etkilerini tahmin edip değerlendirmektir. Yoksul kimseler için yeni fırsatlar olarak görülen bu politikalar teorik olarak iyi görünmektedir. Fakat uygulama safhasına gelindiği zaman bazen istenildiği gibi (beklenen şekilde) işlememektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 5).

Yoksullukla ilgili kâğıt üzerinde sayısız politika ve proje geliştirilebilir. Geliştirilen programlar uygulama safhasına geçilmeden ilk bakışta problemleri çözecek gibi gözükürler. Ancak uygulamaya geçildiği vakit yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan etkilerin umulanın aksine sonuçlar doğurduğu görülecektir.

Politikaların yoksullar üzerindeki etkileri önceden doğru ve net bir şekilde değerlendirip görebilmek için bir kontrol grubu oluşturmak gereklidir. Kontrol grubunun çıktılarının ise karşılıklı olarak ele alınması gerekmektedir. Daha sonra ise analiz sonucu proje ve programların geliştirilebilmesi için amaçlara uygun olmayanların, çalışmayanların ayıklanması gerekmektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 5).

Toplumun önceden tasarlanmış veya yapılması düşünülen plan ve projeleri algılaması da önemlidir. Siyasal iradenin ortaya koymuş olduğu projelerin toplum nezdinde benimsenip benimsenmemesi yoksullukla mücadele politikalarının başarısını büyük ölçüde etkileyecektir.

Yoksulluk konusunda bilgi sahibi olma aynı zamanda siyasi otorite olan hükümetlerin politikalarının daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Aynı şekilde hane halkının ekonomik durumu ile ilgili bilgi veren anket ve benzeri şeyler hükümet teşvik veya yardımlarından yararlanmak isteyenlerin durum

değerlendirmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca bunların yanı sıra yoksulluk ölçüm ve tanımlamaları dış politikaların etkilerinin tahmini açısından da önem taşımaktadır.

IV- Kurumların Etkinliğinin Değerlendirmesi

Kurumların etkinliğinin değerlendirmesine yardımcı olması da yoksulluk ölçümü ve tanımlanmasını gerektiren nedenler arasındadır. Eğer hükümetlerin ellerinde sayılar ve tutarlı bilgiler yok ise yoksullukla mücadele konusunda (hükümetlerin) siyasi otoritenin iyi olduğunu söyleyemeyiz. Ulusal hükümetlerin dışında uluslararası kurumlar için de aynı durum söz konusudur. Dünya Bankası (DB) ve benzeri uluslararası kurumlar kalıcı ve profesyonel çözüm amacı için yoksullukla ilgili ölçüm ve saptamaları (yeteri kadar) gerekli olduğu kadar yapmalıdırlar (Haughton ve Khandker, 2009: 5-6).

Devletlerin ekonomik yaşamında kurumların son derece önem taşıdığı net bir şekilde bilinmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma için siyasi otorite ve kurumlar, toplum ve piyasa birlikte hareket etmek durumundadır. Bir ülkede uygulanan politikalar ne kadar iyi olursa olsun eğer bu ülkedeki kurumlar iyi işlemiyorsa ortaya çıkacak etki de olumsuz olacaktır. Aynı şekilde yoksulluğun önlenmesiyle ilgili tüm plan ve programlarda kurumlara önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle kurumların yapı bakımından ulusal veya uluslararası nitelikte olup olmadığına bakılmaksızın yoksulluk ölçüm yöntem ve tanımlamalarından haberdar olması gerekir.

1.2.Yoksulluk Türleri

1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk ölçümünün global olarak yapılabilmesi “mutlak yoksulluk” kavramını gündeme getirmiştir. Bu açıdan nesnel kriterlere dayanan kişi başına tüketilen kalori düzeyini gösteren mutlak yoksulluk küreselleşmiş verilerle yapılacak ölçümler için son derece önemlidir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 103). Yoksulluğun tanımlanmasını ve çerçevesini yalnızca gelire bağlayan yaklaşımın bir ifadesi olan mutlak yoksulluk: bireyin yaşamını olabilecek en düşük seviyede sürdürebilmesi olarak açıklanmaktadır (UNDP, 2004: 31).

Hane halkı veya aile fertlerinin biyolojik olarak yaşamlarının devamı için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyi mutlak yoksulluğu ifade etmektedir. Yaşam için gerekli asgari miktarı alması tanıma mutlaklık kazandırmaktadır. Bunun sonucu olarak özel koşullar hesaba katılmaksızın uluslararası geçerliliği olan bir yoksulluk sınırı ortaya çıkacaktır (Aktan, 2002: 5). Ortaya konulan bu sınırın altında kalan fert veya fertler yoksul sayılmaktadır.

Maddesel ve parasal gelirleri minimum düzeydeki temel gereksinimleri karşılayamayacak durumda olanlar mutlak yoksulluk düzeyinde olanlar şeklinde tanımlanacaktırlar (Adaçay, 2008: 34).

Mutlak yoksulluk yaklaşımında iki farklı tanımlamadan söz edilebilir. Sadece gıda harcamaları üzerinde duran dar anlamdaki görüşün yanı sıra gıda ve diğer gıda dışı harcamaları da kapsayan geniş bir tanımı vardır (Şenses, 2001: 64).

Mutlak yoksullukta minimum tüketim seviyesini belirleyen ise kişi veya hane halkının mevcut gelir bütçesidir. Aile büyüklüğü ile asgari düzeyde yapılacak tüketim için gerekli mal ve hizmetler, mevcut hane halkı bütçesindeki temel unsurlardan birisidir. Diğer bir unsur da gerekli mal ve hizmet ihtiyaçlarına denk gelecek harcamayı belirleyecek olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır (Dumanlı,1996: 6). Mutlak yoksulluk sınırı bireylerin dışında belirlendiği için objektif bir kavramdır. Bu nedenle sadece ulusal analizlerde uluslararası düzeydeki analiz ve çalışmalarda başvuru kaynağı olacaktır.

Eğer bir zaman diliminde yoksulluğu önlemeye yönelik politikaların etkilerinin değerlendirilmesi yahut yoksullukla mücadele için geliştirilen projelerin etkilerinin tahmini düşünülüyorsa mutlak yoksulluk bunlara temel teşkil edecektir (Haughton ve Khandker, 2009: 45).

Mutlak yoksulluk yardımı ile yapılmak istenen veya yapılacak olan değerlendirmeler, yoksullukla mücadelede gelinen noktayı tespit etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca kaynakların doğru ve gerekli yerlere tahsisi için de son derece önemlidir.

1.2.2. Göreli Yoksulluk

Yoksulluk için yapılmış olan mutlak tanımlaması aynı zamanda yoksulluğun farklı bir yaklaşımını da yansıtmaktadır. Ülkelerin kendi tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen ve ülkeden ülkeye değişen göreli yoksulluğu da ortaya çıkarmıştır. Göreli yoksulluk minimum kalori ihtiyacına ilave olarak sosyo-kültürel açıdan gerekli bir takım malların tüketimini de tanım içerisine dâhil etmektedir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 104).

Göreli yoksulluk, mutlak yoksulluk için yapılan tanımlamalarda ülke içinde gelir eşitsizliği, refah düzeyi gibi kavramların olmamasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda uluslararası düzeyde kullanım alanı oldukça yaygın olan mutlak yoksulluk kavramı ulusal düzeyde bazı noktalarda eksik kalmış olacaktır.

Khander ise herhangi bir şekilde ve herhangi bir nedenle bazı zamanlarda toplumun belirli bir yüzdesini oluşturan yoksul kesimi dikkate alabileceğimizi ifade etmektedir. Bazen dikkat çektiğimiz toplumun beşte birini yahut beşte ikisini oluşturan bu en yoksul kesim “göreli olarak” yoksul olan kimselerden meydana gelmiştir. Bu şekilde bir tanımlama ya da belirleme yaptığımız zaman yoksulluğun ve yoksul olan kimselerin daima bizimle olduğu herkesçe bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır. Ortaya çıkan bu gerçeğin ve tanımlamanın yoksullara yardım etme hedefine yönelmiş olan program ve projelere yardımcı olabileceğini de unutmamak gerekir (Haughton ve Khandker, 2009: 43-44,67-68).

Yoksulluğun tanımlanması ve ölçümündeki temel amaçlar içerisinde sayılan bir amaç da “doğru tanımlama ve uygun müdahaledir”. Bu amaç doğrultusunda ulusal düzeyde veya bölgesel olarak yoksulluğa karşı mücadelede uygulanacak politikalarda başarı için göreli olarak tanımlama gereklidir. Bir nevi dahili şartlardan hareket eden ve belli bir yahut durumu esas alan bu tanımlama uygun müdahaleler için gereklidir. Doğru tanımlama sayesinde olumlu etkiler doğuracak olan uygun müdahaleler yapılabilecektir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu’nda bireyin sosyal bir varlık olduğuna vurgu yapılmaktadır. Sosyal bir varlık olan bireyin kendini yeniden üretmesi için gerekli olan tüketim seviyesi ve

yaşam standardı “görelî yoksulluk” olarak tanımlanmıştır. Tanımlama yapılırken birey ve içinde yaşadığı toplum dikkate alınmış ve buna vurgu yapılmıştır.

Görelî yoksulluk kavramında refah ölçüsü yahut refah kıstası amaca yönelik olara belirlenecektir. Amaç doğrultusunda refah ölçütü olarak gelir ya da (veya) tüketim alınabilir.

Mutlaklık kavramını da içerisinde barındıran görelî yoksulluk başka bir ifadeyle temel ihtiyaçları mutlak olarak karşılayabilme fakat imkânsızlıklar nedeniyle toplumun genel yaşam standardının altında olma durumudur. Görelî yoksulluk aynı zamanda toplumsal faaliyetlere katılımları engellenen bireyleri de kapsayan bir tanımdır (Şenses, 2001: 91).

Nispi (görelî) yoksulluk kavramı ile hem tüketim hem de harcama açısından ortaya çıkan işsizlik ve benzeri sorunlar açıklanmaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkan ve açıklanmaya çalışılan bu durumun anlaşılmasını daha basit hale getirmektedir. En basit şekliyle ortalama gelire sahip bir aile, fakir bir aileye göre 3 kat daha fazla gelire sahipse, tüketim ve harcama bakımından da 3 kat bir fark ve eşitsizlik olacaktır (Dumanlı, 1996: 8).

1.2.3. Objektif Yoksulluk

Yoksulluğu meydana getiren sebepleri ve yoksul olan bireyleri bu durumdan kurtarmak için gerekli olanları ve önceden belirlenmiş bir takım değerlendirmeleri içeren yaklaşım (refah yaklaşımı) objektif (nesnel) yoksulluktur (Aktan, 2002: 6). Bu yaklaşım, hane halkının elde etmiş olduğu faydayı net bir şekilde ortaya koyduğu için daha çok tercih edilen bir yaklaşım olmuştur (Erol, 2006: 11). Öznel yoksulluktan farklı olarak refah yaklaşımının tanımlanmasında bireylerin değil bilimsel araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kriterlerin etkili olduğu yoksulluk türü olarak da adlandırılabilir. Bu kriterlere göre minimum yaşam düzeyine bağlı olarak yoksulluk tanımlanmaktadır (Adaçay, 2008: 32).

Her ne kadar değer yargıları için içerisine girmiş olsa da nesnel yoksulluk yaklaşımı bireylerin kendi değerlendirmesi sonucu oluşmamıştır. Ancak uzmanların

üzerinde anlaştığı ihtiyaçlar esasına göre gerekli mal ve hizmet tüketimlerinin en az maliyetini yansıttığı böyle bir adlandırmaya sebep olmuştur (Şenses, 2001: 63).

1.2.4.Sübjektif (Öznel) Yoksulluk

Sübjektif yoksulluk yaklaşımında fayda yani bireylerin tercihleri ön plandadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakır (Aktan, 2002: 6). Öznel yoksulluk yaklaşımı, yoksulluk sınırı belirlenmesinde başlarda anlamlı görünmesine rağmen önemli kavramsal ve ölçümsel sorunlara yol açmaktadır (Şenses, 2001: 94). Bu nedenle iktisatçılar sübjektif yaklaşımının ortaya çıkardığı güçlüklerden kurtulmak için objektif yaklaşımı benimseme taraftarıdırlar.

Bireylerin her zaman kendileri için neyin en iyisi olduğu karar verme becerisine sahip olmadıkları ifade edilir. Şöyle ki yoksulluk ölçümü ile ilgili tüm metotlarda temelde asgari besin gereksinimine yoğunlaşan objektif yaklaşımı kullanılmaktadır. Eğer sübjektif bir yaklaşım benimsenmiş olsaydı bireylerin tükettikleri besinlerin türleri ve miktarı çok farklı tercihlere yol açması muhtemeldir. Bu durumda kimileri asgari besin demetini tercih ederken kimileri daha farklı bir besin demetini tercih edecektir. Farklı tercihlerin sonucunda ise karışıklıkların olması muhtemeldir (Aktan, 2002: 6).

1.2.5. İnsani Yoksulluk - Gelir Yoksulluğu

İnsani gelişme ve yoksulluk kavramlarının bir yansıması olarak “insani yoksulluk” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

İnsani yoksulluk kavramı; insanca yaşam için gerek duyulan maddi kaynaklarla beraber temel gereksinimlerin giderilebilmesi için eksikliği hissedilen bir takım sosyo-ekonomik imkânları da içermektedir. İnsani yoksulluk kavramı yoksulluğu tek boyutluluğun ötesinde ele almaktadır. Minimum düzeyde karşılanması gerekenlerden daha fazla maddi refahın olması gerektiğine dayanır. Bu nedenle kavram yoksulluğu çok boyutlu ele alınmaktadır (Aktan, 2002: 6).

UNDP tarafından geliştirilmiş olan insani yoksulluk kavramı insani gelişme konusundaki tartışmalarda önemli yer tutmaktadır. Tartışmaları farklı boyutlara götüren bu insani kavram yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmasını da desteklemiştir. İnsani yoksulluğun ölçümü “insani yoksulluk endeksi” ile gerçekleştirilir.

İnsani yoksulluk endeksi, insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri (eğitim olanaklarından yoksunluk, özel ve kamusal mallara erişememe, yaşam süresi) ve yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Temel olarak insani gelişmişlik dışında kalan bireylerin durumunu yansıtmaktadır (Aktan, 2002: 6). İnsani Gelişim Endeksi (İGE) basit olarak bilinen göstergelerden oluşmuş olmasına rağmen bireylerin “güç” edinimleri için gereken tüm kaynakları içermeye amacındadır (Şenses, 2001: 101).

Asgari bir düzeyde yaşamını sürdürmek için birey veya halkın gerekli olan (yeterli miktarda) geliri elde edememesi “gelir yoksulluğu” olarak tanımlanır.

1.2.6. Kırsal - Kentsel Yoksulluk

Uluslararası analiz ve karşılaştırmalar için çeşitli yoksulluk sınırları tespit edilebilir ve yoksulluk tanımları yapılabilir. Genel geçerlilik adına bu doğru kabul edilebilir. Ancak ülkenin kendine özgü yapısı ve iç koşulları söz konusu olduğu zaman durum farklılaşmaktadır. Bu durumda genel tanım ve kavramlara nazaran daha özel kavram ve tanımlamalar gereklidir.

Kırsal yoksulluk, genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kesimdeki daralma sonucu var olan gizli işsizliğin açık işsizlik halini aldığı yoksulluk çeşididir (8.BYKP ÖİKR, 2001: 105).

Dünya genelinde %63 civarında olan kırsal yoksulluk oranı günden güne artmaktadır. Bu oran Çin ve Bangladeş gibi ülkelerde ise %90 dolaylarında seyretmektedir. Neredeyse tüm ülkelerde yoksulluğun kırsal alandaki etkileri kentlere göre daha fazladır. Kişisel tüketim düzeyi, sağlık, eğitim, barınma, ulaşım, haberleşme gibi imkânlarla erişebilirlik açısından kentler ile kırsal kesimler arasında oldukça farklılıklar vardır (Khan, 2000). Genel itibariyle kentsel yoksulluk tanımı

üzerinde kesin bir uzlaşma sağlanmamıştır. Bunun yanında kent yoksulluğuna yönelik iki unsurlu tamamlayıcı yaygın bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımda ekonomik ve antropolojik yorumlar ışığında geleneksel kavramlar üzerine tanımlama gerçekleştirilir. Yaklaşımda en genel ekonomik saptamalarda kullanılan gelir ve tüketime bir dizi sosyal gösterge eklenmiştir. Bunlar yaşam beklentisi, bebek ölümleri, beslenme, okuma-yazma oranı, sağlık hizmetlerine erişim, hane halkı bütçesi gibi göstergelerdir. Tüm göstergeler yoksullar için ortak bir sınıflandırma olarak yaygın görüş olan maddi refah endeksine karşı ortaya konulmuştur (Masika, 1997: 2). Kırsal yoksulluk daha çok niteliksel kavramlarla ifade edilirken kent yoksulluğu daha nitel kavram ve tanımlamalardan oluşmaktadır. Tanımların dayandığı kavramların nitel ve nicel olarak ayrımının yapılmasına rağmen her iki yoksulluk türü birbiri ile iç içedir.

Çalışmaların birçoğu, kent yoksulluğunun kendine özgü yönlerini ele almak yerine kırsal yoksulluk ile kent yoksulluğu karşılaştırmasından oluşmaktadır. Oysa hala kırsal yoksulluk ile kent yoksulluğunun birbiri ile ilişkili olup olmadığı tartışma konusudur. Bazı yapısal nedenlerden dolayı kent ve kır yoksulluğunu birbiriyle ilişkilendiren görüşler vardır. Her iki yoksulluğun belirleme yapılırken farklı kıstas ve ölçekler içermesi dolayısıyla bir takım problemlere yol açacağı (bununda oldukça sert bir ikileme yol açacağı) öne sürülmüştür (Masika, 1997: 3).

Kırsal yoksulluğun sürekliliği kentlerdeki hızlı nüfus artışını ve göçleri beslemektedir. Aslında kent yoksulluğu kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin veya çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çarpık hükümet politikaları bir yönüyle tarım sektörünü cezalandırmaktadır. Kırsal alandaki altyapı gibi temel kamu hizmetlerinin ihmalinin de etkisi ile hem kırsal hem de kentsel yoksulluk oranları artmaktadır. Kırsal kesimden gelen vasıfsız işgücü kentlerdeki resmi olmayan başka bir ifade ile kayıt dışı sektörlerce kullanılmaktadır. Bu şekildeki geçici ve düşük ücretli istihdam birçok ülkede kent-kır yoksulluğunu artırmaktadır.

Bu tür eşitsizliklerin kırsal ve kentsel sektörler arasında var olması gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden birisi olan yoksulluğun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kent ve kır arasındaki ortaya çıkan bu ekonomik düalizm yoksulların durumunun iyileşme imkânlarını sınırlamaktadır. Sanılanın aksine

yoksullara herhangi bir katkısı da yoktur. Ayrıca işgücünün kırsaldan göçü nedeniyle kent yoksulluğunu da beslemektedir (Khan, 2000).

1.3. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk sınırı temel tüketim için yeterli olacak bir mal demetine duyulan ihtiyacı ifade etmektedir. Çünkü en basit olarak yoksul kimse temel tüketim ihtiyaçlarından; yiyecek ve yiyecek dışı bileşenlerden yoksun olan olarak tanımlanmaktadır. Sınırın tanımlanması sonrasında bu demetteki malların maliyetlerinin hesaplanması adımına geçilir (Haughton ve Khandker, 2009: 40).

Bunun dışında yoksulluk sınırı kişilerin minimum alım güçleri ile de tanımlanabilmektedir. Bireylerin sahip oldukları gelirin büyüklüğüne bakılmaksızın geçim zorluğu çekip çekmedikleri sorusuna verdikleri yanıtlar yoluyla saptanmaya çalışılır (Erdoğan, 2002: 3-4).

Genel itibariyle yoksulluk analizlerindeki kesişim noktası yoksulluk sınırıdır. Yoksulluk sınırının temel amacı yoksullar ile yoksul olmayanların ayrımını yapabilmektir. Belirlenecek olan yoksulluk sınırının altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilecektir. Yoksul kimseler yapılan tespit sayesinde kamu kesimi transfer harcamalarından yararlanma imkânı bulacaklardır. Yoksulluk sınırı ile tespit edilenlerin sayısının artması demek yapılacak olan transfer harcamalarının da artacağını ifade etmektedir (Aktan, 2002: 19).

Yoksulluk için sınır belirlenirken genellikle yoksulluk oranlarının kullanım amacına göre sınır noktası değişim gösterecektir. Sadece temel gıda yardımları için bir sınır göz önüne alınacaksa bu yanlış bir tutum olacaktır. Çünkü bu durumun yoksulluk oranını hem yüksek hem düşük göstermesi muhtemeldir. Oysaki yoksulluk sosyal ve politik bir sorundur ve oranları da bunu yansıtmalıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 40-41).

Yoksulluk, herhangi bir ülkede farklı gelişmişlik düzeyine bağlı olarak bölgelerarası farklılıklar gösterebilir. Yoksulluk oranları gibi yoksulluğun yapısı da farklılık gösterebilir. Yoksulluğa bağlı olarak kentlerde kırsal alanlara özgü durumlar da gözlenebilir. En basiti kentlerdeki gecekondu mahalleleri kırsallık özelliğini

korumakla beraber kentsel özellikler de taşımaktadır (Dumanlı, 1996: 9). Burada ortaya çıkan yapı bizlere yine kır-kent yoksulluğu arasındaki sert düalizm ilişkisini hatırlatmaktadır. Yukarıdaki ifade edilen birbiri ile ilişkili olan durumlardan dolayı kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk birbirinin besleyicisi veya etkileyicisi olarak göze çarpar.

Aynı zamanda yoksulluk sınırının tespitine konu olan günlük kalori tüketimi hesaplanmasında da kır ve kent ayrımından dolayı farklılıklar vardır. Her iki kesimde hesaplanan kalori miktarları aynı olsa bile tüketim kalıbı farklılıkları vardır. Tüketim kalıbı farklılıklarından dolayı hem kırsal bölgeleri hem de kentleri temsil eden tek bir yoksulluk sınırının olması yeterli olmayacaktır (Dumanlı, 1996: 9). Yoksulluk sınırı basit olarak minimum temel gıda ve gıda dışı ihtiyaçları karşılamak için gerekli harcama düzeyi olarak düşünülebilir. Bu şekilde düşünüldüğü takdirde öncelikle hane halkının tüketim değeri hesaplanmalıdır. Daha sonra hane halkının ne derece yoksulluk içerisinde olduğu yahut ne ölçüde yoksul olarak tanımlanabileceğinin saptanması gerekir. Böylelikle bir eşik değeri belirleyebiliriz ve bu değer altında kalanlar için de ne düzeyde bir tüketimin gerekli olduğunu görebiliriz (Haughton ve Khandker, 2009: 40-41).

Herhangi bir şekilde ya da yöntemle bir eşik değeri belirlendiği zaman yoksul insanlarla yoksul olmayanların ayrımı daha kolay olarak yapılabilir. Yoksulluk sınırını tespit etmenin temel amacının da, toplum içerisindeki yoksulları belirlemek olduğu düşünülürse sağlayacağı katkı daha net anlaşılabilir.

Yoksul kavramı zaman zaman refahın bir fonksiyonu olarak da ele alınmaktadır. Yoksulluk sınırının hemen altında ve hemen üstünde olan bireyleri mutlak bir yoksulluktan koruyacak bir refah düzeyi söz konusudur. Tüm bunların doğal sonucu olarak birden fazla yoksulluk sınırı tanımının yapılması tutarlıdır. Hane halkının ortalama tüketimini yansıtan bir refah ölçütü seçilmesi durumunda ikinci olarak yapılması gereken de buna uygun bir yoksulluk sınırının tespitidir. (Haughton ve Khandker, 2009: 40,42).

1.3.1. Yoksulluk Sınırının Hesaplanması

Yoksulluk sınırı tespitinde veya tahmininde dikkat edilecek üç durum vardır (Duclos ve Araar, 2006: 103).

1. Refahın ölçüleceği aralık tanımlanmalıdır. Bu aralık fayda, gelir, temel ihtiyaçlar veya kapasite aralığı olabilir
2. Düşünülen aralıkta mutlak yoksullukla mı yoksa görelî yoksullukla mı ilgilendiğimizi belirlemeliyiz.
3. Kişinin fakir olup olmadığına karar verirken kişinin “gerçek fonksiyonu mu” yoksa “fonksiyon kapasitesini mi” kullanacağımızı belirlemeliyiz.

Yoksulluk sınırı genel olarak gıda ve gıda dışı harcamalar esas alınarak hesaplanmaktadır.

1.3.1.1. Sadece Gıda Harcamalarına Göre

Gıda yoksulluğuna dayalı yoksulluk sınırında toplumun tümü için ortaya konulan ortalama kalori miktarının altında kalan bireyler yoksul olarak nitelendirmektedir (Erdoğan, 2002: 3-4). Tüketime dayalı olan yoksulluk sınırının iki faktöre bağlı olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki minimum beslenme standardını ve diğer gerekli temel ihtiyaçları karşılayacak kadar gelirdir. İkincisi de bireylerin günlük toplumsal hayata katılma maliyetini yansıtan ve ülkeden ülkeye değişen bir harcama miktarıdır (World Development Report,1990: 26). Bu faktörlerden ilkinin hesaplanması kolayca yapılabilmektedir. Ancak ikinci faktörde yer alan ihtiyaçların çeşitliliğinin ve miktarının çok esnek olması hesaplamada sorun yaratmaktadır (Dumanlı, 1996: 10). Ayrıca tüm nüfus içinde aynı kalori ölçülerinin kullanılmaması yöntem için aksaklıklara neden olacaktır. Birçok farklı değişkenin alınan kalori miktarını etkilediğini düşünürsek, bu durum, yöntemi sakıncalı kılacaktır. Toplumdaki en küçük birim olan aileler arasında bile alınması gereken kalori miktarları bakımından farklılıklar görülecektir (Erdoğan, 2002: 3-4).

1.3.1.2. Gıda Dışı Harcamalara Göre

Tüketime dayalı olan yoksulluk sınırının, ikinci faktörünü de gıda dışı harcamalar oluşturmaktadır. Gıda dışı harcamalar Dünya Bankası Gelişme Raporu'nda ifade edildiği gibi ülkeden ülkeye hatta ülkelerin kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda bu harcamaların toplumun günlük yaşama katılma maliyetinin de göstergesi olduğu unutulmamalıdır.

Gıda dışı harcamaların sınırı veya miktarı aynı ülke içindeki bölgeler arasında dahi önemli oranda değişiklikler göstermektedir. Bu nedenle fakir kimselerin etnik köken, karakter, yaş, cinsiyet gibi noktalarda ayrıma tabi tutulması gerekmektedir. Bunun dışında gıda dışı harcamalarına göre yoksulluk sınırı hesaplanırken fakirliğin kültürden kültüre önemli ölçüde farklılıklar gösterdiğini de önemli bir faktör olarak göz önünde bulundurmalıyız. Herhangi bir toplumda veya kültürde kabul gören yoksulluk sınırı zamanla değişim gösterecektir. Toplumlardaki gelir ve refah seviyelerindeki artışlar karşısında bu sınır değişim göstermektedir (Dumanlı, 1996: 11-12).

1.4. Yoksulluk Sınırı Türleri

1.4.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk Sınırı

Mutlak yoksulluk sınırı refahı ölçmek istediğimiz herhangi bir aralıkta sabit bir değer olarak yorumlanabilir (Duclos ve Araar, 2006: 103). Mutlak yoksulluk sınırı belirli bir yaşam standardı ile ilişkilidir ve bu standardın altında kalan kimseler yoksul olarak nitelendirilir. Bu şekilde belirlenmiş olan bir yoksulluk sınırı çeşitli grupların kıyaslanmasına imkân verecektir (Aktan, 2002: 20).

Mutlak yoksulluk sınırı, bir ülke içerisindeki farklı bölgelerin yanı sıra ülkelerarası yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasına imkân vermesinden dolayı önemlidir. Gerek ulusal gerekse uluslararası analiz ve incelemelerde mutlak yoksulluk sınırının tercihi daha yaygındır.

Mutlak yoksulluk sınırında standartlar açısından sabit göstergeler kullanılmaktadır. Sabit gösterge kullanılmasından dolayı karşılaştırmalı olarak

yoksulluğun tüm etki alanı sabittir. Başka bir ifade ile yoksulluk sınırı satın alma gücü paritesine göre yıldan yıla ayarlanmaktadır. Ancak yine de yoksulluk sınırı ülkeler arası veya aynı ülke içinde dahi olsa bölgelerarası farklılıklar gösterecektir. Örneğin ABD’de enflasyon ayarlamaları dışında yoksulluk sınırı uzun süredir değişmediği için bugünkü yoksulluk sınırı ile on yıl önceki ile karşılaştırılabilir. Yapılan bu karşılaştırma sonucunda ise yoksulluk sınırının değişmediğinin gözlenmesi muhtemeldir (Haughton ve Khandker, 2009: 45).

1.4.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırı Tahmini

Yoksulluk sınırı tahminlerinde kullanılan metodolojiler çoğunlukla fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi açısından geliştirilmiştir. Genellikle refahçı bir çatıyla oluştursalar da bu yöntemler de temel fizyolojik tatminlerle ilgilendiği için bunlar temel ihtiyaçlar, faaliyet ve kapasite yöntemlerinin de konusudur. Bu metodolojiler genellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır. Görelî yoksulluk sınırı ise refahın toplumdaki dağılımına bağlıdır. Bu nedenle görelî yoksulluk sınırı toplumdan topluma farklılık gösterir (Duclos ve Araar, 2006: 103, 106).

Görelî yoksulluk sınırı basit ve açık olması ile yoğunlaşılması gereken bireyleri belirlediği için avantajlı kabul edilebilir. Yoksulluk sınırının seçiminin son derece keyfi olması ve belirli bir zaman dilimindeki analizlerde kullanışlı olmaması da dezavantajlarıdır. Bunun sebebi ise toplumun belirli bir yüzdesinin yoksul olarak nitelendirilmesinin zamanla değişen yaşam standardındaki değişimleri içermemesidir (Aktan, 2002: 19). Başka bir ifade ile görelî yoksulluk sınırı genellikle gelirin gelişmiş ortalaması ve sıklık derecesine göre belirlenir. Bu nedenle yoksulluk sınırı gelir dağılımı ile birlikte değişim göstermektedir. Ayrıca görelî yoksulluk sınırı yere ve zamana bağlı olarak da farklılık gösterir. (Duclos ve Araar, 2006: 116). Mutlak yoksulluk sınırı gibi görelî yoksulluk sınırı da toplumlar arasında ve ülke içinde bölgeler arası farklılık gösterebilir. Gelire bağlı olarak görülen bu farklılıklar sonucu bir takım olumsuz getiriler ortaya çıkar.

Görelî yoksulluk sınırı kullanımının olumsuz bir getirisi herkesin gelirini yükselten bir durum söz konusu olduğu zaman oransal olarak zenginlerin gelirinin artmasıdır. Bu durumda zenginlerin gelirindeki artışla beraber fakirlerin mutlak

gelirleri artmakta, ancak yoksullukları da aynı oranda artmaktadır. Ayrıca herkesin bütçesini olumsuz olarak etkileyen bir olay, oransal olarak zenginleri daha çok etkilerse bu durumda yoksulluk da azalmış olacaktır. Bir başka olumsuz etkide fakirlerin mutlak gelirindeki gerilemenin diğerlerinin gelirinde bir değişiklik olmazsa da fakirliği artırmasıdır (Duclos ve Araar, 2006: 116-117).

Uygulama noktasında ülkeleri ele alırsak; zengin ülkelerin sahip oldukları yoksulluk sınırı fakir olanlarınkine göre çok daha yüksek bir noktada olduğunu görebiliriz. Bu durumu Chen ve Ravallion yapmış oldukları çalışmada açık bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Örneğin; Amerika'da yoksulluk oranı 1990'lı yılların başında %15 civarında iken Endonezya'da da aynı oranda idi. Ancak Amerika'da yoksul sayılan birçok kişinin yaşam standartları, Endonezya'daki kişilere göre çok daha yüksekti (Haughton ve Khandker, 2009: 43-44).

Mutlaklık ve görelilikten hangisinin yoksulluk eşiği için daha iyi olduğu hakkında pek çok tartışma vardır. Birçok analiz fakirlik eşiğinin tanımlandığı fonksiyon ve kapasitelerin mutlak olması görüşündedir. Bu aralıklarda tanımlanmış olan mutlak eşik, malların bulunduğu aralıkta ve bu fonksiyonları yerine getirmek için gerekli temel ihtiyaçların bulunduğu seviyede ilişkili eşiklerin göreliliğini gösterir. Bunun da iki sebebi vardır (Duclos ve Araar, 2006: 103-104).

1. Görelî fiyatlar ve malların mümkünlüğü gelir dağılımına bağlıdır
2. Bazı kapasitelerden mahrum olmamak, bazı mallar aralığında görelî mahrumiyetin olmamasını gerektirir.

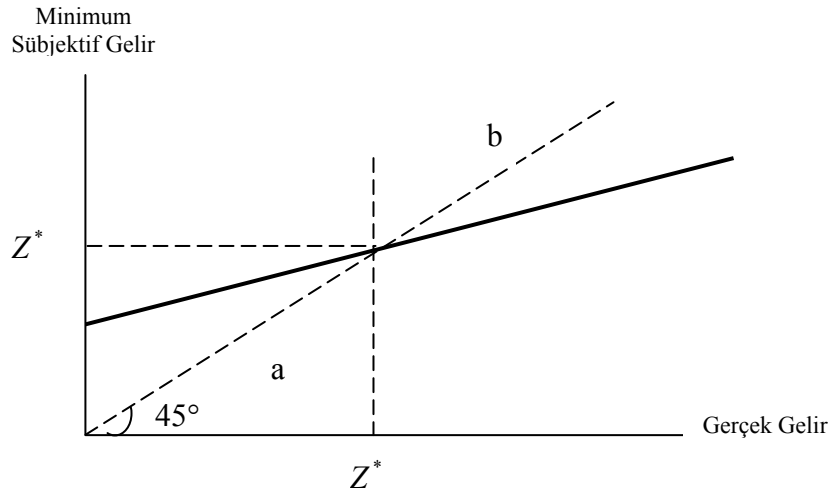
Dünya genelinde artık ülkeler yoksulluk sınırlarını revize etme eğilimindedirler. Ancak ABD istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ABD'de son kırk yıl boyunca yoksulluk sınırı aynı seviyede kaldığı görülmektedir. AB ortalama kişi başına gelir bakımından yüzde ellinin altında kalan kişileri yoksul olarak kabul etmektedir. Buradan hareketle kişi başına gelirin yükselmesi durumunda yoksulluk sınırının da yükseleceği açıktır. Bu nedenle mutlak yoksulluğun kişilerin durumunu yansıtmaması bakımından görelî yoksulluğa göre daha kullanışsız olduğu görülür (Haughton ve Khandker, 2009: 44).

1.4.2. Sübjektif Yoksulluk Sınırı

Refah ve yaşam standartları arasındaki bağlantı hakkındaki öznel bilgilere dayanan alternatif bir yoksulluk yöntemi de “Sübjektif Yoksulluk Sınırı’dır”. Alternatif öznel bilgilerin kaynağından birisi, bir soruya dayalı olarak ortaya çıkan ve doğru bir yoksulluk sınırını araştıran yüz yüze görüşmelerdir (Duclos ve Araar, 2006: 119). Bu yöntem diğer yöntemlere kıyasla yaygın bir kullanıma sahip olmayan bir yöntemdir. Yöntem yoksulluk kavramında ve temel ihtiyaçların tespitinde sübjektiflik içermektedir (Aktan, 2002: 9).

Görüşmeler esnasında hane halkına çeşitli sorular yöneltilmekte ve alınan cevaplar neticesinde en temel gereksinimleri karşılamak için gerekli olan asgari gelir belirlenmektedir. Bu şekilde bir yoksulluk sınırı ortaya konulabilmektedir.

Şekil-1:Sübjektif Yoksulluk Sınırı

Kaynak: Poverty and Equity, 124.

Yukarıdaki Şekil-1, katılımcıların “yaşamınız için ailenize gerekli minimum gelir nedir?” sorusuna verdiği cevaplardan oluşmuştur. Z^* cevap noktasının altında olan kimselerin sahip oldukları gerçek gelirlerinden daha yüksek seviyede gelire ihtiyaçları vardır. 45° ’lik doğrunun tahmini minimum öznel gelirle çakıştığı Z^* noktasında ise, tahmini minimum sübjektif gelir gerçek gelire eşittir.

Koyu renkli olan doğru, verilen bir gelir düzeyi için katılımcıların vermesi beklenen cevaplardan oluşan doğrudur. Düşük gelir düzeyleri için genellikle beklenen gelir düzeyi cevaplara göre daha yukarı seviyede kalacak bir doğru olur. Tahmini minimum gelir, gerçek gelir düzeyi arttıkça artar ancak onun ivmesini yakalayamaz.

Bu yöntemde karşılaşılan zorluklardan birisi fakirlik sınırının mülakat sorusuna olan duyarlılığıdır. Diğer zorluk da aynı sosyo-ekonomik koşullardaki katılımcıların bile aynı soruya verdikleri cevabın farklılık göstermesidir. Örneğin aynı gelir düzeyine sahip olan iki kişiden biri kendisini fakir olarak nitelendirirken diğeri ise kendisini fakir olduğunu düşünmeyebilir.

Şekildeki a noktası doğrunun altında olduğu için bu konumdakiler fakir olarak nitelendirilir. Oysa katılımcılar minimum ihtiyacı olandan daha fazla kazandığını düşünmektedir. Bundan dolayı mülakata katılan kimse kendisini fakir olarak görmeyecektir. b noktası ise metodun oluşturduğu doğruya göre zengindir fakat katılımcı bu noktada kendisini fakir olarak görmektedir.

1.5. Yoksulluğun Ölçümü ve Ölçüm Yöntemleri

Yoksulluğun ölçümünden önce ‘yoksul kimdir?’ ve ‘yoksulluk hali nedir?’ sorularının cevaplandırılması gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi yoksul kimselerin tespiti için yoksulluk sınırının seçimi veya belirlenmesi ilk aşamayı oluşturmaktadır. Yoksulluk sınırı belirlenmesinden sonra bu sınırın altında olan kimseler yoksul olarak tanımlanacaktır. Yoksulluk sınırı gıda harcamaları ya da gıda dışı harcamalara esas alınarak belirlenmiş olabilir. Her iki yöntem de yoksul olan bireyleri tespiti için kullanılabilir.

Yoksulluğun boyutlarının ve yoksulluk sınırının somut olarak ortaya konulabilmesi için çeşitli ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. Yoksulluk ile ilgili ölçümlerde kullanılan bu ölçütler genel olarak; “Kafa Sayısı Endeksi”, “Yoksulluk Açığı Endeksi”, “Sen Endeksi” ve “Watts Endeksi”dir. “

1.5.1. Kafa Sayısı Endeksi

En yaygın olarak kullanılan ölçüt Kafa Sayısı Endeksi'dir. P_0 ile gösterilmekte olan endeks basit olarak; nüfus içerisinde fakir olarak sayılan kesimin yüzdesini ölçmektedir (Sen, 1976: 219).

$$P_0 = \frac{Np}{N} \begin{array}{l} \longrightarrow \text{Yoksulların sayısı} \\ \longrightarrow \text{Toplam nüfus} \end{array}$$

Eğer endekse göre 300 kişilik bir örneklemden %60'ı yoksul ise;

$$P_0 = 60/300 = 0,2 \quad \Longrightarrow \quad \%20$$

$$P_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(y_i < z) \text{ Formülün bu şekilde yazılması daha faydalı olacaktır.}$$

Çünkü; $I(.)$ eğer parantezdeki ifade doğru ise 1, değilse 0 değerini alan gösterge fonksiyonudur. Buna göre eğer giderler yoksulluk sınırının altında ise $I(.)$ 1'e eşit olacak ve hane halkı yoksul sayılacaktır.

Kafa sayısı endeksinin en önemli faydalarından bir tanesi oluşturulmasının ve anlaşılmasının kolay olmasıdır. Endeksin sağladığı bu kolaylığa rağmen bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Başlıcaları (Haughton ve Khandker, 2009: 69-71) :

- “Kafa Sayısı Endeksi” fakirliğin şiddetini hesaba katmamaktadır. A ve B olmak üzere iki farklı ülkedeki gelir dağılımını örnek olarak alırsak:

Tablo- 1: A ve B Ülkelerindeki Kafa Sayısı Endeksleri

	Ülkedeki Her Bir Birey İçin Tüketim				Kafa sayısı Endeksi
A- Ülkesinde Harcama	100	100	150	150	%50
B- Ülkesinde Harcama	124	124	150	150	%50

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 69.

A ve B ülkelerinde “Kafa Sayısı Endeks'lerini” yoksulluk sınırı 125 varsayımı doğrultusunda ele alalım. A ülkesinde açıkça daha fazla yoksulluk varken Kafa Sayısı Endeksine göre bu durum farklıdır, endeks bunu yakalayamaz. Endeks, refah fonksiyonu olarak ilk defa 1920 yılında Dalton tarafından formüle edilen,

zenginden fakire transferlerin refah düzeyini artırması gerektiğini söyleyen “transfer prensibine” zarar vermesi açısından tatmin edici değildir. Fakir bir kimsenin çok daha fakir bir kimseye yardım yapması durumunda endeks değişmez. Oysaki böyle bir durumda toplam fakirliğin azaldığı varsayılır. Birtakım görüşlere göre Kafa Sayısı Endeksinin dağılımında bir sıçrayış (süreksizlik) olduğu belirtilmelidir. Böylece fakir ve fakir olmayan terimleri anlam kazanır fakat pratikte böyle bir sıçrayış yoktur.

- Kafa Sayısı Endeksi fakirlerin ne kadar fakir olduğunu belirtmez. Bu yüzden yoksulluk sınırının altındaki insanlar daha fakirleşse de endeks değişmeyecektir. Kafa Sayısı Endeksi’nde düşüş sağlamanın en kolay yolu yoksulluk sınırının hemen altında yer alan kimselerin yararına olacak hedefler seçmektir. Böylece sınırın hemen altındaki kimselerin yoksulluk sınırını geçebilmeleri en düşük maliyetli olanı tercih edilmiş olur. Ancak şu durumda unutulmamalıdır ki normatif şartlarda (standartlarda) fakir kelimesine en az müstahak olan kesim de bu kimselerdir.

Kafa Sayısı Endeksi yoksul kimselerin oransal değişimlerini gözleme imkânı sağlar. Bu durum aynı zamanda yoksulluğun azaltılması için uygulanan politikaların neticelerinin de gözlenmesine yardımcı olur (Aktan, 2002: 27).

1.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

“Kafa Sayısı Endeksi’ne “ göre daha az popüler olan diğer bir endeks de “Yoksulluk Açığı Endeksi’dir”. Bu endeks yoksulluk sınırının altındaki bireylerin büyüklüğünü toplamakta ve bunu yoksulluk sınırının bir yüzdesi olarak ifade etmektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 70). Endeks yoksulluğun derinliğini ölçerek, yoksulluk oranının yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltma amacı ile geliştirilmiştir (Şenses, 2001: 66).

$$G_i = (z - y_i) * I(y_i < z)$$

Yoksulluk açığı   Yoksulluk sınırı   Gerçek gelir

Endeks fonksiyon kullanılarak yoksulluk açığı (G_i), yoksulluk sınırı (Z) ve gerçek gelir y_i iken Yoksulluk Açığı Endeksi;

$$P_1 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{G_i}{Z} \longrightarrow \text{şeklinde de yazılabilir.}$$

Aşağıdaki tablo (yoksulluk açığının nasıl hesaplandığını); yoksulluk açığı miktarlarının varsayılan (tabloda yoksulluk sınırının 125 olduğu varsayılmaktadır) yoksulluk sınırına bölündükten sonra yoksulluk açığı endeksini bulmak (P) için, dört bireyin yoksulluk açığı oranlarının ortalamasının alınmasını gösterir.

Tablo-2: C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi

	Ülkelerdeki Her Birey İçin Tüketim				Yoksulluk Açığı Endeksi
	100	110	150	160	
C Ülkesindeki Tüketim	100	110	150	160	-----
Yoksulluk Açığı	25	15	0	0	-----
G_i / Z	0,20	0,12	0	0	0,08=(0,32/4)

Kaynak: Houghton ve Khandker, 2009: 70.

Burada yapılan ölçüm yoksulluk açığının nispi ortalamasını yansıtmaktadır. Bazı kimseler bu ölçümü yoksulluğu ortadan kaldırmak için gereken minimum maliyetin ölçüsü olarak düşünürler. Bu şekilde düşünmenin faydalı olacağı kanısındadırlar. Böyle bir düşüncenin ardındaki sebep ise bu ölçünün; fakirlere gelirlerini veya tüketimlerini yoksulluk sınırına getirmeleri için ne kadar transfer yapılması gerektiğini göstermesidir. Amaçlanan transferleri kullanarak yoksulluğu ortadan kaldırmanın minimum maliyeti basit olarak nüfustaki tüm yoksulluk açıklarını toplamaktır. Böylece mevcut her boşluk, yoksulluk sınırına kadar doldurulmuş olur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki bu durum transferlerin etkin şekilde yapıldığı varsayımına dayanır (Houghton ve Khandker, 2009: 70-71). “Yoksulluk Açığı Endeksi” yoksul kimselerin sayısı hakkında bizleri bilgilendirmemektedir. Ayrıca yoksullar arasındaki gelir dağılımında bir transfer olması halinde endeks kimin gelirinde ne kadar değişim olduğunu gösteremez (Aktan, 2002: 28).

1.5.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi

Yoksullar arasındaki eşitsizliği de hesaba katan bir yoksulluk ölçüsü meydana getirmek için bazı araştırmacılar yoksulluk açığının karesi endeksinin kullanırlar. Bu basitçe, yoksulluk açıklarının ağırlıklandırılmış toplamıdır. Yoksulluk sınırının %10'u kadar olan yoksulluk açığına %10 ağırlık verilirken, %50'ye %50 ağırlık verilir. Bu yoksulluk açığı endeksiyle zıt bir durumdur. Çünkü onda bütün açıklar eşit olarak ağırlıklandırılır. Yoksulluk açığının karesi alınarak, gözlemler yoksulluk sınırının ne kadar çok altına düşerse ağırlıkları o kadar fazla olur. (Haughton ve Khandker, 2009: 71-73).

Formüsel olarak;

$$P_2 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{G_i}{Z} \right)^2 \longrightarrow \text{Şeklinde gösterilir.}$$

Tablo; P₂'nin yoksulluk açığı hesaplandıktan sonra yoksulluk sınırına bölünmesini, karesinin alınmasını ve ortalama alınarak bulunmasını gösterir.

Tablo-3: C Ülkesindeki Yoksulluk Açığı Endeksi Karesi

	Ülkelerdeki Her Birey İçin Harcama				Yoksulluk Açığı Karesi Endeksi(P ₂)
	100	110	150	60	
C Ülkesindeki Harcama	100	110	150	60	-----
Yoksulluk Açığı	25	15	0		-----
G_i / Z	0,20	0,12	0		-----
(G_i/Z)²	0,04	0,0144	0		0,0136(0,544/4)

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 72.

Bu yöntemin yorumlanması kolay olmadığı için geniş bir kullanım alanı yoktur. Ölçüm, Foster, Greer, Thorbecke (FGT,1984) tarafından tanıtılan ölçüm ailesinden biri olarak düşünülebilir. Genel formülle;

$$P_{\infty} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{G_i}{Z} \right)^{\infty}, (\infty \geq 0)$$

- ∞ Endeksin yoksulluğa hassasiyetinin ölçüsüdür
- X_i Kişi başına tüketimin i 'inci kişi için değeri
- Z Yoksulluk sınırı
- $G_i = Z - X_i$ ise $i \rightarrow$ kişisi için yoksulluk açığı ($X_i > Z$ iken $G_i = 0$)

$\infty = 0$ olduğunda, P_0 basitçe kafa sayısı endeksidir. $\infty = 1$ olduğunda ise endeks yoksulluk açığı endeksidir. $\infty = 2$ olduğunda yoksulluk şiddeti endeksidir. $\infty > 0$ olan bütün değerler içini ölçek ölçüm yoksulların yaşam standartlarındaki azalmayla azalmaktadır. Yaşam standartları ne kadar yüksekse, kişilerin o kadar az fakir oldukları anlaşılır.

$\infty > 1$ olması durumunda, yaşam standartlarının düşmesinden kaynaklı ölçülen yoksulluktaki artış kişinin fakir olmasına bağlanır. Bu yüzden ölçek gelir için konvektir ($\infty > 1$ için daha zayıf konvektir).

FGT (1984) sınıfı yoksulluk ölçülerinin bir başka olumlu özelliği de popülasyonun alt grupları çözümlenebilmesi, böylece her bir alt grubun ulusal yoksulluğa katkısının hesaplanabilmesidir.

Örnek: Nüfusun %40'ının yaşadığı kentsel bölgelerde kişi başı yoksulluk oranı %0,08, kırsal kesimlerde ise %35'tir. Ulusal yoksulluk oranı, alt grupların yoksulluk oranlarının ağırlıklı ortalamasıyla bulunur.

$$P_0 = P_0 \text{ şehir} \left(\frac{N \text{ şehir}}{N} \right) + P_0 \text{ kırsal} \left(\frac{N \text{ kırsal}}{N} \right) = 0,08 * 0,4 + 0,35 * 0,6 = 0,2420 \% 24,2$$

FGT yoksulluk ölçümü için birleştirici ve makul bir çatı oluştursa da, ∞ 'nin alabileceği en iyi değerin ne olacağı sorusunu yanıtsız bırakmaktadır. Yoksulluğun derinliğinin ve şiddetinin ölçümü, yoksulluğun yansımaları hakkında tamamlayıcı bilgi sağlamaktadır. Bazı gruplarda yüksek yoksulluk oluşumu varken, yoksulluk açığı düşük olabilir ya da diğer gruplar düşük yoksulluk oranına sahipken yoksulların,

yoksulluk açığı oranı yüksek olabilir (yoksulluk sınırının altındaki insan sayısı azdır fakat tüketim oranları çok düşüktür).

Tablo-4: Alt Grupların Yoksulluk Endeksi, Madagaskar(1994)

	Kafa Sayısı, Po(Yüzde)	Derece-Sınıf	Yoksulluk Açığı, P1-(Yüzde)	Derece -Sınıf	Yoksulluk Şiddeti x100(P2)	Derece-Sınıf
Küçük Çiftçiler	81,6	1	41,0	1	24,6	1
Büyük Çiftçiler	77,0	2	34,6	2	19,0	2
Vasıfsız İşçiler	62,7	3	25,5	4	14,0	5
Çoban+Balıkçılar	51,4	4	27,9	3	16,1	3
Emekli+Özürllüler	50,6	5	23,6	5	14,1	4

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 73.

Tablo-4'teki Madagaskar örneğinde kafa sayısı ölçeğine (Po) göre, vasıfsız işçiler en yüksek 3. yoksulluk sınırını gösterirken, yoksulluk şiddeti ölçeğinde 5.sırada yer almaktadır. Çobanlarla karşılaştırıldığında, vasıfsız işçilerin yoksul olma riski daha fazlayken, yoksulluklarının şiddeti daha azdır. Başka bir ifade ile bu iki gruba yapılacak yardım amaçlı müdahalelerin çeşitleri farklı olmalıdır.

1.5.4. Sen Endeksi

Sen (1976) endeksi, toplumdaki herhangi bir grupta içerisinde yer alan yoksul kimselerin yoksulluklarının derinliğinin ve toplumdaki bireyler arasındaki yoksulluk dağılımının etkilerini birleştirmeyi amaçlar (Haughton ve Khandker, 2009: 74).

Endeks:

$$P_s = P_o (1 - (1 - G^p)^{\frac{M^p}{Z}}) \longrightarrow \text{ile gösterilir}$$

P_o $\longrightarrow$ Kafa Sayısı Endeksi M^p $\longrightarrow$ Fakirlerin ortalama geliri(tüketimi)

G^p $\longrightarrow$ Yoksullar arasındaki eşitsizliğin Gini katsayısı

G^p katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer alır. Eğer 0 değerini alırsa mükemmel eşitlik ve 1 değerini alırsa tam eşitsizlik durumu söz konusu olacaktır. Bunun dışında

$$P_s = P_0 G^p + P_1(1 - G^p) \quad P_s = P_0 P_1^p + P_1(1 + G^{pp})$$

Sen Endeksi, kafa sayısı ve yoksulluk açığının yoksulların Gini katsayısıyla ağırlıklandırılarak ortalamasının alınması sonucunda da bulunur. Endeks yoksulların sayısını ve boyutlarını ortaya koymakla beraber yoksullar arası gelir dağılımını da göz önünde tutmaktadır. (Sen, 1976).

Ayrıca Xu ve Osberg'e(2002) göre Sen Endeksi →
şeklinde de gösterilebilir.

G^{pp} → Sadece fakirlerin yoksulluk açığı oranlarının Gini kat sayısı

P_1^p → Sadece fakir insanlar için hesaplanmış yoksulluk açığı endeksi

Sen Endeksi yoksullar arasındaki gelir dağılımını da hesaba katması açısından yararlıdır. Fakat akademik literatür dışında neredeyse hiçbir yerde kullanılmaz çünkü daha basit yoksulluk ölçümlerinin yorumlanma olanağını kısıtlamaktadır. Bunun sebebi ise; değişik alt grupların katkılarını ölçmek amacıyla çözümlenerek kullanılamamasıdır. (Haughton ve Khandker, 2009: 75).

1.5.5. Sen-Shorrocks-Thon Endeksi

Sen endeksi diğer insanlar tarafından yeniden düzenlenip geliştirilmiştir ve ortaya çıkan modellerden Sen Endeksinden daha cazip olanlardan bir tanesi Sen-Shorrocks-Thon'dur (Haughton ve Khandker, 2009: 74-76).

Bu endeks;

$$P_{SST} = P_0 P_1 P_1^p (1 + G_1^p) \quad \text{şeklinde tanımlanır}$$

Endeks kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve bütün nüfus belirlenen yoksulluk açığı oranının Gini katsayısının ortak ürünüdür. Gini katsayısı genellikle 1'e yakındır. Bu yoksulluk açığı oluşumlarındaki büyük eşitsizliğin sonucudur.

Örnek: Kanada'daki Quebec şehrinde 1996'da nüfusunun %12,4'ü yoksuldur. Sadece yoksullara uygulanan yoksulluk açığı oranı 0,272 idi. Yoksulluk açığı oranlarının Gini katsayısı ise 0,924'tü.

Bu durumda STT endeksi $\longrightarrow 0,065=(0,124 \times 0,272 \times (1+0,924))$

Osberg ve Xu (1999) SST endeksini zaman içindeki Amerika ve Kanada yoksulluk oranlarını karşılaştırmak için kullanmışlardır. SST endeksinin bir güçlü yanı, zaman içinde yoksullukta meydana gelen değişikliklerin kaynaklarını anlamaya yardımcı olmasıdır. Çünkü endeks;

$$\begin{aligned} \text{SST Endeksindeki Yüzdelerik Değişim} = & \text{Kafa Sayısı Endeksinde Oluşan Yüzdelerik Değişim} + \text{Yoksulluk Açığı Endeksinde Oluşan Yüzde Değişim} \\ & + [1 + \text{yoksulluk açıklarının Gini katsayısında oluşan yüzdelerik değişimi}] \end{aligned}$$

Şeklinde ayrıştırılabilir.

$$\Delta \ln P_{SST} = \Delta \ln P_0 + \Delta \ln P_1^p + \Delta \ln (1 + G^p)$$

Bu durum bizim yoksulluğu da 3 boyutta incelememize izin verir:

1-Çok fakir var mıdır?

2-Yoksulun da yoksulu var mıdır?

3-Yoksullar arasında fazla eşitsizlik var mıdır?

Örnek: Tablo 5'deki bilgi Osberg ve Xu'nun araştırmalarından (1999) ve Kanada'nın Newfoundland şehrinde 1984-1986 yılları arasında yoksullukta meydana gelen değişimlerin yoksul insan başına yoksulluk açığının (P_1^p) büyüklüğünden ve yoksulluğun yoksullar arasındaki dağılımından ziyade (G^p) yoksul insan sayısındaki (P_1) değişimlere bağlı olduğu açıktır.

Tablo-5: Newfoundland Şehrinde 1984-1986 Yılları Arasında Yoksullukta Meydana Gelen Değişimler

	SST Index	Po	P_1^p	$1+G^p$	$\Delta \ln ST$ Index	$\Delta \ln Po$	$\Delta \ln P_1^p$	$\Delta \ln(1+G^p)$
1984	0,0137	0,245	0,304	1,844				
1989	0,095	0,169	0,296	1,897	-0,370	-0,372*	-0,027	0,028
1994	0,105	0,184	0,304	1,884	0,104	0,086	0,026	-0,007
1995	0,125	0,212	0,316	1,864	0,168	0,141	0,038	-0,010
1996	0,092	0,294	0,294	1,897	-0,307	-0,254	-0,071	0,018

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 69.

1.5.6. Watts Endeksi

İlk “dağılıma duyarlı yoksulluk ölçümü” olan bu endeks 1968 yılında Watts tarafından geliştirilmiştir. Süreksiz versiyonun formülü;

$$W = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q [\ln(z) - \ln(y_i)] = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \ln \frac{z}{y_i}$$

Formülde nüfusun N kadar birey gelir (tüketim) sırasına göre en azdan çoğa doğru dizilmiş ve gelirleri (y_i) yoksulluk sınırının (z) altına düşen q kadar bireyin toplamı alınmıştır.

Watts Endeksi hesaplanırken, yoksulluk sınırı gelire bölünür, logaritması alınır, daha sonra da ortalama hesaplanır. Bu sezgisel bir ölçüm olmasa da, araştırmacılar tarafından giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu giderek artan kullanımın sebebi ise, bir kişinin yoksulluk endeksinden bekleyebileceği bütün teorik özellikleri barındırıyor olmasıdır. (Haughton ve Khandker, 2009: 77).

Ravallion ve Chen’e göre (2001) iyi bir yoksulluk ölçüğünde olması gereken 3 aksiyom vardır:

1-Odaklanma Aksiyomu (Focus Axiom): Fakir olmayanların gelirleri deđiřtikçe ölçüm deđiřmemelidir.

2- Monotonluk Aksiyomu (Monotonicity Axiom): Yoksulların elde ettiği her gelir, yoksulluğu azaltmalıdır.

3-Transfer Aksiyomu: Yoksullar arasındaki eşitsizliğin azaltıcı transferler yoksulluğu azaltmalıdır.

Watts Endeksi bu üç aksiyomu karşılar fakat Kafa Sayısı Endeksi ve Yoksulluk Ölçümleri bu aksiyomları karşılamaz.

Tablo- 6: Seçilmiş Ülkelerin Günlük 2\$ Yoksulluk Sınırı Çerçevesindeki Yoksulluk Hesaplamaları

	Yıl	Aylık Ort.	Po(%)	P1 (%)	P2x100	Watts	Gini	Günlük Ort. Sapma
Nijerya	2003	39	83,9	46,9	30,78	0,838	0,429	0,320
Hindistan Kırsal	2004/5	50	79,5	30,9	14,66	0,429	0,305	0,160
Uganda	2005	53	5,6	36,4	21,12	0,581	0,426	0,305
Hindistan Kent	2004/5	62	5,8	26,0	12,90	0,378	0,376	0,233
Haiti	2001	64	72,1	41,8	28,98	0,812	0,595	0,675
Senegal	2005	67	60,3	24,6	12,96	0,374	0,392	0,259
Çin-Kırsal	2005	71	55,6	19,5	,92	0,274	0,359	0,213
Vietnam	2006	83	48,4	16,2	,04	0,223	0,378	0,234
Ermenistan	2003	84	43,4	11,3	,13	0,143	0,338	0,198
Güney Afr.	2000	153	42,9	18,3	,66	0,273	0,578	0,605
Çin-Kent	2005	162	9,4	2,1	,81	0,029	0,348	0,209
Guatemala	2006	200	24,3	8,9	,43	0,129	0,537	0,525
Peru	2005	224	19,4	6,3	,68	0,088	0,520	0,484
Paraguay	2005	257	18,4	7,3	,06	0,108	0,539	0,546
Meksika	2006	330	4,8	1,0	,31	0,012	0,481	0,405

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 78.

Tablo-6 seçilen 13 ülke için günlük yoksulluk sınırı standart 2\$ alındığında çeşitli yoksulluk ölçümlerini içermektedir. Bunlar DB'nın PovCalNet programıyla hesaplanmıştır. Öncelikle kişi başına gelir (tüketim) dağılımı için eldeki verilere uyan bir Lorenz eğrisi çizilmiştir. Sonra, yoksulluk oranlarını tahmin için seçilen yoksulluk sınırı eklenmiştir. Bu tablonun amacı yoksulluklarına göre ülkeleri dizmek değil, çeşitli yoksulluk ölçümlerinin tutarlılıkla aynı şeyi söyleyip söylemediğini görmektir. Genellikle, kişi başı gelir (harcama) ortalamaları düşük olan ülkelerin kafa sayısı oranı; yoksulluk açığı, yoksulluk şiddeti ve “Watts Endeksi” yüksektir. İstisna olarak; kafa sayısı ölçümüne göre Haiti’de yoksulluk oranı oldukça yüksektir. Güney Afrika’da yoksulluk şiddeti endeksine göre olağandışı yüksek yoksulluk vardır. Bunlar ülkelerdeki eşitsizliğin çok yüksek seviyelerde olmasının sonuçlarıdır. Ayrıca Watts endeksine, P2’yi (yoksulluk şiddeti endeksi) kafa sayısı endeksini izlediğinden daha yakın bir şekilde izlemektedir.

1.5.7. Çıkış Süresi

Kamboçya ve diğer pek çok ülkelerdeki pek çok yoksulluk profili yukarıda anlatılan FGT yoksulluk istatistiklerinin üç ana sınıfına dayanmaktadır. Fakat yoksulluğu azaltma stratejilerini düşündüğümüz zaman değişik ekonomik büyüme oranları için, ortalama yoksulluktaki bir insanın, yoksulluğu terk etmesi için gereken sürenin ne kadar olduğunu göstermek yararlıdır. Morduch (1998) tarafından türetilen ve bu özelliği içeren bir yoksulluk istatistiği vardır (Haughton ve Khandker, 2009: 78-80).

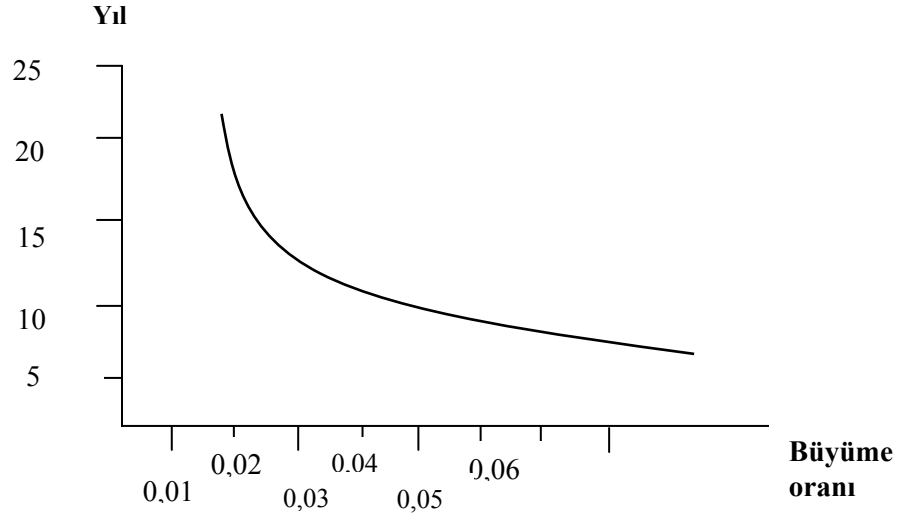
Bu istatistik; nüfusun alt grupları için çözülebilir (dağıtılabılır) ve yoksullar arasındaki gelir-gider dağılımına karşı duyarlıdır. Yoksulluk sınırının altındaki j. kişi için, beklenen yoksulluktan kurtulma süresi (yoksulluk sınırına ulaşma süresi);

$$t_g^j \approx \frac{\ln(z) - \ln(x_j)}{g} = \frac{w}{g}$$

Kişi başı tüketimin yılda pozitif
g - oranıyla artarsa

Yani çıkış süresi, Watts endeksinin yoksulların gelirinde beklenen artış oranına bölünmesine eşittir.

Şekil-2: Yoksulluktan Ortalama Çıkış Süresi

Kaynak: Haughton ve Khandker, 2009: 79.

Yoksulluğun yok edilmesinde ekonomik büyümenin etkisi nedir? Sorusu sorulduğu zaman yukarıdaki Şekil-2 üzerinden, çeşitli varsayımsal büyüme oranları için Kamboçya'daki fakir bir insanın tüketim seviyesini yoksulluk sınırına yükseltmek için gereken ortalama süreyi gösterebiliriz. Gerçekte olduğu gibi büyümenin sürekli olduğu varsayılmış olup ve büyüme oranı yoksullar arasında nötr bir dağılım göstermektedir. Yoksulların etkilendiği ekonomik büyüme oranı yılda %1 olursa, ortalama büyüme yoksul bir insanın yoksulluktan kurtulması için 20 yıl alır. Fakat büyüme oranı %4 olursa yoksulluktan kurtulma 6 yıl olur. Başka bir ifade ile gerçek tüketim oranlarını artıran ekonomik büyüme oranı yoksulluğun ortadan kaldırılmasında güçlü bir etkiye sahiptir. Ekonomik büyümenin gücüne rağmen, çok fakir insanların yaşamlarını geliştirmek için sadece büyümeden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Açlık sınırının da altında olan bu çok fakir insanlar (bütün harcamalarını yiyeceğe yapsalar bile yeterli yiyeceği elde etmeye gücü yetmeyenler) için, beklenen yoksulluktan çıkış süresi yıllık büyüme oranı sürekli olarak %3 olsa bile 15 yıldan daha fazladır. Bu yüzden hedeflenen programlar fakirlere gerekli faydayı sağlamalıdır. Örneğin; fiziksel ve insani varlıklarını geliştirme ya da varlıklarından elde ettikleri getiriye geliştirme şeklinde yapılan yardımlar fakirlere gereken yararı sağlayabilir. (Haughton ve Khandker, 2009: 78-79).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Yoksullukla mücadelede genel olarak iki tür yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki yoksullukla mücadeleyi doğrudan hedef alan politikalar iken diğeri dolaylı yoldan mücadele politikalarıdır. Her iki politika grubunun etkinliği ve başarısı hala tartışma konusudur. Bu politika gruplarının hangisinin öncelikle kullanılması gerektiği ya da hangisinin daha etkin olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler şüphesiz benimsenen iktisat politikası hedeflerine göre değişiklikler göstermektedir.

Bu bölümde bu iki politika grubunu genel teori ve kuramları ile ele alarak Türkiye bağlamında bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DOLAYLI YAKLAŞIM

Bu yaklaşım, büyüme ve kalkınmanın sağlanması yolu ile yoksulluğun etkilerini azaltılacağını öngören yaklaşımdır. Bir ekonomide ortaya çıkmış olan ekonomik büyüme sonucu yoksulluğun azalacağı konusunda genel bir kanı vardır. Ancak buna karşın her türlü büyümenin yoksulluğu azaltmayacağını düşünen kimseler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konuda genel olarak kabul edilmiş bir durum söz konusu değildir.

Hızlı büyüme uzun yıllar boyunca yoksullukla mücadelede en etkili yol olarak görülmüştür. Bu nedenle de yoksulluk düzeyinin azaltılmasında son derece önemli bir faktör olarak nitelendirilebilir (Şenses, 2001:221).

Yoksullukla sistem içi dolaylı mücadele yöntemi çerçevesinde ekonomik büyüme ya da kalkınma sonucu toplumdaki işsizlik artan milli gelir ile gerileyecektir. Bu durumda faktör gelirlerinin de artması sonucu yoksulluğun düzeyi azalmış olacaktır (Önder, 2004: 20). Hızlı büyümenin yalnızca hane halkının gelirinde bir artışa yol açmayacağı; aynı zamanda eğitim, sağlık ve çeşitli altyapı harcamaları ile dolaylı yollardan da yoksulluk düzeyinin azaltılmasına katkı sağlayacağı da ifade

edilebilir (Gündoğan, 2008: 49). Niteliksel açıdan farklı unsurları da kapsayarak ortaya çıkmış olan ve ekonomideki başarıların kaynağı olarak nitelendirilen “Ekonomik Büyüme Modelleri” bu bağlamda ele alınabilir (Erol, 2006: 68).

Büyüme kuramları geleneksel ve çağdaş büyüme kuramları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrımı göz önünde tutarak büyüme modellerini sırasıyla “Klasik Büyüme Modeli”, “Sosyalist Büyüme Modeli”, “Keynes’in Büyüme Konusundaki Görüşleri”, “Harrod-Domar Büyüme Modeli”, “Solow Büyüme Modeli” ve “İçsel Büyüme Modelleri” başlıkları altında kısaca inceleyeceğiz.

2.1.1.Klasik Büyüme Modeli

Klasik İktisatçılar (Smith, Ricardo, James Mill, Malthus, Senior ve McCulloch) genel olarak büyüme-kalkınma açısından olumsuz bir düşünce içinde olmuşlardır. Ekonomilerin kalkınma sürecine gireceklerini ve bu sürecin uzunluğunun ekonomilerin kendine özgü yapıları ile ilgili olduğunu ifade ederler. Her ekonominin kalkınma sürecinin sonunda durgunluğa gireceğini öne sürmüşlerdir (Savaş, 1979: 307). Ekonomilerin eninde sonunda durgunluğa gireceğini ileri süren klasik büyüme teorisi, kişi başına gelir düzeyince nüfus artış oranının belirlenmesi temeli üzerine kurulmuştur (Parasız, 2008: 77).

Klasik büyüme modeli birçok düşünürün fikirlerini barındırmasına karşın genel olarak Ricardo Modeli olarak anılmaktadır. Modelin temel varsayımları:

- Tasarruf ve sermaye birikimi başlangıçta yüksektir.
- Sanayi kesiminde teknik ilerleme hızlıdır.
- Tarım kesiminde ise teknik ilerleme çok yavaştır.
- Veri bir üretim fonksiyonu söz konusudur.
- Kısa dönemde iş gücü arzı ve iş gücü talebi tarafından belirlenen ücretler uzun dönemle asgari bir düzeyde sabitlenmektedir.
- Ekonomide daima tam rekabet ve tam istihdam koşulları hâkimdir.

-İşçi kesimi geçimini almış oldukları ücretlerle temin etmektedir.

-Sermaye birikimi sağlayan ve yatırım yapan aktörler girişimcilerdir.

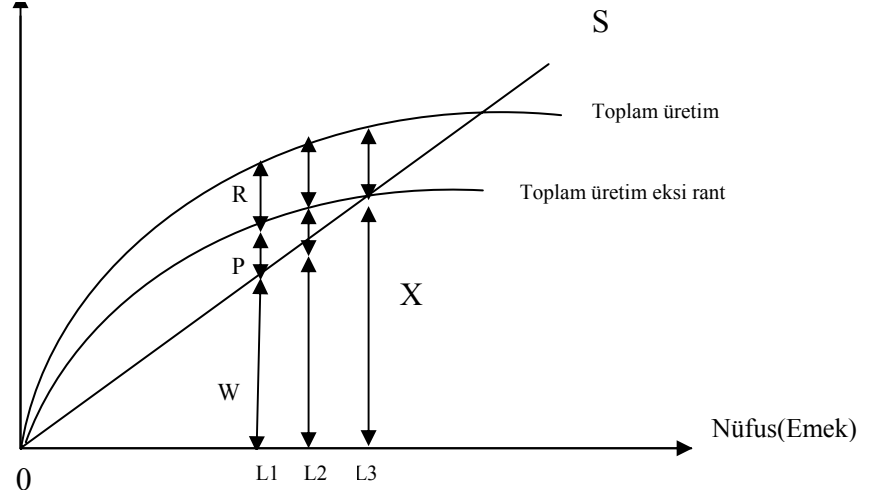
-Rant, toprağın, temel ve yok edilemez gücünün kullanılması sonucu sahibine sağladığı gelir olarak adlandırılır. Rantı ortaya çıkaran ise azalan verimlerdir (Alkin, 1987: 43-44).

Klasik teoriye göre, yatırımlar büyümenin motoru olarak gösterilmektedir. Modelde yatırımların iki fonksiyonu göze çarpmaktadır. Yatırımlar iş gücü verimliliğinde artış sağlarken aynı zamanda toprağın verimliliğinde de bir yükselme sağlamaktadır. Bu verimlilik yükselişi de üretimin artmasına yol açar. Toplam üretim gelirinden rant ve ücret ödemelerinin düşülmesi durumunda kar oranı hesaplanmış olur. Bahsi geçen iki etkiyi aynı anda sağlayan yatırımların artması ise kar oranına bağlıdır. Yani kar oranı ne kadar yüksek ise yatırım da o derece yüksek olacaktır.

Ekonomik sistem yatırımların durması ile durgunluğa girecektir. Artan nüfus karşısında karın payının azalmasından dolayı yatırımlar azalarak durma noktasına gelecektir. Nüfus artışı ile kârın toplam hâsıladaki payı düşerken rantın ve ücretin payı yükselecektir. Bunun doğal sonucu olarak Klasik modele göre ekonomi durgunluğa girmiş olacaktır.

Bu durumu Şekil-3 yardımı ile inceleyecek olursak: Şekilde iş gücü miktarı yatay ekseninde yer alırken toplam üretim ise dikey ekseninde yer almaktadır. Şekilde de görüldüğü gibi nüfus yani işgücü arttığı zaman azalan verimler dolayısı ile toplam üretim de azalan oranda artmaktadır. Şekil-3'deki toplam üretim eksi rant eğrisi ücret(w) ve kar(p) toplamını göstermektedir. OS eğrisi ise doğrusal olup, eğimi ilave her işçinin toplam ücretlerdeki artış miktarını gösterir. Ücretlerdeki artış miktarı doğal ücret oranına (OS doğrusu) eşit olmakla beraber işgücündeki artışa bağlı olarak değil de toplam ücretteki değişme ile artmaktadır.

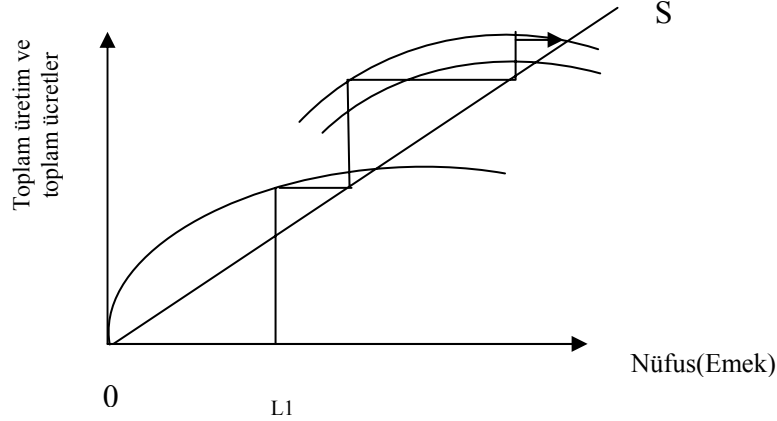
Şekil-3: Klasik Sistemde Ekonomik Büyüme Süreci

İşgücü miktarının L_1 olduğu varsayımı altında; bu emek miktarı düzeyinde ücretler W , kar P ve rant R olmaktadır. Bu durumda görece olarak yüksek olan karlar ücret fonunun da artmasına yol açarken bu da reel ücretlerde geçici bir artışa neden olacaktır. Ancak reel ücretlerin bu şekilde artması sonucu nüfus da bir artış yaşanacaktır. Nüfus artışı sonucu yeni işgücü L_1 'den L_2 düzeyine çıkacaktır. İşgücündeki bu artış reel ücretleri eski seviyesine indirecektir ve girişimcinin karı eskiye göre daha düşük olacaktır. Tüm bunlara karşın durumu daha da iyileşen kesim ise toprak sahibi olacaktır. Çünkü kâr oranı düşerken rantın payı artacaktır. Döngü şeklindeki bu durum karın olacağı duruma kadar sürecektir. Şekil-3'de L_3 işgücü miktarında X noktasında kâr sıfırdır, artık bu noktada sermaye yatırımı gerçekleşmezken nüfus ve işgücü artışı da olmayacaktır. Artık bu seviyede kârlar sıfır, işçi ücretleri de doğal ücret düzeyinde gerçekleşirken rantlar ise yüksek olacaktır. Böylece klasik modele göre ekonominin uzun dönemde seyredeceği durağan durum gerçekleşmiş olacaktır (Brue, 1994: 126).

Şekil-4: Ricardo Modelinde Teknolojik Gelişmenin Ekonomik Sonuçları

Ricardo'ya göre ekonomideki sabit sermaye ile teknik ilerlemenin artması ekonominin durgun duruma girmesine engel olamayacaktır. Bu durum sadece durgunluk noktasına ulaşmayı geciktirecektir. Şekil-4'deki gibi teknik ilerleme ile üretim fonksiyonu sürekli olarak yukarıya doğru kayacaktır. Bu kayma azalan verim ve teknik gelişme hızının düşmesi ile ekonominin durgun bir noktaya gelmesi ile sonuçlanacaktır (Hiç, 1994: 20).

2.1.2. Sosyalist Büyüme Modeli

Sosyalist düşüncenin temsilcilerini Karl Rodbertus, Ferdinand Lassale, Karl Heinrich Marx ve Friedrich Engels oluşturmaktadır. Bu düşünürler sosyalist büyüme modelinin oluşumuna katkı sağlamışlardır. Ancak modele en büyük katkıyı yapan Karl Marx olmuştur (Taban, 2011: 45). Karl Marx Sosyalist akım içerisinde önemli yer edinmekle birlikte kapitalizmin yıkılması sonrası sosyalizmi, komünizme geçiş için bir araç olarak öngörmekteydi (Tezel, 1989: 215).

Model temelde bu üç teori üzerine kuruludur; bunlar emek teorisi, fazla değer teorisi ve kar teorisidir. Bu teoriler kısaca:

-Emek değer teorisi

Emek değer teorisi Ricardo'nun "kullanım değeri" ve "mübadele değeri" kavramlarını göz ardı etmemektedir. Marx bu kavramları da kullanarak malın

değerini sadece emek gücünün belirleyeceğini ifade eder. Malın değerini belirleyen yegâne kıstas o malın üretimi için harcanan emek miktarıdır (Gürak, 2006: 81).

-Fazla değer teorisi

Teoriye göre kapitalist üretici üretim gerçekleştirmek için emek kullanır. Bu emek kullanımı karşılığında ise işçiye sadece yeniden üretebilecek kadar bir ücret ödemektedir. Oysa işçi kendini yeniden üretebilecek asgari düzeyden çok daha fazlasını üretmektedir. Bu durumda kapitalistin eline geçen fazla bir değer söz konusudur.

-Kar teorisi

Marx'a göre kârın temel unsurlarını sabit sermaye ve dolanır sermaye oluşturmaktadır. Ortaya çıkan artı değer oranı artık değer işçilere yapılan ücret ödemelerine oranıdır. Kar oranı ise artı değer maliyetlere oranı olarak tanımlanır. Kapitalist sistemde sermaye birikiminin hızlanması ile sermayenin gittikçe daha az kişinin kontrolüne geçmesi ve işsizlik artışı birbiri ile eş anlamlı olarak gerçekleşecektir. Üretimdeki emeğin payı azalış gösterirken karın payı azalacaktır. Bu durumun sonucu olarak uzun dönemde talep yetersizliği ortaya çıkacaktır. İşsizlik artışı, firmaların batışı ve talep yetersizliğinden dolayı stokların artması kapitalist sistemi kendi içersindeki yıpranışı sağlayacaktır. Bu yıpranmalar sonucu sistemin çöküş nedenleri de hazırlanmış olacaktır (Taban, 2011: 46).

2.1.3. Keynes'in Büyüme Konusundaki Görüşleri

Keynes işsizliğin nedenini talep yetersizliğine bağlamıştır ve Klasik büyüme teorisini temel noktalarda eleştirmiştir. Keynes'e göre arz artışının sorun yaratmayacağı bir kısa dönemde talebi arz koşulları değil, arzı talep koşulları belirlemektedir (Alkin, 1987: 79-80). Buradan hareketle Keynes'in düşüncesine göre ekonomideki istihdam ve gelir arza bağlı faktörler değil de talebe ilişkin faktörlerdir. Yatırım harcamaları efektif talebin bir unsuru olarak ele alınmaktadır (Kaya, 1998: 49).

Keynes, durgunluk halinde olan bir ekonominin bu durumdan çıkarak büyüme gerçekleştirmesi üzerinde durmuştur. Büyüme ortaya çıkaracak veya

sağlayacak olan ivmenin ne şekilde olacağını ele almıştır. Bu nedenle Keynes'in büyüme analizi statik bir nitelik taşır, büyüyen bir ekonominin ele alınması geri planda bırakılmıştır (Acar, 2002: 81). Nüfus artışı, teknik ilerleme ve yeni üretim sahalarının açılması gibi dışsal etmenlerin ortaya çıkışı ve bunların etkilerinin gelişen ekonomilerde giderek azalacak olması, ekonomileri gelecekteki zaman dilimlerinde durgunluğa sokacaktır (Taban, 2011: 58).

2.1.4. Çağdaş Büyüme Modelleri

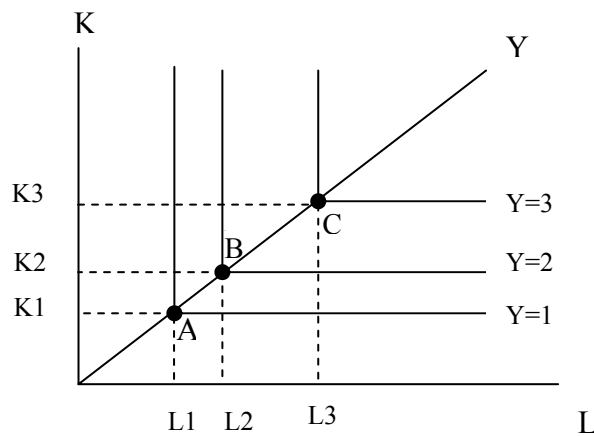
2.1.4.1. Harrod-Domar Modeli

Keynesyen büyüme modelini uzun dönem için geliştirme çabasını ilk olarak Roy Harrod ve Evsey Domar göstermiştir. Her iki model ayrı ayrı kurulmuş olmalarına rağmen çok az farklılıklar göstermeleri dolayısı ile birlikte incelenmektedirler (Parasız, 2008: 89).

Harrod, Keynes'in statik ve büyümeyen modelini dinamik-büyüyen bir ekonomide ne şekilde olacağını sorgulamıştır. Modelin temel varsayımları :

- Sermaye(K) ve emek(L) girdileri kullanılarak tek bir mal üretilmektedir. Sermaye ve emek girdileri arasında ikame söz konusu değildir ancak birbirinin tamamlayıcısıdır. Yani sabit oranlı bir üretim fonksiyonundan söz edilir.

Şekil 5: Sabit Oranlı Üretim Fonksiyonu

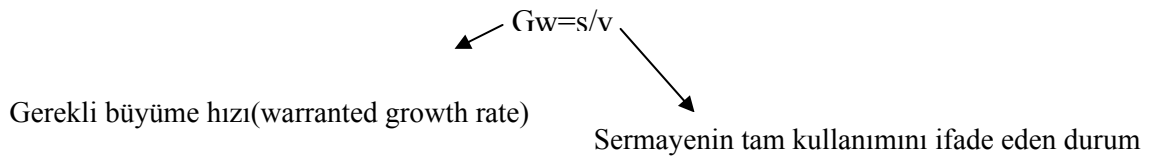
Bu varsayım çerçevesinde; L1 emek girdisi ile K1 sermaye girdisinin bileşimi sonucu (A noktası) 1 birim mal üretilirken, girdi miktarları 2 (B noktası) ve 3 (C noktası) katına çıkarıldığı zaman üretim miktarı da aynı oranda artacaktır. Üretimde sırası ile A noktasından B' ye ve sonra da C' ye geçilecektir.

-Modelde planlanan tasarruf çıktınının sabit bir oranı olarak kabul edilmektedir. Bu varsayım marjinal tasarruf hadlerinin eşit olduğunu içermektedir.

$$S=sY$$

-Modelde emek arzının dışsal olduğu ve n gibi sabit hızla büyüdüğü varsayılmaktadır.

Harrod-Domar modelinde sermayenin tam kullanımı ile yatırım tasarruf eşitliğinin sağlanması durumunda gerekli büyüme hızına ulaşılmış olunur. Bu durumu sağlayan çıktı düzeyi gerekli büyüme hızıdır.

Fiili Büyüme (G_A); ekonomide fiilen var olan çıktı büyüme hızını ifade etmektedir. Bu durumda ekonomideki denge için gerekli büyüme oranı ile fiili büyüme oranının eşit olması gerekmektedir.

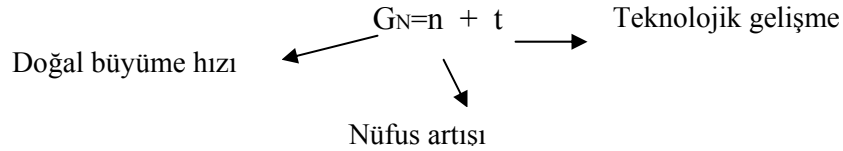
$$G_A = G_w = s/v$$

→ s tasarruf haddi s/v → gerekli büyüme hızı
 → v sermaye-hasıla oranı

Modeldeki değişkenlerin sabit hızla büyüdüğünü göz önüne alacak olursak Harrod-Domar modelinde durağan durumda büyümenin mümkün olduğu ortaya konulur. Modelde değişkenlerin aynı sabit bir hızla büyümeleri dolayısıyla da buradaki durağan durumdaki büyüme aynı zamanda dengeli bir büyümedir (Ünsal, 2007: 90).

Modelde yer alan bir üçüncü büyüme hızı da; nüfus artışının ve teknolojik gelişmelerin izin verdiği büyüme hızı olarak tanımlanan doğal büyüme (G_N) hızıdır. Belirli bir dönemde ulaşılabilecek olan en yüksek çıktı düzeyinin seviyesi işgücü, sermaye, doğal kaynak ve teknolojik ilerleme tarafından belirlenir. Harrod-Domar modelinde işgücünün tam istihdamı amaçlanmaktadır. Bu durumda doğal büyüme hızı aynı zamanda tam istihdam büyüme hızını da ifade etmektedir (Taban, 2011: 71).

Doğal büyüme hızı nüfus artışı ile işgücü verimliliğindeki artışın toplamına eşittir. Yani;

Harrod-Domar modelinde tam istihdamda durağan durumda büyüme, fiili-gerekli büyüme ve doğal büyüme oranının eşit olduğu bir durum ($G_A = G_W = G_N$) altın çağ olarak nitelenmekte olup, Harrod-Domar modelinde altın çağın olması imkânsızdır. Ancak buna karşın durağan durumda büyümenin ($G_A = G_W$) olması olanaklıdır.

Modelde doğal büyüme ile gerekli büyüme hızları arasındaki sapmalar iki şekilde görülebilir. Eğer gerekli büyüme hızı doğal büyüme hızından küçük ($G_W < G_N$) ise; sermayenin tam kullanımına karşın emeğin bir kısmından yararlanılmadığı görülür. Bunu sonucu olarak da işsizlik artacaktır. İkinci olarak gerekli büyüme hızı doğal büyüme hızından büyük ($G_W > G_N$) ise; emek etkin kullanılırken sermayenin etkin kullanılmaması söz konusu olduğu için toplam talep yetersizliği oluşacaktır.

Ayrıca fiili büyüme hızının gerekli büyüme hızına eşit olması ($G_A = G_W$) durumunda ekonomi durağan olarak büyüme gerçekleşmektedir. Fakat bunun devamlılığını sağlayan bir mekanizma yoktur. İki büyüme hızının farklı olduğu zamanlar da görülecektir ($G_A > G_W$, $G_A < G_W$). Harrod'a göre fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızına giderek yaklaşmaz tam aksine giderek uzaklaşır. Bu durumda ekonomi enflasyonist ve durgunluk gibi süreçlere girebilir. Ekonomide durağan

durum dengesi olabilir ancak bu denge kararlı bir durum değildir bundan dolayı ekonomi daima bir bıçak sırtı dengededir. (Ünsal, 2007: 92-93).

2.1.4.2. Solow Modeli

Neo-klasik büyüme modeli olarak da bilinen Solow büyüme modelin temel varsayımlarını sıralarsak (Tüylüoğlu, 2007:677) :

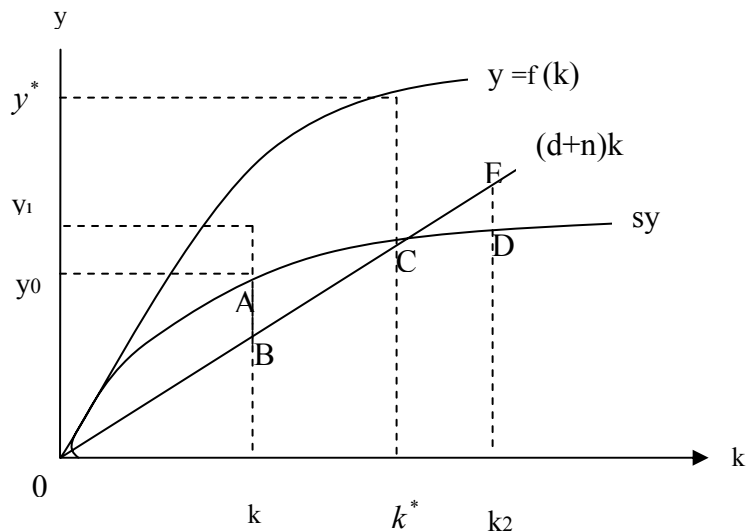
-Ölçeğe göre sabit getirinin olması

-Tam rekabetin hâkim olması

-Dışsallıkların olmaması

- Sürekli olarak ekonominin tam istihdam düzeyindedir ve piyasa mekanizması aksamadan çalışır.
- Üretime konu olan sadece bir tane homojen mal vardır ve bu mal ülkenin GSYİH'sını oluşturur.
- Yatırım ve tasarruf eşitliği vardır.
- Başlangıçta teknolojik ilerleme yoktur ve işgücü sabit oranda artmaktadır.
- İşgücü ve sermaye birbirini yerine ikame edilebilmektedir.
- Nüfus ekonomik faktörlerden bağımsız olarak değişir.
- İşgücü stoku nüfusun yaklaşık sabit bir oranıdır.

Şekil-6: Solow Büyüme Modeli-Durağan Durum

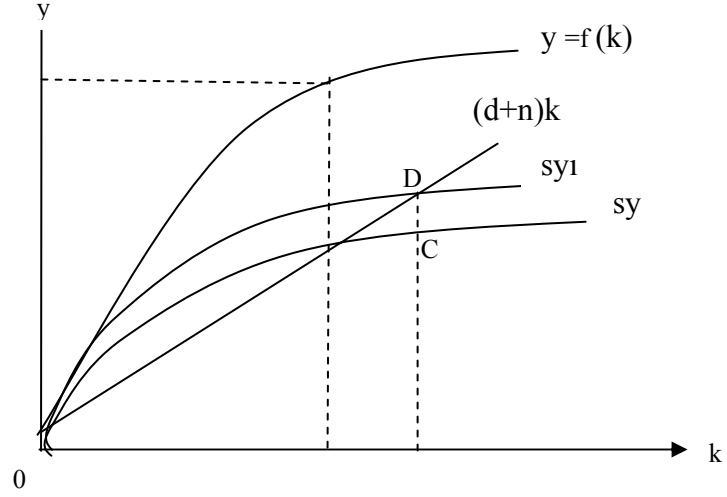
Modelde, işgücü n oranında büyümekte ve işçi başına tasarruf miktarı işçi başına sermaye(k) ile işçi başına tasarruf miktarı beraber işgücüne yeni katılımları donatmaktadır. Ayrıca sermaye d kadar aşınmaktadır.

Şekil-6'da C noktası durağan durum denge düzeyini göstermektedir. Bu durumda K^* kadar sermaye düzeyini sabit tutmaya yetecek kadar tasarruf vardır. Bu noktada işçi başına sermayenin ve hâsılanın değişmediği durum karşımıza çıkar. Fiilen yapılan tasarruflar amortismanları ve işgücü artışını tam olarak karşılar. Durağan durumda sermaye stoku ve işgücü stoku artarken işçi başına hâsıla ve işçi başına sermaye artmamaktadır.

Ekonomi durağan durumun sağında ya da solunda olsa bile uzun dönemde durağan durum denge noktasına gelecektir. Şöyle ki, ekonominin K^* 'in solunda K sermaye stoku düzeyinde olduğunu düşünürsek; burada tasarruflar(sy) yatırım gereksinimini aştığı için işçi başına hâsıla ve işçi başına sermaye büyüyecektir. Bu durum K^* noktasına gelene kadar devam edecektir ve bu noktada ekonomi yine durağan durum dengesi noktasında olacaktır. İkinci olarak ekonomi K^* 'in sağında olursa, yani sermaye tasarruf gereksiniminden daha yüksektir. Bu durumda da işçi başına sermaye ve işçi başına hasıla düşecektir bunun sonucunda yine ekonomi C noktasına gelecektir.

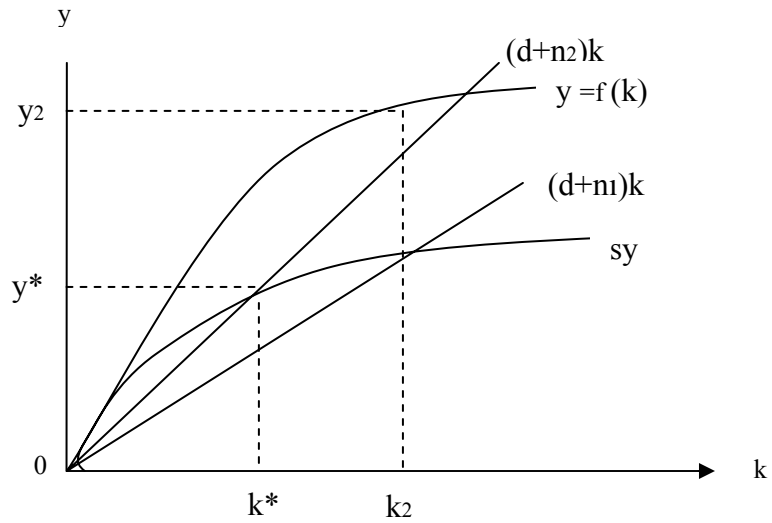
Modelde herhangi bir nedenle tasarruf eğilimleri Şekil- 7'deki gibi artacak olursa sy eğrisi yukarıya doğru yükselip sy_1 konumuna gelecektir. Ancak buna karşın y fonksiyonu değişmeyecektir. Hem k hem de y büyümeye başlayacaktır fakat bu büyüme bir noktada (D noktasında) duracaktır. Bu noktada artık k ve y düzeylerini artırmak mümkün olmayacaktır.

Şekil-7: Solow Büyüme Modeli-Tasarruf Artışı

Nüfus artışı olması durumunda ise; sermaye işgücü doğrusu, sermaye işgücü oranını sabit tutabilmek için $(d+n_1)k$ 'dan $(d+n_2)k$ 'ya doğru hareket edecektir. Bu durumda sermaye işgücü doğrusunun Şekil-8'de görüldüğü gibi (yukarıya) k_2 'den k^* seviyesine gerileyecektir ve işçi başına hâsıla düzeyi y_2 'den y^* seviyesine düşecektir. Ekonomi yeni durağan duruma ulaşıldıktan sonra nüfus artış hızı ile toplam hâsıla artışı eşitlenecektir (Jones, 1998: 27).

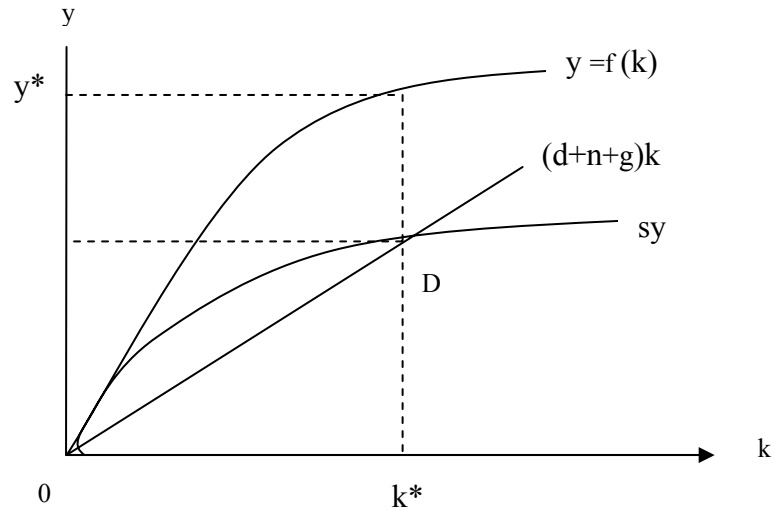
Şekil-8: Solow Büyüme Modeli - Nüfus Artışı

Modelde teknolojinin olmadığı varsayılmaktadır. Ancak teknolojinin var olması durumunda da sermaye ve işgücü verimliliğinde artış sağlanacaktır. Solow'a göre işgücü ve sermaye birikimi dışında ekonomik büyümenin açıklanamayan kısmı teknolojik gelişmeden kaynaklanmaktadır. Modelde teknoloji işgücü verimliliğinde artış sağlayan bir etmen olarak görüldüğü için etkisi de işgücü artışı gibi olacaktır. Yani işgücü artmış gibi bir etki ortaya çıkarmış olacaktır (Jones, 1998: 32).

Şekil-9: Solow Büyüme Modeli-Teknolojik Gelişim

Şekil-9 da görüldüğü gibi ekonomi D noktasında durağan durumdadır. Bu durumda işçi sayısı $(n+g)$ kadar artarken, kişi başına sermaye düzeyinin ve kişi başına çıktı düzeyinin sabit olduğu bir durumda toplam sermaye ve toplam çıktı da $(n+g)$ kadar artacaktır. Nüfusun n kadar arttığı bu durağan durumda kişi başına çıktı teknolojik gelişim hızı (g) kadar artacaktır.

2.1.4.3. İçsel Büyüme Modelleri

Tarihsel süreç içerisinde Solow büyüme modelinin ve diğer neo-klasik modellerin öngörülleri gerçekleşmemiştir. Uzun dönem durağan durum büyüme oranlarının sıfıra yaklaşacağı ve böylece ülkeler arasındaki reel büyüme oranlarının yakınsayacağı görüşü doğrulanamamıştır. Bu tarihsel süreçteki öngörülemez durumun temel sebebi tüm ülkelerin üretim teknolojilerini veri kabul edilmiş olmasıdır (Taban, 2011: 107).

Bu açıdan büyüme modelleri şu noktalarda eleştirilmektedir (Mankiw, Aktaran Şiriner, Doğru, 2006: 96).

* Ülkelerarası farklılıkların öneminin yeterince göz önüne alınmamış olması. Düşük beşeri ve fiziki sermaye donanımına sahip olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayamaz. Donanım farkları marjinal verimliliği bu da durağan durum değerlerinin de farklı olmasına yol açacaktır.

*Modellerde varsayılan sermaye stokunun düşük olması sermayenin marjinal verimliliğini artıracak bu da ülkelerarası yakınsama sağlayacaktır görüşü gerçekleşmemiştir. Süreç birbirine yakın gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkeler arasında yakınsamanın gerçekleşebileceğini fakat zengin ülkeler ile yoksul ülkeler için farkın giderek açılacağını göstermiştir.

*Yoksul ülkelerdeki sermaye stoku seviyesinin düşüklüğü sayesinde; sermayenin marjinal getirisi yüksek olacak ve yüksek kar ve faiz oranlarının oluşması sonucu zengin ülkelere yoksul ülkelere sermaye akışı olacak şeklindeki görüş de tarihsel süreç içinde yanılmıştır. Süreç içinde sermayenin milli gelirden aldığı payın zengin ülkelerde yüksek olması sebebiyle sermaye akışı gerçekleşmemiştir.

Solow ve benzeri büyüme modelleri, büyüme için teknolojinin önemine vurgu yapan ancak teknolojinin ne şekilde elde edilebileceğinden söz etmeyen büyüme kuramları olmuştur. Ayrıca modeller büyümenin nasıl gerçekleştiğini açıklayamamışlardır. Sonuç olarak kuramların tarihsel süreç içerisinde yanılığa uğradıkları görülmüştür (Taban, 2011: 109).

Bu doğrulanmayan tezlerden sonra, büyüme için gerekli olan teknolojik gelişmenin nasıl sağlanacağına ve büyümenin nasıl gerçekleştiğine cevap verecek olan büyüme yaklaşımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni büyüme yaklaşımları içsel büyüme modelleri olarak nitelendirilmiştir. Bu kuramlar büyüme oranını içselleştirerek, makro ekonomik politikalar yoluyla ekonomik büyüme oranının artırılmasını mümkün kılan bir çerçeve üzerine kurulmuştur. Büyüme kuramlarının tek bir model çerçevesinde büyümeyi açıklaması mümkün değildir. Aynı şekilde içsel büyüme modelleri de tek bir modelle büyümeyi açıklayamamaktadır.

Büyümenin değişik boyutlarını, farklı bakış açılarında ele almaları nedeni ile içsel büyüme modellerinde temel 4 farklı yaklaşım vardır (Berber, 2006: 172-176).

- Bilgi üretimi ve taşmalar
- AK moodeli
- Beşeri sermaye modeli
- Ar-Ge modeli
- Kamu politikası modeli

İçsel büyüme teorileri olarak da tanımlanan yeni büyüme modelleri temelde iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki sürekli büyümeyi ekonomide zamanla ortaya çıkacak olan beşeri sermaye birikimine dayandırmaktadır. İkincisi ise büyümenin stok olarak bulunan sahip olunan beşeri sermayenin diğer ülkelerle gerçekleştirecek olan teknolojik yenilikleri kendi koşullarına uyarlama yeteneğine bağlamaktadır (Küçükkalay ve Türkcan, 2004: 100-102).

Yeni büyüme modelleri ile az gelişmişliğin veya gelişmemişliğin nedenleri; yeni güncel bilgi ve teknolojiye uzak olma, mevcut teknolojiyi kullanamama, gerekli beşeri ve sosyal sermayeye sahip olmama olarak sıralanabilir. İçsel büyüme modelleri ile büyümenin temel belirleyicilerinin eğitim politikası, sağlık politikası ve teknoloji politikası olduğu ortaya konmuştur. Bu alanlara yapılacak olan yatırımlar beşeri sermayeyi geliştirmekte ve Ar-Ge faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra toplumların kendine özgü koşullarının da dikkate alınmasıyla ortaya çıkacak Ar-Ge faaliyetleri ve yaratıcılık, yeni mamullerin üretimi veya mamullerin farklı dizayn süreci beraberinde büyümeyi de getirecektir (Berber, 2006: 172-175).

2.2.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DOĞRUDAN YAKLAŞIM

İkinci bir yaklaşım olarak; yoksullukla doğrudan mücadele karşımıza çıkmaktadır. Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımı genel olarak; radikal reform, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programları gibi alt başlıklara ayrılmaktadır.

Bu yaklaşımda yoksulluğun doğrudan çözümüne ilişkin politika ve programların uygulanması görülür. Yaklaşım çerçevesinde devlet; gelirin ikincil dağılımına vergi, sosyal güvenlik ve eğitim yatırımları gibi araçlarla etki etmektedir. Kamu bu politik araçlarla donatılmış olan mücadele programlarını geliştirerek, yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımının temel araçlarını oluşturmaktadır (Gündoğan, 2008: 51).

2.2.1.Radikal Reform

Eşitsizliklerin giderilerek kaynakların kökten yeniden dağılımının sağlanması sonucunda yoksulluğun azalması gözlenecektir. Bu köklü değişim üretim faktörleri mülkiyetinin genelleştirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması ve kamu harcamalarının yoksul kesime doğru kayması gibi farklı durumlarda olabilir. Yeniden dağılım söz konusu olduğu zaman etkinlik ile ilişkisinin ne şekilde olacağı konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yeniden dağılım, güdülerini azaltmasından dolayı büyüme ve etkinlik üzerinde negatif etkiler yaratabilir. Özellikle sınırlı büyümenin gerçekleştiği yoksulluk düzeyinin yüksek olduğu bölgelerde bu durum daha net olarak görülür. Buna karşın sonraki dönemlerde, yoksulluk ve eşitsizlik artışı, artan toplumsal suç oranları, siyasi istikrarın olmaması yatırımlara ve makro ekonomiye olan etkileri tartışılmaktadır (Şenses, 2001: 227).

Doğrudan mücadele yaklaşımında üretim faktörleri mülkiyetine müdahale etmek en radikal uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak yoksulluğun kırsal alanlarda daha yoğun olması sebebi ile toprak mülkiyetine müdahale ön plana çıkmaktadır. Toprak mülkiyetine, toprak reformu yoluyla müdahale edilmesi üretim araçlarına yönelik radikal bir müdahale olarak algılanabilir. Fakat toprak mülkiyetinin parçalanarak toprak ağalığının sonlandırılması, kırsal ekonomik gücün zayıfladığı kentsel gücün giderek büyüdüğü bir ortamda sistem içi politika olarak da algılanabilir. Bu durumda kırsal politik güç, kamusal kaynakların paylaşımında kentsel ekonomik güce mağlup olmaktadır. Kentsel ekonomik birimlere kırsal bölgelerde yeni pazarların açılması veya kurulması kırsal kalkınmanın sağlanması yolu ile olmaktadır. Bu açılan yeni pazarlar sanayi ürünleri ile tarımsal ürünleri fiyat hadleri yoluyla ilişkilendirecektir. Bu ilişki sonucu fiyat hadleri sanayi ürünleri

lehine olacağı için, mutlak yoksulluk olarak kırsal kesim halkının durumu iyileşirken, göreli olarak yoksullukları sürecektir (Önder, 2004: 22).

Toprak reformu ile kırsal kesimdeki yoksul kimselerin sosyal ve fiziki imkânlarla daha basitçe ulaşabilmesi amacı da güdülür. Kırsal kesimdeki herhangi küçük bir işletmenin gereksinimi olan krediye ulaşımına veya bu işletmelerde çalışan işçilerde verimlilik artışına imkân sağlaması bu duruma örnek olarak söylenebilir. Bu durumun kırsal kalkınmaya katkı sağlamasının yanında, kentsel ekonomik güç merkezlerine de yarar sağlayacağı açıktır.

Kırsal bölgelerdeki küçük tarımsal işletmelerin büyük işletmelerle aynı düzeyde verimliliğe ulaşmış olduklarını gözlemlenebilmektedir. Hatta bu küçük işletmeler emek maliyet avantajlarını kullanarak daha yüksek düzeyde bir verimliliğe de ulaşabilmektedirler. Toprak reformu sonucunda, büyük işletmelerin avantajlı olduğu bilgi, kredi ve pazara erişim gibi konular da önemini yitirebilir. Toprak reformunun başarısı reform sonrası bu gibi konularda küçük işletmelere imkân sağlanabilmesine bağlıdır. Bunlara ek olarak reformun başarılı olabilmesi; toprak mülkiyetindeki dağılımın yoksulluğu azaltıcı etki yapabilmesine bağlıdır. Bu yoksulluk üzerindeki etki için de yeterli miktarda toprağın var olması şarttır. Yapılacak toprak reformu açısından önemli olan bir husus da; reform sonrası işgücü piyasasında ücretli tarım işçisi talebi ve işçi ücretlerinde düşüşler yaşanma olasılığıdır (Şenses, 2001: 227). En etkili radikal reform aracı olan toprak mülkiyetine müdahalenin genel başarısı tartışılmaktadır. Bu konuda her ülkenin ve her bölgenin kendi koşulları farklı olması göz önüne alınmalıdır. Bu şekilde toprak ve mülkiyet yapısı itibari ile birbirine benzer ülke veya bölgeler açısından genel bir değerlendirme yapmak mümkün olabilecektir.

Diğer yoksullukla mücadele politikalarında olduğu gibi toprak reformu ile ilgili uygulama ve politikaların etkisi de tüm ülkeler için genelleştirilemeyecek kadar yerel şartlara bağlıdır. Bu nedenle bu türden politikaların olumlu veya olumsuz etkilerinin kestirilip hesaplanması oldukça zordur. Bunun yanı sıra bu tür politikaların ekonomik etkilerinden başka siyasal olarak ortaya çıkaracağı etkiler de son derece önemlidir. Ancak bu etkilerin bilinmesi ile reform politikalarının yoksulluk üzerindeki etkisi net olarak bilinebilir. Toprak reformunun, kırsal kesimde

kalkınma için verimli varlıkların yeniden dağıtımının ön koşulu olarak ortaya çıktığı bir durum oluşacaktır. Ancak oluşan bu durumun önünde çeşitli siyasal engellerin olduğu da göz ardı edilmemelidir. Tayvan ve Güney Kore'nin hızlı büyüme öncesi gerçekleştirmiş oldukları kapsamlı toprak reformu süreci bu iki ülke dışında kalan ülkelerde sadece gündemin bir maddesi olarak varlığını sürdürmüştür. Netice de bu tür bir reform sadece söylemlerde kalmıştır. Yoksulluğun azaltılması için mülkiyet ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini de içeren eşitlikçi politikaların uygulanmaya konulmasında gerekliliğin en fazla olduğu ülkelerde çeşitli siyasal engellerin fazlalığı görülür. Tüm bunlara rağmen yoksullukla mücadelede siyasal engellerin varlığından dolayı toprak reformunun ikinci plana atılması ve toprak reformunun kırsal yoksullukla mücadelede tek araç olarak göstermek doğru olmayacaktır. Var olan siyasal engellere rağmen, reformlar, toprak mülkiyetinin son derece eşitsiz dağıldığı veya topraksız köylülüğün sürdüğü yerlerde, yoksullukla mücadelede en etkin araç olacaktır. (Şenses, 2001: 229-230).

2.2.2.Kamu Harcamaları

Yoksulluğun azaltılmasına yönelik ikinci bir doğrudan yaklaşım da kamu harcamalarıdır. Genelde transfer harcamaları olarak karşımıza çıkan bu tür harcamalar kamu eliyle yoksul kimselere çeşitli imkânların verilmesidir.

Doğrudan mücadele politikaları içinde en fazla başvurulanı “kamu eliyle gelir ve kaynak dağılımına piyasa dışı müdahalelerde bulunarak bu dağılımı yoksul kimseler yararına yönlendirmek” olarak tanımlanabilir. Bu durumda fırsat eşitliği oluşturularak yoksullara gelir dağılımı noktasında çeşitli imkânlar sunulmaktadır. Bu imkânlar kamu gelir ve harcama sistemleri aracılığı ile sağlanmaktadır. Yoksulların lehine olan bu harcamalar; yoksul kimselerin ve ailelerinin direkt olarak faydalanabileceği eğitim ve sağlık harcamaları olabileceği gibi buna benzer nitelikteki yoksul bireylerin yaşam standartlarını artırmaya yönelik harcamalar da olabilir. Sosyal güvenlik kurumlarınca yapılan emekli, dul, yetim ve yaşlılık aylığı gibi sosyal harcamalar da kişiler doğrudan mali destek sağlayan harcamalardır (Önder, 2004: 21).

Sosyal harcamaların eğitim açısından yoksulluğu azaltıcı etkisi sadece formel eğitim olarak algılanmamalıdır. Buna ek olarak iş gücü piyasaları dikkate alınarak mesleki eğitime ve yetişkin eğitimine de önem verilmelidir. Kadınlara yönelik eğitim olanaklarının genişletilmesi, ayrımcılığın ve işgücüne katılımın önündeki engellerin kaldırılması, ortak mülkiyet kaynaklarına erişim kolaylığı gibi noktalardaki katkılar da göz önünde tutulmalıdır (Şenses, 2001: 237).

Kamu eliyle gelirin yeniden dağılımının yoksulluk sorunun çözümünün değil aksine sorunun kendisini oluşturacağını savunan görüşler de vardır. Bu görüşe göre yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin sonuçları; hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yüküne bağlı düşük yatırım ve işsizlik gibi bir takım sorunlardır. Gelirin yoksullar lehine yeniden dağılımını hedefleyen politikalar doğrultusunda konulan vergiler, vergi mükelleflerini yeni yatırımlardan uzaklaştırabilir. Bu durumda ekonomide azalan yatırımlar ile işsizlik de azalacak ve yoksulluk artışı olacaktır. Yapılacak olan transfer ödemeleri bireyleri tembelleğe sevk edebilir. Bireyler herhangi bir çaba sarf etmeden gelir elde ettiklerini gördüklerinde üretim faaliyetlerine katılarak gelir elde etmeyi daha az tercih edeceklerdir. Transfer ödemeleri ile yaşamını sürdüren bireylerin kendine güvenleri daha az olacak ve sonuçta devlete bağımlı bir hale geleceklerdir. Bu tür sonuçlar beraberinde toplumun olabileceğinden daha yoksul hale gelmesini neden olabilecektir (Aktan, 2003: 152-157). Kamu gelir sistemine bakarsak; toplumsal ve siyasal alanda sermayenin giderek üstün bir konuma gelmesi sonucu vergi yükünde sermayedar kesimden sermaye dışı kesime doğru bir kayma görülmektedir. Vergi sistemi içerisinde ödeme gücüne dayanan doğrudan vergilerin payı azalmaktadır. Gelir vergisi gibi subjektif nitelikteki verginin büyük kısmının orta ve düşük gelirli bireylerden dolayısıyla büyük oranda emek kesiminden elde edildiğini bilinmektedir. Sermaye kesimine sağlanan büyük vergi avantajlarının yanında bu kesimin vergi dışına çıkması durumunda sermayenin etkin bir şekilde vergilendirilmesi oldukça zorlaşmaktadır. Vergilemedeki demir kural olan “vergi verme kapasitesi olan kesimlerin, aynı zamanda vergi vermeme politik gücü de vardır” şeklindeki kural; küreselleşme ile sermayenin gücünün ve hareket kabiliyetinin artması, buna karşın

emeğin güçsüzleşmesi ve hareket kabiliyetinin azalması ile işlerlik kazanmaktadır (Önder, 2004: 21-22).

Kamu gelirleri yönünden yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak uygulanacak olan doğrudan politika yaklaşımı vergi sisteminde düzenlemelere de yer vermelidir. Bu politikalar kamu eliyle olacağı için yoksul kimseler lehine düzenlemeler içerebilir. Basit bir şekilde orta ve düşük gelirli kimselerin temel tüketim mal ve hizmetleri üzerinden alınan vergiler daha düşük seviyelere indirilebilir. Bunun dışında sermayedarların vergilendirilmesi noktasında denetim ve takiplerin daha sıkı ve sonuç alınacak şekilde yapılması gerekir.

2.2.3. Yoksullukla Mücadele Politikaları

Doğrudan yoksullukla mücadele konusunda Dünya Bankası (DB) ya da farklı devletlerce oluşturulan politikalar da görülmektedir. Son zamanlarda emekçileri sınıf bilincinden uzaklaştıran, kendilerini üretim sürecinde asli bir unsur olarak hissetmelerine neden olan kredilendirme ya da mali destek programları uygulanmaktadır (Önder, 2004: 22).

Yapısal uyum politikaları neticesinde artan yoksulluğa karşı ülkelerin çoğunda DB tarafından desteklenen yoksullukla mücadele programları uygulamaya konulmuştur. Bu farklı ülkelerdeki programların hepsi birbirinden içerik ve sonuçları bakımından da farklılık göstermekteydiler. Programlarda öncelik gıda, istihdam ve kredi alanlarına yöneldi. Ayrıca bazı ülkelerde temel mal ve hizmetlere sübvansiyon uygulamalarına da geçilmiştir (Şenses, 2001: 238-239).

Dünya Bankası birçok farklı yoksullukla mücadele programına destek vermekle birlikte, bu mücadeleyi sürdüren ülkelere genel olarak emek yoğun üretim sektörlerine yönelmeleri önerisinde bulunmaktadır. Bu sektörlerde işgücüne fırsat eşitliğinin sağlanmasının yanı sıra işgücünün niteliğini geliştirici eğitim faaliyetleri de önerilmektedir (Önder, 2004: 22).

Grameen Bank az gelişmiş ülkelerde yoksullukla mücadele politikaları arasında en çok ilgi çekenlerden birisi olmuştur. Bu uygulama ilk olarak 1976 yılında Bangladeş'te başlamış ve kısa sürede büyük bir gelişim göstermiştir. Kırsal

kesimdeki yoksullara yönelik faaliyet gösteren bu bankanın en önemli yenilikleri; kredilerin tamamına yakınının karşılık aranmadan yoksul kadınlara verilmesi ve yeni tarımsal ürünlere ek olarak başka alanlara da yönelim sağlaması olarak sıralanabilir. Bu yeniliklerin temelindeki amaç üretimi ve istihdamı çeşitlendirerek artırmak ve yoksulları hayırseverlik unsuru olmaktan çıkarılarak üretim sürecine katmaktır. Verilen yatırım danışmanlığı hizmeti sayesinde kredilerin doğru ve verimli bir şekilde kullanılması ve kredilerin neredeyse tamamının geri dönüşü sağlanmaktadır (Şenses, 2001: 239).

Bunların dışında işsizliği azaltmaya yönelik doğrudan iş yaratma, yoksul iş gücünün niteliğini artırma, istihdam sübvansiyonları ve kendi hesabına çalışmanın özendirilmesi gibi programlar uygulanabilir. Bu istihdam politikalarına ek olarak yatırım ve üretimin özendirilmesi, nüfus artış hızının azalması, kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınması ve teknik ilerleme gerçekleştirilmesi için çeşitli program ve planlar yapılmaktadır.

2.3.TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Dünyada yoksulluk alanında oldukça büyük çapta bir yazın olmasına rağmen, Türkiye 1990'lı yıllara kadar yoksulluk sorununu ne resmi olarak ne de bilimsel olarak telaffuz etmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin geçmişte içinde bulunduğu toplumsal ve politik durum 1980'li yıllara kadar yoksulluğun ve eşitsizliğin yok sayıldığını göstermektedir. Bu göz ardı edilen unsurlar, sadece sinema ve edebiyat içerisinde estetik kaygılardan dolayı yahut dar siyaset çevresinde keskin ideolojik bölünmelere aracılık etmesi için yer bulmuştur. Yoksulluğa ve eşitsizliğe karşı toplumsal duyarlılıklar, ahlaki, politik ve insani duyarlılıklar basit geleneksel yaklaşım mekanizmalarının dar çerçevesi ile sınırlı kalmıştır (Dansuk, 2003: 239-240).

Yoksullukla mücadele sadece ekonomik unsurlara indirgenmeyecek kadar karmaşık bir alandır. Siyasal yapıyla ve bu yapı içerisinde yer alan siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları ile ve bu kuruluşların birbirleri ile olan ilişkisi gibi birçok unsuru içinde barındırmaktadır (Şenses, 2001: 217). Devletin temel amaç ve görevleri arasında, ailenin huzur ve refahının sağlanması ve özellikle anne ve

çocuğun korunması uygulamaları Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın değişik maddelerinde bulunmaktadır. Anayasa'daki bu maddeler ışığında devletin önemli görevleri arasında yoksul kimselerin yaşam standartlarını artırmanın da yer aldığı unutulmamalıdır. Ancak buradaki dikkat edilmesi gereken bir husus da, bu görevlerin yoksullara sadece mali yardım yapmak ile sınırlı olmamasıdır. Yoksul kimselere mali yardımın yanı sıra onları üretim sürecine katacak olan bilgi, beceri kazandırma faaliyetlerine de önem verilmelidir (Gündüz, 2006: 48).

1990'larda yoksulluğa ve eşitsizliğe olan ilgi bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de artmıştır. Daha önce sadece şeklen var olan ancak uygulama aşamasında varlığını hissettiremeyen konumdan çıkarılan yoksulluk algısı her geçen gün gündemde kendine yer edinmiştir. Türkiye'de yoksullukla mücadelede çeşitli istihdam politikaları, para politikaları, teşvik ve destek programları uygulanmış olup halen bu amaçla çeşitli program ve politikalar sürdürülmektedir. Bu politika ve programların yanı sıra yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak uygulanan başka politikalar da bulunmaktadır. İşsizlik sigortası, sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonu, deniz feneri derneği örneği, mikro kredi programı bu uygulamalara örnek olarak verilebilir. TÜİK'in hanehalkı bütçe araştırmalarından elde ettiği 2002-2008 dönemi yoksulluk göstergeleri Tablo 7'de sunulmaktadır

Tablo -7: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yöntemler	2002-2008						
	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008
TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.20	0.01	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06
KENT							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00

Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01
KIR							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.46	0.01	0.02	0.04	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38.82	32.18	32.62	16.59	25.35	17.59	15.33
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00

Kaynak: TÜİK (2009), “2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, www.tuik.gov.tr

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 \$'ın karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 TL kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Tablo- 7'ye göre, ülke genelinde gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk oranının 2006'da %17.81, 2007 yılında %17.79, 2008 yılında ise %17.11 olduğu ve 2002'den 2008 yılına gelene dek oranlarda periyodik olmasa da belirli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir.

2008 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0.54'ü sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının; %17.11'i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2005 yılında %0.87 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2008 yılında %0.54'e, yoksul fert oranı da %20.5'den %17.11'e düşmüştür. Ayrıca Tablo 1'deki sonuçlar, 2006-2008 döneminde satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan ferdin bulunmadığını göstermektedir. 2008 yılında 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 275 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 767 TL olarak tahmin edilmiştir. Türkiye'de gıda ve gıda dışı yoksulluk rakamları 2002'den 2008 yılına doğru sürekli azalma göstermesine rağmen, TÜİK tarafından tüketim düzeyi esas alınarak hazırlanan görelî yoksulluk ¹ rakamlarında ise son yıllarda belirgin bir artışın yaşandığı görülmektedir. 2006'da %14.50 olan bu rakam, 2008 yılında %15.06 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2009: www.tuik.gov.tr).

¹ Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir (www.tuik.gov.tr, 20.08.2010).

TÜİK'in 2009 yılında açıkladığı "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", yoksulluğa yol açan en önemli unsurların neler olduğunu gözler önüne sermektedir. Buna göre öne çıkan en önemli iki unsur; eğitim düzeyinin düşük olması ve hanehalkı fert sayısının yüksek olmasıdır. Eğitim düzeyi yoksullukta önemli bir kriterdir. Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığı ifade edilmektedir. TÜİK'in 2008 yılı verilerine göre okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %35,59 olurken, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde bu oran %0,71'dir. Hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %8,48 iken, 7 veya daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı %38'lere çıkmaktadır. Ayrıca, istatistikler kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riskinin kentsel yerlerde yaşayanlardan daha fazla olduğunu göstermektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı %34.62 iken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı %9.38'dir (TÜİK, 2009).

Yoksulluk kavramı çerçevesinde sorgulanması gereken diğer bir husus da kadın yoksulluğudur. Kadın yoksulluğu gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin mücadele etmeye çalıştığı önemli problemlerden birini oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kadınlar geleneksel işbölümünün etkisi ile nüfusun önemli bir bölümünü oluşturdukları halde işgücü piyasasındaki konumları "ikincil işgücü" olarak kalmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılmasında etkili olan faktörler arasında ekonomik nedenlerin (gelir eksikliği, eğitim seviyesi) yanı sıra saygınlık ve toplumsal hayatta statü elde etme gibi sosyal kaygılar da yer alır (Öztürk ve Çetin, 2009:2673). Kadın işgücüne katılım oranları² açısından Türkiye, yaklaşık %25 ile dünya ülkeleri arasında en alt sıralarda yer almaktadır. Diğer taraftan bu oran AB ve OECD ülkelerinde ise %60'lar civarındadır.

İşgücü piyasasında kadın işgücü miktarının azlığı, kadınların sağlık hakkına eşleri üzerinden erişmesi gibi sonuçlara yol açan bir muhtaçlık durumu yaratmaktadır. Bu muhtaçlık kadınların emeklilik gibi istihdamın sağladığı birtakım olanaklardan da faydalanamamasını beraberinde getirir. Kadınların eğitim imkânlarından yeteri kadar faydalanamaması yoksulluğun kalıcı bir hal almasına yol açar. Yoksul aileler eğitim önceliğini erkek çocuğa vermekte, erkek çocuklar

²Kadın işgücünün aktif nüfusa bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

geleceğe yönelik yatırım olarak görülmektedir. Kız çocukları iyi bir yatırım olmadığından ve elde edeceği geliri başkasına götüren olacağı için arka plana atılmaktadırlar. (Şener, 2009:3-4).

2002-2008 yılları arasında hanehalkı fertlerine ait cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Türkiye genelinde kadın ve erkek yoksulluk oranları arasında fazla bir fark yoktur. Ancak bu oran kent ve kırsal ayrımı söz konusu olduğu zaman oldukça farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma kadın-erkek yoksulluğu arasında görüldüğü gibi kadın yoksulluk oranlarının kendi içerisinde de görülüyor. Türkiye genelinde kadın yoksulluğuna baktığımız zaman 2002 yılında %27.19 iken 2004'te bu oran azalmaya başlamıştır. Netice olarak 2008 yılı itibari ile Türkiye genelinde kadın yoksulluk oranlarında daha önceki yıllara göre bir düşüş olduğu görülmektedir. Kent düzeyinde kadın yoksulluğu Türkiye genelinden ve kırsal düzeydeki oranlardan daha düşük seviyededir. 2008 yılında Türkiye genelinde %17.52 olan kadın yoksulluk oranı, kent düzeyinde %9.62 iken kırsal düzeyinde %35.29 seviyelerindedir. Kadın yoksulluk oranlarında kent ve kırsal arasında yaklaşık dört kat fark olduğu görülmektedir. Bu farkın temel nedeni, kırsal bölgelerdeki kadınlar için işgücü piyasasına katılımın zor olmasıdır. Bu durum gerek eğitim gerekse iş imkânlarının kısıtlı olmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Tablo- 8: Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyetine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları(%)

Eğitim durumu	Fert yoksulluk oranı (%)																				
	2002			2003			2004			2005			2006			2007(*)			2008		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	26,96	26,72	27,19	28,12	27,92	28,31	25,60	25,20	25,98	20,50	19,97	21,01	17,81	17,32	18,27	17,79	17,33	18,26	17,11	16,70	17,52
6 yaşından küçük fertler	33,17	32,92	33,44	37,75	38,24	37,23	34,19	34,19	34,18	27,71	27,86	27,56	24,78	25,12	24,43	24,52	24,91	24,10	22,53	22,86	22,18
Okur-yazar değil	41,07	46,52	39,61	42,42	47,22	40,95	45,11	48,50	44,10	37,81	40,59	37,04	33,71	36,79	32,84	33,68	38,96	32,29	39,59	46,12	37,84
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,50	33,74	35,87	36,32	35,45	33,67	34,19	33,16	28,44	28,76	28,14	25,36	25,68	25,06	26,71	27,03	26,42	26,31	27,67	25,05
İlkokul	26,12	28,06	24,33	27,55	29,81	25,47	24,36	27,50	21,55	17,13	19,92	14,51	14,19	16,52	12,05	14,24	15,87	12,68	13,44	15,91	11,22
İlköğretim	26,47	28,40	24,10	29,56	29,13	29,98	25,49	25,37	25,60	22,42	21,79	23,02	18,06	16,47	19,66	19,19	19,79	18,55	17,20	18,67	15,66
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	19,49	17,38	18,31	19,66	16,03	13,00	14,95	9,45	8,37	9,72	5,62	8,07	9,69	4,89	9,16	11,06	5,57	8,34	9,85	5,78
Lise ve lise dengi meslek	9,82	10,99	8,24	11,19	12,27	9,73	8,28	9,69	6,39	6,79	7,98	5,14	5,20	6,06	4,05	5,88	7,05	4,09	5,64	6,00	5,11
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	1,22	2,12	2,66	3,04	2,05	1,33	1,57	0,93	0,79	0,83	0,72	1,01	1,28	0,56	0,81	0,97	0,53	0,71	0,88	0,43
KENT	21,95	21,88	22,03	22,30	22,32	22,29	16,57	16,24	16,87	12,83	12,77	12,89	9,31	8,84	9,76	10,36	10,38	10,34	9,38	9,13	9,62
6 yaşından küçük fertler	31,18	31,20	31,15	31,59	32,33	30,81	24,93	24,80	25,05	19,48	20,33	18,62	13,01	12,30	13,73	14,66	14,35	14,98	12,41	12,16	12,66
Okur-yazar değil	35,88	39,63	34,82	34,72	38,29	33,62	32,82	37,84	31,32	28,46	30,62	27,81	19,92	20,99	19,61	22,23	27,14	20,89	25,46	31,72	23,83
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	29,96	31,44	28,59	29,61	30,19	29,06	23,74	23,84	23,65	19,69	20,15	19,28	14,03	13,29	14,70	16,33	17,53	15,24	17,12	18,27	16,08
İlkokul	21,81	24,07	19,78	23,59	25,67	21,82	15,18	17,58	13,24	10,05	12,16	8,27	7,25	8,58	6,10	7,84	8,59	7,17	6,37	7,67	5,28
İlköğretim	21,22	21,52	21,00	23,60	23,22	23,99	15,77	14,77	16,64	14,29	15,27	13,27	10,54	9,12	12,03	14,11	16,14	11,80	10,01	10,89	9,08
Ortaokul ve orta dengi meslek	13,80	14,47	12,69	15,92	17,88	12,91	9,38	10,18	8,10	5,49	6,53	3,62	5,17	5,97	3,76	5,43	6,74	3,20	5,28	5,68	4,66
Lise ve lise dengi meslek	7,06	8,14	5,72	9,38	10,20	8,35	6,35	7,29	5,16	4,13	4,93	3,08	3,41	4,06	2,61	4,15	4,87	3,15	3,19	3,25	3,09
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,07	1,34	0,64	2,19	2,51	1,71	1,03	0,99	1,08	0,53	0,57	0,46	0,88	1,08	0,55	0,41	0,34	0,54	0,47	0,52	0,38
KIR	34,48	34,02	34,92	37,13	36,59	37,65	39,97	39,11	40,79	32,95	31,79	34,03	31,98	31,61	32,32	34,80	33,59	35,95	34,62	33,93	35,29
6 yaşından küçük fertler	36,79	36,09	37,56	46,24	46,23	46,25	49,64	49,92	49,38	40,55	39,44	41,71	44,18	45,85	42,40	44,09	45,57	42,45	43,90	45,40	42,31
Okur-yazar değil	46,42	54,36	44,41	49,89	56,03	48,04	56,99	58,74	56,46	46,64	51,33	45,43	46,49	51,55	45,07	47,71	54,25	46,05	54,73	60,89	53,04
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	41,13	40,80	41,53	44,35	44,58	44,13	47,16	47,28	47,02	40,80	40,75	40,84	42,31	44,39	40,45	46,56	45,87	47,14	45,05	45,97	44,15
İlkokul	31,08	32,43	29,82	32,60	34,61	30,55	35,92	38,59	33,21	26,76	29,14	24,16	24,43	27,23	21,58	27,96	29,95	25,77	27,39	30,48	24,19
İlköğretim	34,25	37,87	29,17	39,05	38,86	39,22	41,91	41,32	42,56	35,67	33,94	37,07	29,18	27,87	30,43	30,37	28,95	31,61	33,03	36,13	29,86
Ortaokul ve orta dengi meslek	30,11	29,05	33,25	23,35	23,03	24,04	22,15	25,30	14,11	16,32	17,28	13,46	15,38	17,99	8,57	22,10	23,87	17,14	17,64	20,90	10,22
Lise ve lise dengi meslek	17,65	18,18	16,75	16,94	18,05	15,01	14,30	16,34	10,90	15,32	16,82	12,80	11,03	11,52	10,10	13,45	15,24	9,55	14,93	15,24	14,33
Yüksekokul, fakülte ve üstü	4,37	0,45	9,08	5,38	5,75	4,58	2,90	4,26	0,00	2,23	2,05	2,70	1,64	2,06	0,63	3,24	4,45	0,41	2,44	3,13	0,90

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir

2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK

2.3.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından yapılan tanıma göre “sosyal yardım” ifadesine yüklenen misyon: “Adil bir gelir dağılımının sağlanmasına katkıda bulunmak, yoksullukla mücadele kapsamında kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun nüfusun en yoksul diliminde yer alan vatandaşlarımızı sosyal yardımlarla desteklemek; üretim ve istihdama yönelik projeleri sürekli kılarak vatandaşların toplumsal hayata entegre olmalarını sağlamak, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar ve diğer paydaşlar ile eşgüdüm içerisinde çalışarak sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtılmasını sağlamak ve bu doğrultuda sosyal yardım politikaları geliştirmek” şeklinde tanımlanmaktadır (www.sydg.gov.tr, 20.09.2010). Ayrıca bu doğrultuda amaçlanan vizyon da “Katılımcı, şeffaf, etkin bir biçimde hizmet sunan ve ülkemizin sosyal yardım politikalarını belirlemede öncü, uzmanlığa dayalı bir kurum olmak.” ifade edilmiştir (www.sydg.gov.tr, 20.09.2010).

Fon 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3924 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın “Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk Devletidir” hükmünden gücünü almıştır. Kurulmasından 2004 yılına kadar Fon'unu idari işleri başbakanlığa bağlı bir birim olan Fon Genel Sekreterliğince yürütülmüştür. Ancak 01.12.2004 tarihinde kabul edilen 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak düzenlenmiştir (<http://www.sydg.gov.tr>, 10.09.2010).

Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu amacı;

- Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek,
- Sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.

- SYDTF'nin gelirleri,
- Kanun ve Kararnamelerle Kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla %10'a kadar aktarılacak miktarlardan,
- Gelir ve kurumlar vergisi tahsilât toplamının%2,8'inden,
- Trafik para cezalarının %50'sinden,
- RTÜK gelirlerinin %15'inden,
- Bütçeye konulacak ödeneklerden,
- Her nevi bağış ve yardımlardan,
- Diğer gelirlerden, oluşmaktadır.

Bu amaç ve vizyon doğrultusunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü bünyesinde her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 3294 sayılı kanunun amacına uygun çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak amacı ile kurulmuştur. SYDTF'den vakıflar bünyesindeki mercilere eğitim ve sağlık alanlarında yoğunlaşan yardımlar için gerekli kaynak tahsisleri yapılmaktadır. Her il ve ilçede kurulmuş olan vakıfların gelirlerinin büyük bir kısmın fondan sağlanmaktadır. SYDV'lerin gelirleri,

1. SYDTF'den aktarılan miktardan,
2. Her nevi fitre-zekât-kurban derileri ve bağırsak yardımlarından,
3. İşletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirler,
4. Diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Elde edilen gelirler sonucunda Fonda toplanan kaynak, Fon Kurulu kararları ile ülke genelinde kurulu bulunan 931 vakfa aktarılmaktadır. Buna ek olarak vakıfların kendi gelirlerinin de kullanımı ile ihtiyaç sahibi yoksullara ayni ve nakdi yardımlar ulaştırılmaktadır (www.sydgm.gov.tr, 25.08.2010).

Eğitim ve sağlık alanında yoğunlaşan yardımlar için vakıflara aktarılan kaynaklar her geçen gün artmaktadır. 2003-2004 yıllarında yalnızca basit günlük ihtiyaçların karşılanması için aktarılan kaynak %45 oranında bir artış göstermiştir.

SYDTF'nin 2003-2008 yılları arasındaki genel gelir ve giderleri Tablo- 9'da yer almaktadır. Tabloya göre 2004 ve 2006 yıllarında Fonun giderleri gelirlerini aşmıştır ancak bu yıllar dışında gelirler giderleri karşılar düzeydedir.

Tablo- 9: Fonun 2003-2008 yılları arasındaki toplam gelir- gider durumu

YILLAR	GELİRLER (TL)	GİDERLER (TL)
2003	826.583.000	651.990.000
2004	1.260.574.000	1.347.846.000
2005	1.357.521.871	1.304.664.099
2006	1.379.511.063	1.389.547.995
2007	1.597.593.985	1.413.757.199
2008	2.037.888.054	1.797.079.768

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/224/SYDTF/>

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü faaliyetlerini, proje destek programları ve sosyal yardım programları olarak yürütmektedir. Sosyal yardım programları kapsamında; aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları, özürlü yardımları ve özel amaçlı yardımlar yapılmaktadır. 1992 yılında sosyal güvencesi olmayan yoksul kimselere yönelik olarak ücretsiz tedavi için Yeşil Kart uygulaması başlatılmıştır. Bu yardım ve desteklerin finansmanını sağlayan SYDTF'nin 2002, 2003, 2004 yılları arasındaki üç yıllık gelir- gider durumu, 2004 yılında yardım alan kişi sayısı ve yardım miktarları ve Vakıflardan 2003-2004 yıllarında yapılan yardımların parasal dağılımı Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo- 10: Fonun son üç yıllık gider durumu (milyon TL)

Gider türü	2002	2003	2004
Toplam	787.980.980	651.990.273	1.347.846.545
Genel Bütçeye Aktarılan Kaynaklar	178.515.941	---	---
Sağlık Bakanlığına Aktarılan Kaynaklar	137.140.320	211.273.589	448.245.228
Vakıflara Aktarılan Kaynaklar	352.272.725	289.055.791	397.948.868
Yüksek öğrenim bursu	116.173.965	113.878.857	126.803.426
Depremzede tedavi gideri	9.051	---	---

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün eylem ve işlemlerine ilişkin araştırma ve denetleme raporu,2006/2.

Fon giderlerinin; %30'unu Vakıflara yapılan aktarmalar, %33'ünü Sağlık Bakanlığına yapılan ödemeler; % 8'ini yükseköğrenim burs giderleri, %9'unu Dünya Bankası proje kredisi kullanımları ve %19'unu diğer giderler oluşturmaktadır.

Tablo- 11: Fonun Gelir Tahakkukları (Milyon TL)

Gelir türü	2002		2003		2004	
Toplam	663.821.495	100,0	1.025.946.557	100,0	1.578.387.445	100,0
Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerinden tahsil edilen %2,8'ler	553.204.985	83,3	550.805.524	53,7	927.022.105	58,7
Bütçeye konulan ödenek	0	0,0	327.000.000	31,9	330.600.000	20,9
Trafik para cezalarının yarısı	92.822.378	14,0	120.572.204	11,8	197.810.684	12,5
Dünya Bankası Sos. Risk Azaltma Projesi	3.313.052	0,5	7.803.451	0,8	101.907.412	6,5
RTÜK Reklam gelirleri hasılatından aktarılan %15'lik miktar	3.950.848	0,6	4.273.875	0,4	7.331.530	0,5
Diğer gelirler	4.376.513	0,7	8.005.421	0,8	6.393.022	0,4
Diğer fonlardan aktarmalar	5.186.966	0,8	5.032.704	0,5	5.672.908	0,4
Geçmiş yıl gelirleri	569.448	0,1	1.150.331	0,1	1.073.755	0,1
Faiz gelirleri	388.338	0,1	1.303.047	0,1	576.029	0,0
Döviz geliri olan fonlar aktarması	8.963	0,0	0	0,0	0	0,0

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün eylem ve işlemlerine ilişkin araştırma ve denetleme raporu,2006/2.

http://cumhurnet/cankaya5/tr_html/DDK/syd.htm (1 of 30) [28.11.2008]

2004 yılında Fon gelirlerinin %58,7'sini gelir ve kurumlar vergisi yükümlülerden alınan paylar; %20,9'unu genel bütçeye konulan ödenekler, %12,5'ini trafik cezalarının yarısı oranındaki Fon payları, %6,5'ini Dünya Bankası kredisi, kalanları ise diğer gelirler oluşturmuştur.

Tablo-12: Vakıflardan 2004 Yılında Yardım Alan Kişi Sayısı ve Yardım Miktarları

Yardım türü	Kişi sayısı	%	Yardım miktarı (YTL)	%
Toplam	7.244.573	100,0	378.191.174	100,0
Sağlık	1.759.854	24,3	135.348.266	35,8
Yiyecek	1.525.397	21,1	55.400.312	14,6
Eğitim	1.497.238	20,7	41.997.697	11,1
Yakacak	773.287	10,7	16.430.048	4,3
Diğer	491.455	6,8	14.844.630	3,9
Bir defalık yardım	491.246	6,8	40.570.112	10,7
Giyecek	201.785	2,8	3.946.078	1,0
Taşınmalı eğitim ve öğle yemeği	154.170	2,1	2.542.489	0,7
Proje destekleri	101.737	1,4	34.555.475	9,1
Periyodik ödemeler	91.983	1,3	8.027.786	2,1
Geçim sağlama yardımı	76.001	1,0	10.329.059	2,7
Özürülere yardımlar	30.065	0,4	2.352.076	0,6
Barınma	29.660	0,4	5.603.563	1,5
Afetzedelere yardım	14.162	0,2	2.515.559	0,7
Ortopedik malzeme-cihaz yardımı	6.533	0,1	3.728.024	1,0

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün eylem ve işlemlerine ilişkin araştırma ve denetleme raporu,2006/2.

Toplam yardım tutarı 2003 yılında 425.085.521 milyon TL iken 2004 yılında 46.894.357 YTL azalarak, 378.191.174 YTL' ye düşmüştür. Yardım türleri bakımından dağılımı aşağıdadır.

Tablo- 13: Vakıflardan 2003-2004 Yıllarında Yapılan Yardımların Parasal Dağılımı

Yardım türü	Yardım miktarı (milyon TL) Değişim				
	2003	%	2004	%	%
Toplam	425.085.531	100,0	378.191.174	100,0	-11,0
Sağlık	213.233.207	50,2	135.348.266	35,8	-36,5
Yiyecek	37.124.012	8,7	55.400.312	14,6	49,2
Eğitim	25.537.121	6,0	41.997.697	11,1	64,5
Bir defalık yardım	32.349.661	7,6	40.570.112	10,7	25,4
Proje destekleri	16.714.216	3,9	34.555.475	9,1	106,7
Yakacak	17.069.816	4,0	16.430.048	4,3	-3,7
Diğer	12.456.184	2,9	14.844.630	3,9	19,2
Geçim sağlama yardımı	6.964.678	1,6	10.329.059	2,7	48,3
Periyodik yardımlar	5.121.020	1,2	8.027.786	2,1	56,8
Barınma	3.851.541	0,9	5.603.563	1,5	45,5
Giyecek	2.602.537	0,6	3.946.078	1,0	51,6
Ortopedik malzeme-cihaz yardımı	2.521.803	0,6	3.728.024	1,0	47,8
Taşınmalı eğitim ve öğle yemeği	45.694.895	10,7	2.542.489	0,7	-94,4
Afetzedelere yardım	2.878.908	0,7	2.515.559	0,7	-12,6
Özürlülere yardımlar	965.932	0,2	2.352.076	0,6	143,3

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün eylem ve işlemlerine ilişkin araştırma ve denetleme raporu,2006/2.

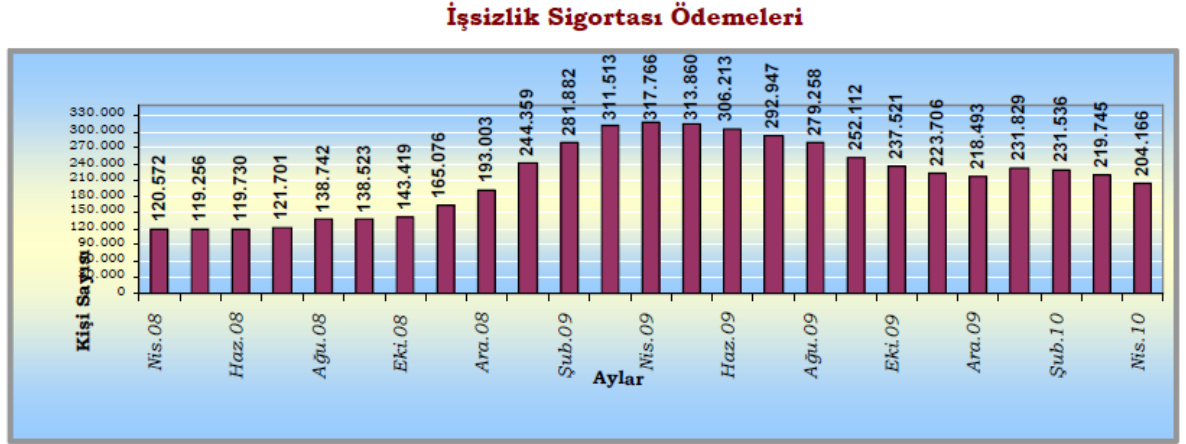
SYDTF ile yoksul kimselere: Çeşitli Sosyal Yardımlar; öğrenci yurtları, aile yardımları, özürlülere ortopedik yardımlar, barınma yardımı, doğal afet yardımları, sigorta prim borcu ödemeleri, sağlık yardımları, ilköğretim öğrencilerine gıda yardımı, vakıflara kaynak aktarımı, yakacak yardımı, aşevleri kurulması ve Sosyal Destek Amaçlı Projeler kapsamında; kırsal alanda sosyal destek projesi bilişim çırakları projesi sosyal riski azaltma projesi (SRAP) şeklinde birçok alanda yardım etmektedir. Bu yardımlar ülke genelinde 973 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla düzenli olarak yürütülmektedir. Yapılan

yardımların yoksulluğu tamamen ortadan kaldırması şu aşamada pek mümkün görünmemektedir. Ancak gelir dağılımı ve yaşam standartları noktasında yoksullar lehine bir faydanın yaratılmasına katkıda sağlayacağı açıkça görülmektedir.

2.3.2. İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortası; “bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile fertlerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, Devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur” olarak tanımlanmaktadır (www.alomaliye.com , 21.09.2010).

Bu şekilde tanımlanan işsizlik sigortası gelişmiş ve gelişmekte olan 68 ülkede farklı kapsam ve koşullarda uygulanmaktadır. İlk olarak 1911 yılında İngiltere’de uygulanmaya başlanan işsizlik sigortası zamanla diğer Avrupa ülkelerinde hızla yayılmıştır. Sosyal güvenliğin önemli halkalarından birisi olan işsizlik sigortası, bireyleri ve toplumun yaşam kalitesini düşmesine yol açan işsizlik sorununu bir miktar azaltmak amacı gütmektedir. İşsizlik sigortası, kaza, hastalık, yaşlılık gibi diğer sigorta türlerine göre daha farklı ve daha zor koşullar altında ortaya çıkmıştır. Buna rağmen uygulamada ülkeler arasında farklılıklar ortaya çıkmış olup çok şiddetli tartışmalara yol açmıştır. Bazı ülkelerde uygulanması zor ve karmaşık olması, ciddi ekonomik ve kurumsal boyutlarının bulunması, iş gücü piyasalarına doğrudan etki etmesi gibi sebeplerden dolayı hiç uygulanma fırsatı bulamamıştır. Türkiye’de ise ilk defa 1952 yılında Türk-İş Genel Kurulu’nda gündeme gelmiş olan işsizlik sigortası ancak 1999 yılında 4447 Sosyal Güvenlik Reform Yasası kapsamında uygulamaya konabilmiştir (www.tekstilveren.org.tr ,15.11.2010).

Tablo- 14: İşsizlik Sigortası Ödemeleri

Kaynak: T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bülteni Mayıs 2010

İşsizlik Sigortasının uygulamaya başladığı Mart 2002 tarihinden 30.04.2010 tarihine kadar sisteme 2.220.810 kişi başvuruda bulunmuş, 1.894.401 kişi işsizlik ödeneği almaya hak kazanmıştır. Mart 2002 tarihinden 30 Nisan 2010 tarihine kadar toplamda 3.248.089.548,77.-TL ödemede bulunulmuştur. Nisan 2010 ayında işsizlik ödeneğinden yararlanmak üzere 32.178 kişi ünitelerimize başvurmuştur. Nisan 2010 ayında 204.166 kişiye 69.917.012,01.-TL ödeme yapılmıştır.

İşsizlik sigortası ile hükümetler, ülkelerindeki bireylere yönelik olarak yapılacak olan destekleme ve yardım ile yoksulluğun önüne geçmeyi hedeflemektedirler. Bu noktada politika yapıcılar var olan yoksulluk düzeyinin artmasına engel olmak isterken aynı zamanda mevcut yoksulluk durumunun etkilerinin hafifletilmesini amaçlamaktadır. İşsizlik sigortasının katkı sağladığı kavramlar arasında temelde ekonomik büyüme ve sosyal gelişme yer almaktadır.

İşsizlik sigortası uygulaması, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal yönden de gelişimin sağlanarak adil bir gelir dağılımının amaçlandığı sosyal devlet ilkesine dayanmaktadır. İşsizlik sigortasının potansiyel faydaları şu şekilde sıralanabilir:

1- İşsiz kalınan süre içinde; sigortalı işsizlerin gelir kaybı bir ölçüde işsizlik ödeneği ile karşılandığından, sigortalı işsizler niteliklerine daha uygun işler arayacaklardır. Bu işgücü verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca,

işsizlerde ve aile fertlerinde gelir kaybı nedeniyle oluşabilecek olumsuzluklar bir ölçüde önlenecektir.

2- İşsizlik sigortası sağladığı gelir güvencesiyle, işsizlerin alım güçlerini belli ölçüde koruduğundan toplam talep üzerinde olumlu etki yapacaktır.

3- İşsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için sigortalı çalışanlar ahlak ve iyi niyet kurallarına daha fazla sadakat göstermek zorunda kalacaklarından verimlilik artacak ve işgücü devri azalacaktır.

4- İşsizlik sigortası kapsamında verilecek olan eğitimler ile sigortalı işsizlerin nitelikleri artırılabilecektir.

5- Kayıt dışı istihdamın kayda alınmasında etkili olacaktır.

6- İşgücü piyasasına yönelik (iş-çalışan-işyeri) veri tabanı oluşturulmasına olanak sağlayıp, doğru kişinin doğru işe yerleştirilmesi sağlanacak ve böylelikle verimlilik ve çalışanların mutluluğu artacaktır.

7- İşsizlik sigortası gelirleri ile oluşturulan Fon, üretken alanlarda, istihdam artışı sağlayan ve bölgelerarası dengesizliği giderici yatırımlara yönlendirildiğinde, ülke ekonomisine katkıda bulunacaktır.

Herhangi bir sebepten dolayı bir işte çalışırken kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlerin zararlarının tazmine kaynak sağlaması amacı ile İşsizlik Sigortasını Fonu oluşturulmuştur. Fon çeşitli gelir ve gider kalemlerine sahiptir.

İşsizlik Sigortası Fonu'nun gelirleri ise;

- İşsizlik sigortası primlerinden,
- Bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratlardan,
- Fon'un açık vermesi halinde Devletçe sağlanacak katkılardan,
- Bu Kanun gereğince sigortalı ve işverenlerden alınacak ceza, gecikme zammı ve faizlerden,
- Diğer gelir ve kazançlar ile bağışlardan, oluşmaktadır.

İşsizlik Sigortası Fonu'nun giderleri ise;

- İşsizlik ödeneklerinden,
- Hastalık ve analık sigortası primlerinden,
- Meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi giderlerinden,
- O işsizlik sigortası hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için Fon Yönetim Kurulu'nun onayı üzerine Türkiye İş Kurumu tarafından yapılan giderler ile hizmet binası kiralanması, hizmet satın alınması, bilgisayar, bilgisayar yazılımı ve donanımı alınması ile Yönetim Kurulu üyelerinin ücret ve yolluk ödemelerinden, oluşmaktadır.

447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun ek Madde 1. maddesi gereğince, 4447 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılan kişileri hizmet akdine tabi olarak çalıştıran işverenin; konkordato ilan etmesi, işveren için aciz vesikası alınması, iflası veya iflasın ertelenmesi nedenleri ile ödeme güçlüğüne düştüğü hallerde geçerli olmak üzere, işçilerin iş ilişkisinden kaynaklanan üç aylık ödenmeyen ücret alacakları, işçinin, işverenin ödeme güçlüğüne düşmesinden önceki son bir yıl içinde aynı işyerinde çalışmış olması koşulu esas alınarak temel ücret üzerinden ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 82. maddesi uyarınca belirlenen kazanç üst sınırını aşmayacak şekilde başvuru tarihinden itibaren 30 gün içerisinde ödenmektedir. SGK tarafından tahsilâtı yapılarak, İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılan primler üzerinden işveren payı olarak hesaplanan miktarın yüzde biri, Ağustos 2003 tarihinden itibaren oluşturulan Ücret Garanti Fonuna aktarılmaktadır (T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İşsizlik Sigortası Fonu, 2010).

Ücret Garanti Fonu'ndan yapılan ödemeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Nisan 2010 ayında Ücret Garanti Fonu'ndan 2.841 kişiye toplam 4.775.754,73.-TL ödeme yapılmıştır

Tablo-15: 2005-2010 Yılları Arasındaki Ücret Garanti Fonu Ödemeleri**Ücret Garanti Fonu Ödemeleri**

Aylar	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)
Ocak			168	176.903,68	6	7.418,55	36	34.101,27	46	52.239,61	929	1.548.555,21
Şubat	3	1.013,00	184	307.058,31	74	113.424,23	61	69.293,34	19	37.931,97	980	1.736.822,95
Mart	8	5.138,67	26	53.133,74	657	1.428.278,86	35	49.846,03	784	1.288.116,17	832	1.409.348,07
Nisan	20	135.708,33	57	137.583,11	305	472.396,82	18	24.917,96	978	1.563.770,60	2.841	4.775.754,73
Mayıs	159	321.900,58	78	125.313,35	42	50.138,96	25	54.238,83	1812	2.980.591,92		
Haziran	10	36.510,14	44	115.851,32	44	69.295,51	12	19.248,44	1303	2.496.450,57		
Temmuz	165	857.090,53	29	54.633,39	184	290.634,45	88	98.455,93	1543	2.735.093,03		
Ağustos	258	471.140,99	300	285.850,92	358	472.618,63	342	389.552,73	1823	3.379.074,22		
Eylül	251	647.449,00	48	68.467,21	160	217.182,57	162	257.688,96	2155	5.242.507,92		
Ekim	254	605.861,28	87	177.274,11	245	272.278,61	34	35.587,81	569	761.240,65		
Kasım	34	117.831,41	84	92.493,53	144	205.215,16	4	3.267,00	743	818.577,43		
Aralık	107	152.686,98	29	46.427,04	4	3.251,96	10	35.608,55	596	982.939,99		
	1.269	3.352.330,91	1.134	1.640.989,71	2.223	3.602.134,31	827	1.071.806,85	12.371	22.338.534,08	5.582	9.470.480,96

Kaynak: T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bülteni Mayıs 2010

İşsizlik Sigortası Fonu alınan kararlar doğrultusunda Türkiye İş Kurumu'na işletilir ve yönetilir. Fon Yönetim Kurulu ise; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı ve Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın önerisi ile müşterek kararname ile atanan birer temsilci ile en fazla işçi ve işvereni temsil eden işçi ve işveren konfederasyonları tarafından seçilen birer üyeden, oluşur (www.alomaliye.com , 21.09.2010).

Fonun genel denetimi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılacak ve Raporları KİT Komisyonunda görüşülecektir. Bunun dışında, Fon hesapları her üç ayda bir yeminli mali müşavirlere denetletirilerek kamuoyunun bilgisine sunulacaktır. İŞKUR ve SSK müfettişlerinin de kurumlarına verilmiş olan görevlerden dolayı teftiş, kontrol ve denetleme yetkisi bulunmaktadır. (www.alomaliye.com, 21.09.2010).

İşsizlik sigortası ödemesinden yararlanabilmek gerekli olan hususlar aşağıdaki gibidir:

1- Hizmet akdinin sona erdiği tarihten önceki son 3 yıl içinde en az 600 gün sigortalı olarak prim ödenmiş olması,

2- İş akdinin feshedildiği tarihten geriye doğru kesintisiz hizmet akdinin 120 gün prim ödenmiş olması,

3- Hizmet akdinin, İşsizlik Sigortası Kanununun 51. maddesinde sayılan hallerden birisine dayalı olarak sona ermiş olması,

4- Sigortalı işsiz, İşten Ayrılma Bildirgesini işten ayrıldığı tarihten itibaren 30 gün içinde İŞKUR'un ilgili ünitesine doğrudan başvurarak vermesi.

Sigortadan yararlanabilme koşullarını sağlamış olanların aklına gelebilecek diğer bir soru ise işsizlik ödemesinin süresinin ne olacağıdır? Herhangi bir sigorta ödemesi, sigorta poliçesi ile ilgili risk ortadan kalkana kadar devam etmektedir. Örneğin, sağlık sigortası hastalık riski olduğu sürece yani birey sağlığını kavuşana kadar gerekli ödemeleri yapmaktadır. Ancak işsiz kalmanın önceden kestirilemeyecek bir durum olması gibi işsizliğin süresinin de ne kadar olacağını kestirmek oldukça güçtür. Bu nedenle kimlere ne kadar süre ile ödeme yapılacağı ödenen primlere göre belirlenmiştir.

600 gün prim ödemesi olanlara 180 gün, 900 gün prim ödemesi olanlara 240 gün, 1080 gün ve daha fazla prim ödemesi olanlara 300 gün süre ile işsizlik ödeneğinden ödeme yapılacaktır. Sigortalı işsizlerin işsizlik ödemesi süresinden önce iş bulmaları ve sonrasında işten ayrılmaları durumu için de şu ifadeler yer verilmiştir. “Sigortalı işsizler, işsizlik ödeneğinden yararlanma süresini doldurmadan tekrar işe girer ve işsizlik ödeneğinden yararlanmak için Kanunun öngördüğü şartları yerine getirmeden yeniden işsiz kalırlarsa, daha önce hak ettikleri sürelerini dolduruncaya kadar bu haktan işsizlik ödeneğinden yararlanmak için Kanunun öngördüğü şartları yerine getirmek suretiyle yeniden işsiz kalırlarsa, sadece bu yeni hak sahipliğinden doğan süre kadar işsizlik ödeneği alacaklardır” (www.alomaliye.com, 21.09.2010).

İşsizlik sigortasını sadece işsizlik ödeneği hizmeti olarak algılamamak gerekir. İşsizlik ödeneğinden sonra iş bulma ve meslek eğitimi gibi hizmetler de verilmektedir. İşsizliğin tazmini olarak görülen işsizlik sigortası ile aktif istihdam politikaları uzun bir süre birbirinden ayrı olarak düşünülmüş ve ele alınmıştır. Fakat son dönemlerde ülkeler istihdam politikalarını gözden geçirirken iki politikanın

birlikte ele alınması yönünde bir karara varmışlardır (www.tekstilisveren.org.tr, 15.11.2010).

İşsizlikle mücadele konusunda, işsizlik sigortası önemli bir yer tutmaktadır. Gerek iş kaybına uğrayan bireylerin maddi olarak tazminleri, gerekse işsiz bireylere iş bulmalarına yardımcı olması amacıyla verilen eğitim ve destekler son derece önemlidir. Özellikle işsizlik ödemesi, bireyler işini kaybetmesi durumunda ortaya çıkacak olan maddi ve manevi yıpranmayı biraz olsun telafi edicidir.

2.3.3.Yoksullukla Mücadelede STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşları) ve Farklı Projeler

Yoksullukla mücadele amacıyla devlet veya siyasi otorite eliyle yürütülecek olan çeşitli istihdam, para ve maliye politikalarının yanı sıra Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından da bir takım program ve projeler yürütülmektedir. Ülkemizde aile bağlarının güçlü olması yoksulluğun geniş çapta paylaşımını beraberinde getirecektir. Ailelerin hepsi devletten yeteri kadar yardım ya da destek alamayabilir. Bu noktada devreye STK'lar girmekte bireylere farklı konularda yardımcı olmaktadır. Literatür taraması esnasında son zamanlarda yapılmış olan çalışmalarda öne çıkan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile Mikro Kredi Projesi'nden kısaca söz edeceğiz.

Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 1996 yılında "Şehir ve Ramazan" isimli bir televizyon programı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. 2002 yılında ise kurumsal bir yapıya bürünerek dernek halini almıştır. Yardım taleplerinin artması karşısında "Deniz Feneri" ismini alarak haftalık yayınlanan bir program halini almıştır. (www.denizfeneri.org.tr, 12.10.2010).

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) "dar gelirli kadınların yaşam kalitelerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmelerine destek olmak ve yerel kalkınmada liderliklerini güçlendirmek" için 1986 yılında kurulmuştur. Vakıf dar gelirli kadınların uzmanlık alanlarını dikkate alan bir iş birliği ile toplumu ve dar gelirli aileleri geliştirmeyi hedeflemektedir (www.kedv.org.tr, 20.09.2010).

Diğer bir sivil girişim olan Mikro Kredi Projesi ise ilk olarak 1970’li yıllarda Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmış ve GB aracılığı ile Türkiye’de 2000’li yıllarda sayıları geçen zamanla beraber artan ofislerle uygulama alanı bulmuştur. Kadına ve en yoksula öncelik anlayışı ile ortaya çıkan oluşum Bangladeş ile başlamış ancak tek ülke ile sınırlı kalmamıştır. Ülkemizdeki TGMP dâhil olmak üzere yüzden fazla ülkede faaliyet göstermektedir.

Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Projesi’nin amacı şu şekilde tanımlanmaktadır; “Türkiye’deki kırsal ve kentsel bölgelere kredi imkânı sağlayarak, geleneksel olmayan bir bankacılık sistemini tanıtmak ve kurumsallaştırmaktır”. Temel amaç olarak Mikro Kredi Projesi yoksul insanlara yardım etme çabasındadır, özellikle klasik finansal kurumlardan destek alamayan yoksul kadınlara yöneliktir (Türkiye İsrâfı Önleme Vakfı, 2005: 9). Mikro kredi ile ilgili daha kapsamlı açıklamalara üçüncü bölümde yer verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİKRO FİNANSMAN ve GRAMEEN BANK

Üçüncü bölüm olan bu kısımda genel olarak mikro krediden söz edildikten sonra “Grameen Bank Mikro Kredi Uygulaması” tanıtılmıştır. GB’nin kuruluşu ve zamanla gelişimi ile ilgili bilgi verilmiş olup bankanın temel işleyiş esasları ortaya konulmuştur. Bölüm sonunda ise GB ile klasik ticari bir bankanın karşılaştırılma yapılarak iki banka arasındaki farklılıklar ortaya konulacaktır.

3.1. Yoksulluk İçin Mikro Kredi

Tarihsel süreç içerisinde yoksulluk dünyadaki tüm ülkelerin temel problemlerinden birisi halini almıştır. Geline nokta yoksulluk yalnızca az gelişmiş ülkelerin problemi olmaktan çıkmış gelişmiş ülkelerinde de gündemlerinde yerini almıştır. Yoksulluk dünya genelinde her geçen gün önemini bu şekilde artırırken yoksulluğun önlenmesi için birçok politika ve program uygulamaya konulmuştur. Uygulanan programlar günden güne ihtiyaca göre yeninden şekillenmekte veya yeni programlar ortaya çıkmaktadır.

Mikro kredi ile ilgili uygulamalar da yoksullukla mücadelede dolaylı politikaların bir aracı olmuştur. Mikro kredi için temel amaç özellikle klasik finansal sektörde destek alamayan yoksul kadınlara yardım etmektir. En bilinen ve basit şekliyle mikro kredi uygulamasının fikir babalığını yapan ekonomi Profesörü Muhammed Yunus 1970’li yıllarda uygulamayı hayata geçirmiştir (TISVA, 2005: 9). Birçok sebepten (kefil veya teminat bulamamak, kırsal alanlarda yaşamak, eğitim seviyesinin düşük olması gibi) dolayı klasik finansal sektörden faydalanamayan yoksul kimseler ihtiyaçlarını karşılayacakları krediyi mikro kredi uygulamasından temin edebilmektedirler. İlk bakışta küçük miktarda paralarla başlayan uygulama zaman içinde yoksul kimselerin durumlarında öncesine göre gözle görülür derece olumlu gelişmelere yol açmıştır. Türkiye’de ise mikro kredi uygulaması ilk olarak 2003 yılında Diyarbakır’da Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi (TGMP) çatısı altında başlatılmıştır.

Dünya genelinde ülkelerin önemli problemlerinden birisi de işsizliktir. Ülkemiz açısından bakıldığında zaman işsizlik oranları gelişmiş ülkeler göre oldukça yüksek iken istihdam oranları da bir o kadar düşük seviyededir. İstihdamın düşük olmasının sebepleri arasında kadınların iş gücüne katılımının çok düşük olması, eğitim imkânlarından herkesin eşit olarak faydalanamaması, iş kurmak isteyenlerin finansal sektörece desteklenmemesi sayılabilir. TGMP özellikle yoksul kadınları destekleyerek kadın istihdamında bir artış sağlamayı amaçlamaktadır. Proje kadınların sadece iş gücüne katılımlarını sağlamakla kalmayıp onların sosyal yaşamın içine çekilmesinin gerekliliğini de temel hedefleri arasında saymaktadır.

3.2. Grameen Bank

3.2.1. Kuruluşu ve Zaman İçindeki Gelişimi

1974 yılında Bangladeş'te derin bir yoksulluk yaşanmaktaydı. Yoksullukla beraber ortaya çıkan açlık insanların ölümüne yol açmakta her gün ülkenin belirli bölgelerinde insanlar ölmekteydi. Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus bu duruma artık daha fazla gözlerini kapayamamış GB fikri böyle bir ortamda Muhammed Yunus'un öncülüğünde doğmuştur.

Yunus bu durumu “ekonomi bölüm başkanı olarak çalıştığım ve ders verdiğim üniversite ülkenin güneydoğu ucunda yer alıyordu ve ilk başlarda haberlere pek aldırış etmedik. Ancak Dakka'nın tren istasyonlarına ve otobüs garajlarında iskelet gibi insanlar belirmeye başladı. Çok geçmeden buralarda birkaç ceset bulunduğu haberleri geldi. İlk başlardaki bu küçük akım, kısa zaman sonra Dakka'ya akın akın gelen bir aç insan seline dönüştü. Her yerdeydiler. Kimin canlı kimin ölü olduğundan emin olamıyordunuz. Erkek, kadın, çocuk; hepsi de aynı görünüyordular. Yaşlarını tahmin edemiyordunuz. Yaşlılar çocuğa çocuklarda yaşlılara benziyorlardı.....Ancak çok geçmeden cesetleri toplamak bile kolay kolay üstesinden gelinemeyecek bir iş halini aldı”(Yunus, 1999: 13-14).

Yunus bir insanın istese bile bu aç insanları görmezden gelemeyeceğini, bu insanların kimseden hiçbir şey talep etmediklerini, her yere yayılmış sessizce yattıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerine anlattığı ekonomik kuramların bu insanları

gerçek yaşamlarını yansıtmadığını bunların birer hikâye olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle bu insanlar için ne yapabileceğini düşünmeye başlamış ve hikâyeler olarak gördüğü kusursuz ekonomik kuramlardan kaçmak istemiştir. Muhammed Yunus'un bulunduğu Chitagong Üniversitesi şehre uzak dağlık bir bölgededir. Aynı zamanda üniversitenin Cobra köyüne oldukça yakın oluşundan dolayı Cobra köyünü kendisine üniversite, köylüleri de hoca olarak kabul edecek kendisini ise öğrenci olarak nitelendirmiştir (Yunus, 1999: 14-15).

GB'nin ilk uygulaması, Muhammed Yunus'un 42 yoksul insana vermiş olduğu 27 ABD doları ile başlamıştır. Yoksulların yararlanması için mikro krediye öncülük edecek bir kurum olarak kurulan GB 1983 yılında yoksulların hizmetine sunulan özel bir banka halini almıştır (Latifee , 2006: 5-6). Profesör Yunus, becerikli 42 insana 27 dolar borç verdiği takdirde bu insanların ürünlerini istedikleri gibi satabileceklerini düşünmüştür. Verilen para sadaka değildi, o insanların tefecilerin ve tüccarların sömürsünden kurtulmasını sağlayacak bir borçtu. (Yunus, 1999: 21-23).

1983 yılında hislerinin %40'ı devlete ve %60'ı müşterilerine ait olan bir banka olarak kurulan Grameen Bank zaman içinde tam bağımsız bir kuruluş olmuştur. 1985-1990 yılları arasında hisselerinin %75'i müşterilere geçişi ile tam olarak bağımsızlığını kazanmıştır. (Yunus, 1999: 210-220). Grameen Bank'ın üstlendiği başlıca görev ve sorumluluklar;

- Üye kimselerin yoksulluktan kurtulabilmeleri için ihtiyaç duydukları finansal desteğe erişimlerini kolaylaştırmak.
- Borçlu kredi kullanıcısı ile banka arasında güven temelli bir ilişki kurmak.
- Borçlu birey ile banka arasındaki borç ilişkisinde kefil aramaksızın kapıda banka hizmeti sağlamak.
- %95'inin yoksulların olduğu bankanın tüm karının yine yoksul kimselere gitmesi.
- GB'den yararlananların %97'si kadındır.

- Bankanın 12 kişilik yürütme kurulunda yoksul köylüler de yer almaktadır.
- Şubelerle yayılmış olan ve ulusal nitelikte merkezden oluşan bir sistemdir.
- 1995 yılından bugüne dağıtılan kredilerin %100'ü üyelerce yapılan geri ödemelerle temin edilmektedir.

1997 yılında Mikro Kredi Zirvesi başlamıştır. Yoksul aile sayısı 7,6 milyon iken 2004 yılında yoksul aile sayısı 67 milyon olmuş ve bu sayı her geçen gün sürekli artış göstermiştir. Zirvede amaçlanan ise 2005 yılı itibari ile 100 milyon yoksul aileye mikro kredi ile ulaşılmasıdır. Mikro Kredi Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler (BM) Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri ile uyumlu olarak ulaşılacak iki yeni hedef belirlenerek ilan edilmiştir. Bunlardan ilki 2015 yılına kadar 175 milyon yoksul aileye Mikro Kredi aracılığı ile ulaşılmasıdır. Bu yoksul ailelerin yaklaşık olarak 100 milyonluk bir bölümünün yoksulluktan 2015 yılında kurtulmasının garanti edilmesi de ilan edilen ikinci amaçtır (Morshed, 2006: 3-4). Bu amaçlar doğrultusunda GB ve Mikro Kredi Projesi'nin gelişimi ivme kazanarak zirveyi izleyen yıllarda daha ileriye taşınmıştır.

GB kuruluşundan sonra etkileyici bir şekilde gelişmiş olup 2003 yılı toplam geliri 60,98 milyon ABD doları olarak tahmin edilmiştir. 2003 yılı toplam gelirinin %77'si kredi kullanıcılarından elde edilen faizlerden oluşmaktadır. Giderlerin 49,91 milyon ABD doları olduğunu göz önünde bulundurduğumuz zaman net karı 11,07 milyon ABD doları olmuştur. Buradaki başka bir husus da henüz geri ödenmemiş krediler %100 oranında bankanın kendi fon ve mevduatlarından sağlanmış olmasıdır (Khawari, 2004: 11). Dağıtılacak olan kredilerin finansmanın kredi müşterilerinin geri ödemiş oldukları paralar ile karşılanıyor olması GB'nin finansal olarak kendi kendine yeterli bir kurum olduğunu göstergesidir. Bu da kurumun dışa bağımlılığının olmadığını ifadesidir.

2006 yılı Haziran ayına gelindiği zaman GB 6,4 milyon kişiye ulaşmış olup %98'i kadın olan bu kredi müşterilerine 5,6 milyar dolar ödeme yapmıştır. (Latifee, 2006: 6). 2008 yılı Ekim ayına geldiğimiz zaman yine büyük kısmı kadınlardan

oluşan 7,6 milyon üyeye 7,4 milyar dolar ödeme yapılmıştır. Bu ödeme neticesinde gerçekleşen geri ödeme %98,2 oranında olmuştur. Bu süreçte GB'nin sadece bir banka olmadığı aynı zamanda kalkınmanın da destekleyicisi olan bir kurum olduğu ortaya konmuştur (Morshed, 2010: 98) Grameen Bank'ın 1983 yılında müstakil bir kurum olmasından bugüne yoksullukla mücadelede çok boyutlu olarak birçok görevi üstlenmiştir. Sadece parasal kredi imkânı sağlamanın yanında kalkınma serüveninde toplumun dinamikleri için itici bir güç olmuştur.

GB 1990'lı yılların başında kendini ticari açıdan kanıtlamış ve kredi kullananların hayatlarını değiştirmeye başlamıştır. Müşterilere kredi sağlama konusunda elde ettiği başarıyı başka alanlara yayma çabasına girmiştir. Bu çaba beraberinde kar marjı ile ilgili olmayan ancak bireylerin yaşam standardını yükselten uygulamaları beraberinde getirmiştir. Konut, su kuyusu, akarsuyu olan tuvalet gibi yaşam kalitesini ilgilendiren konuların yanı sıra bireylerin eğitim, sağlık ve emeklilik gibi gereksinimlerini de karşılama girişimleri yapılmıştır (Yunus, 1999:290-292).

GB'nin 2009 yılı itibari ile 2.517 şubeye ve 24.000 çalışana sahiptir. Banka bu sayıdaki şube ve çalışanları ile 82.000'ni aşkın köye hizmet götürmüştür. Banka sadece kredi sağlama işlevi ile kalmamış bunun yanında farklı programlar da geliştirmiştir (Morshed, 2010: 99). Bu programlar:

- Krediler
- Konut Kredileri
- Küçük ölçekli işletme kredileri
- Dilencilere kredi
- Burs – eğitim kredisi
- Özendirici tasarruf kredisi
- Taşınabilir telefonlar için krediler

Grameen Şirketleri; Telekom, Grameen Enerji, Grameen Eğitim gibi farklı bağımsız olan özel sosyal amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan 26 şirketten oluşmaktadır. Bu şirketler kâr amacı gütmeyen sosyal kaygıları olan birimler oldukları için yukarıda sayılanların yanı sıra Grameen Kalyan ve Göz Bakım

Hastaneleri gibi kurumlarla sağlık hizmetleri de vermektedir (Morshed, 2010: 98-100).

3.2.2. Grameen Bank Mekanizması ve İşleyiş Esasları

GB'nin işleyişine ilişkin bazı esasların olmasının yanı sıra kredi müşterilerinin uyması gereken on altı karar vardır. GB 1980 yılında daha geniş katılımlı bir grup etkileşimi için seçilmiş merkez liderlerinin bir araya geldiği ulusal bir atölye düzenlemiştir. Bu ilk atölyede üyelere uyması beklenen dört karar sıralanmış ve kâğıda dökülmüştür. Alınan bu kararlar beklenenden daha fazla ilgi görmüş ve 1982 yılındaki ikinci atölyede karar sayısı ona çıkartılmıştır. Nihayet 100 Grameen merkez şefinin katılımı ile gerçekleşen 1984 yılındaki atölyede ise bu sayı "On Altı Karar" olarak değiştirilmiş olup tüm merkezlerce benimsenmiştir. Bu on altı karar Muhammed Yunus'a göre; müşterilerin yaşamlarına anlam ve amaç kazandıracaktır. Müşterilerin yaşamlarına anlam kazandıracak olan bu kararların uygulanması halinde aksi duruma göre GB müşterilerine daha yakınlaşmış olacaktır (Yunus, 1999: 135-137). Üyelerin uyması gereken on altı karar:

- Disiplin, birlik, cesaret ve çok çalışmadan oluşan GB'nin dört ilkesini; yaşamımızın her alanında uygulayacak ve ilerleteceğiz.
- Ailelerimize refah getireceğiz.
- Yıkık dökük bir evde oturmayacağız evlerimizi onararak en kısa sürede yeni evler yapacağız.
- Yıl boyu sebze yetiştireceğiz onlardan bolca yiyerek artanını da satacağız.
- Ekim mevsimlerin de ise olabildiğince tohum ekeceğiz.
- Aileleri küçük tutmaya çalışacağız, harcamalarımızı en aza indireceğiz. Sağlığımıza dikkat edeceğiz.
- Çevremizi ve çocuklarımızı daima temiz tutacağız.
- Fosseptik çukuru yapıp kullanacağız.
- Kuyu suyu içeceğiz eğer bulamazsak suyu kaynatıp şap katacağız.

- Oğullarımızı evlendirirken başlık parası almayacağız, kızlarımızın düğününde de başlık parası vermeyeceğiz. Küçük yaştaki çocukları evlendirmeyeceğiz.
- Kimseye haksızlık yapmayacağız ve haksızlık yapanlara karşı çıkacağız.
- Hep beraber daha çok gelir için daha büyük yatırımlara gireceğiz.
- Daima birbirimize yardım etmeye hazır olacağız. Eğer birisi güç duruma düşmüşse hep beraber ona yardım edeceğiz.
- Herhangi bir merkezde disiplin ihlalinin öğrendiğimiz zaman hep birlikte gidip disiplinin sağlanmasına katkıda bulunacağız.
- Bütün sosyal etkinliklere katılıp tüm merkezlere beden eğitimi yaptıracağız.

Bu kararlara ek olarak GB birimleri kendi bölgelerine özgü durumlara göre yerel birtakım kararlar alabilirler.

3.2.2.1. Geri Ödeme Mekanizması

Muhammed Yunus Grameen'in işleminin en basit yolunun güvene dayalı bir ilişkinin varlığından geçtiğini düşünerek hareket etmiştir. Bu düşünce ile GB'nin ilk günlerinden başlayan ve daha sonraki sürecin de herhangi bir aşamasında polise yer verilmemiştir. Grameen Bank ile müşterileri arasındaki ilişkilerde hiçbir hukuksal bağ ve belge bulunmamaktadır. İlişkilerin temeli güvene dayandırılmıştır. GB güven temelindeki bu ilişki de müşterileri ile olan kişisel bağlarının iyi olma düzeyine göre, kendisini başarılı veya başarısız olarak nitelendiriyor (Yunus, 1999: 131).

Kredi kelimesinin anlamının güven olmasına rağmen ticari bankacılık kesiminde bu sözcük zaman içinde anlamını yitirmiştir. Ticari bankacılık kesimi ve müşterileri arasındaki ilişki tamamen güvensizlik üzerine inşa edilmiş bir haldedir. Tüm bunları göz önünde bulunduran Yunus, geri ödeme basit bir mekanizmanın olması gerektiğine karar vermiştir. İlk zamanlar Cobra köyündeki küçük bir esnafla

bu işi yürütmeyi amaçlar. Ancak günlük olarak yapılan ödemelerin yoğunluğunun fazla olması ve takibinin sonu gelmez tartışmalara yol açtığı görülmüştür. Yunus bu durumda daha az yoğunluğa sebep olacak haftalık ödeme şekline geçilmesini sağlamıştır (Yunus, 1999: 132-135).

Hâlâ bugün de devam eden haftalık geri ödeme mekanizması çok küçük miktarlarda fire ile yoluna devam etmektedir. Bu mekanizmanın işlemesine yardımcı olmak için geliştirilmiş olan birtakım esaslar bulunmaktadır. Bu esaslar; yakın izleme, müşterilerin dikkatli seçimi, ödemenin düzenli olması, kredi ödemelerinin artan oranlı olması ve en yoksula öncelik gibi kavramlardır.

3.2.2.2. Yakın İzleme (Peer Monitoring)

Müşterileri ile güvene dayalı bir ilişki kurmuş olan GB müşterilerine ortak bir sorumluluk yüklemektedir. Müşterek sorumluluk ile bireysel olarak ortaya çıkabilecek olan aksaklıkları grup içinde çözülmesi yakın izleme ile amaçlanmıştır.

Her borçlu riskli ya da güvenli bir takım faaliyetlere girişebilir ve bu faaliyetlerin gerektirdiği bir takım benzer maliyetler mevcuttur. Kredi sağlayıcı müşterileri hakkında mükemmel bir bilgiye sahip olamayacağı için, borçlulara neyin risk içerdiğini veya neyin risk içermediğini söylemesi söz konusu değildir. Bu durumda sübjektif risk temel dayanak noktası olmaktadır. Müşteriler projede başarısız oldukları zaman yine en başa dönecekleri için elde edecekleri fayda da sıfır olacaktır (Morduch, 1999: 1582). Bu şekilde grup halinde borçlanmalarda grup başarısız olmak istemeyecektir. Müşterek sorumluluk ile kredi kullanan kişiler grup içerisinde yazılı olmayan ancak geri ödeme mekanizmasının etkinliğini artıran yükümlülükler oluşturulmuşlardır.

Mikro Kredi kullanımında projenin geri ödemesi borçlunun davranışlarına, ortaya koyduğu emek düzeyine ve diğer girdilere bağlı olarak değişir. Burada normal olarak kredi kullanıcısının bu eylemleri marjinal faydasının marjinal maliyetine eşit olduğu sürece tercih etmesi beklenir. Borçlu ile borç veren arasında yazılı bir sözleşme olmadığı için, borçlu projenin başarısızlık maliyetini içselleştirmeyecektir. Buna karşın borç veren kredi kullanıcısına projenin nasıl düzgün yürüyeceğini kusursuzca ifade etmesi de mümkün olmayacaktır. Çünkü hesaba katılmayan veya

gözlenemeyen insan davranışları söz konusudur. Bu durumda yakın izleme esası gereğince ve ortak sorumluluktan dolayı grup üyelerince geri ödemede sıkıntıya düşen birey tekrardan motive edilecektir. Bireylere grup şeklinde kredi verilmesi veya grup olarak sorumluluk yüklenmesi refah artışı sağlayacaktır. Ayrıca buna bağlı olarak kredilerin geri ödenme oranları da yüksek olacaktır (Ghatak ve Guinnane, 1999: 202). Toplumsal bağların oldukça güçlü olduğu toplumlarda, hata yapan grup üyelerine için sosyal dışlanma korkusu ciddi bir maliyet yüklenmektedir (Khware, 2004: 21).

Böylece yakından izleme sayesinde bir borç ödenmeyecek noktaya geldiği zaman tespit edilerek müşterinin durumunun ekonomik yönden daha fazla kötüleşmesi beklenmeden müdahale edilmektedir. Grameen projesi sadece müşterilerin psikolojik açıdan desteklenmesinin yanı sıra bankanın vermiş olduğu kredilerin geri dönüşüne yardımcı olması için tasarlanmıştır (Yunus, 1999: 136).

3.2.2.3. Geri Ödemenin Düzenli Olması (Regular Repayment)

Yunus, geri ödemenin basit bir mekanizma ile yapılmasını amaçlamıştır. Sonuçta birkaç başarısız sayılabilecek denemeden sonra haftalık ödemelerin daha uygun olacağı kararına varmıştır (Yunus, 1999: 131-135). GB Mikro Kredi Projesi'nin en az üzerinde durulan fakat en fazla sıra dışı olan bir özelliği de mevcuttur. Şöyle ki geleneksel ticari bankacılık kesiminde bir iş kredi verilmesi sonrası kredi kullanıcısı önce yatırım yapar. Belli bir süre ya da dönem sonra borçlu kredi faizini ve anaparayı bankaya topluca öder. Oysa GB geri ödeme mekanizması neredeyse hemen devreye girer kredi alımından sonraki ilk birkaç hafta içinde geri ödemeler başlar. Çünkü GB müşterisine vermiş olduğu krediyi haftalık olarak ve çok fazla sayıda taksitlendirmektedir (Aghion ve Morduch, 2000: 414). Şayet geri ödeme süresi haftalık değil de kredinin alınmasından altı yedi ay sonra yapılmış olsa idi geri ödeme oranları düşebilirdi. Çünkü insanlar için cepte biriken para miktarı artacağı için geri ödeme açısında artık psikolojik bir engel doğacaktır. Bu psikolojik engelin önüne geçilmek istendiği için ödemeler kredi alımını takip eden birkaç hafta içinde ve haftalık olarak başlatılmaktadır (Morduch, 1999: 1584). Ancak şu da unutulmamalıdır ki haftalık ödeme şekli özellikle mevsimlik işlerde çalışan kimseler

ile Mikro Kredi Projesi arasında uyumsuzluğa yol açacaktır. Mevsimlik işlerde çalışan kredi kullanıcılarının geliri hava şartları tahmin ve kontrol edilemeyen faktörlere bağlı olabileceği için bu durum tüm grubu bir bütün olarak etkileyecektir (Khwari, 2004: 23).

3.2.2.4. Dikkatli Üye Seçimi (Peer Selection)

Mikro Kredi Projesi (programı) birçok farklı yöntemle yoksul kimselerin ihtiyaçlarına başarılı bir şekilde cevap vermektedir. Bu başarının altında yatan sebeplerin en başında şüphesiz kredilerin gruplara veriliyor olmasıdır. Daha sonra teminatsız ve dışarıdan herhangi bir kefil gerektirmiyor olması da sıralanabilecek olumlu yönleridir. Grup üyeleri gruba dâhil olacak üyeyi kendisi seçmekte ve programa en uygun kimselerin gruba katılımını sağlarlar. Böylece teminata veya başka bir anlaşmaya gerek kalmamakla birlikte üyeler gruba yeni katılanları sürekli gözlemlemeyi de ihmal etmezler (Morshed, 2006: 16-18).

Benzer özelliklere sahip olan ve düşük gelirlilerden yerel bilgi ağlarından faydalanılarak gruplar oluşturulur (Khwari, 2004: 20). Grupta ilk üye banka tarafından belirlenir. Daha sonra bu üye kendisine benzer ancak kan bağı ve akrabalık olmayan dört kişi daha seçer (Korkmaz ve diğerleri, 2004: 56). Beşer kişiden oluşan gruplarda önce iki kişiye kredi verilir. Bu iki üye ödemelerini altı hafta boyunca düzenli olarak yaparlarsa iki üyeye daha kredi verilir. Bu iki üye de ödemeleri aksatmadığı takdirde son olarak grup başkanı kredi alabilecektir. Ayrıca bir üyenin ödemesini aksatması durumunda grubun tüm üyeleri kredi alamaz (Yunus, 1999: 128). Grup olarak kredi verilmesi; gruba yönelik teşvikler, geri ödeme oranlarının yükselmesi, faiz oranlarının düşmesi ve sosyal refahın artması gibi yararlar sağlamaktadır. Grup üyelerinin bireysel olarak elde edemeyecekleri ya da yapamayacakları anlaşmayı Mikro Kredi Projesi kapsamında grupla elde etmiş olurlar (Morduch, 1999:1580). GB gruplar oluşturularak sadece yoksul kimselere kredi sağlamış olmuyor. Aynı zamanda kredi müşterileri arasındaki etkileşimi tesis ederek sosyal dayanışmanın da artmasını sağlamaktadır. Kredi kullanıcılarının birbirlerini izleyecek olmasından gibi zaruretten doğan bir yakınlık ortaya çıkmakta ve bu daha sonra toplumsal hayatın diğer safhalarında da sürdürülmektedir.

3.2.2.5. En Yoksul Olan Kadına Öncelik

Muhammed Yunus'a göre Mikro Finans Kuruluşları'na ilişkin yasal yapının temel elemanları arasında yer alması gereken önemli bir husus da; "fakir kadınlara öncelik" verileceğinin açıkça belirtilmesidir (Yunus, 2006: 38). GB'den kredi alacak müşterilerin diğer banka müşterilerinin aksine teminat göstermeleri değil de ne derece yoksul olduklarını ispat etmeleri gerekmektedir.

Mikro Kredi deneyimleri kadınların erkeklere göre daha uygun müşteriler olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların tüketimden daha çok gelir getirici faaliyetlere yöneldiği ve haftalık ödemeleri düzenli şekilde yaptıkları görülmüştür. Kadınlar elde ettikleri gelirleri ailesi için harcarken gelişme ve değişime erkeklere göre çok daha yatkın olduklarını da kanıtlamışlardır (Morshed, 2006: 12). Açlık ve yoksulluk kadınları erkekler göre daha çok ilgilendirmekte, kadınlar yoksulluğu erkeklere göre daha yoğun bir şekilde hissetmektedir. Bangladeş'te yoksul olmanın herkes için zor iken bu durum kadınlar için en çekilmezidir. Kadın eline bir fırsat geçtiği zaman yoksulluktan kurtulmak için tüm gücüyle savaşmaktadır. Bir baba kendine ek gelir sağladığında öncelikle kendine ilgi gösterirken bir anne tüm ilgisini ailesine yöneltilecektir (Yunus, 2006: 104). Tüm bu sayılanlara dayanarak GB organizasyonunun 137 program ortağının %94'ünü kadın müşteriler oluşturmaktadır (Morshed, 2006: 12).

3.2.2.6. Kredi Ödemelerinin Artan Oranlı Olması (Dynamic Incentive)

GB kredi müşterilerine artan oranlı kredi ödemeleri yapmaktadır. Bu sayede borcunu aksatacak olan müşterilerin yeniden finanse edilmesine gerek kalmayacaktır. Yeniden finansmana gerek kalmadığı gibi ortada borçların temerrüdü gibi bir risk de kalmayacaktır (Aghion ve Morduch, 2000: 408). Yüksek geri ödeme oranları ile yakın izlemenin maliyetini güvence altına alan mekanizma olarak artan oranlı ödeme mekanizmasıdır. İlk olarak küçük ödemeler şeklinde başlayan mikro kredi, müşterinin geri ödeme oranı tatmin edici derecede yüksek ise miktar olarak artmaktadır. Etkileşimin sürekliliği ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili bilgi edinmeyi sağlarken aynı zamanda geri ödemenin yapılmaması halinde kredinin kesilmesi riskini de beraberinde getirir. Ayrıca artan oranlı ödeme ilkesinin nüfusun ve

hareketliliğin fazla olduğu kentlere nazaran kırsal alanlarda daha etkindir (Morduch, 1999: 1580-1582).

Tüm kredi borcunu başarılı bir şekilde ödeyen müşteriler daha yüksek krediler elde edilmektedir. Beş on senelik bir zaman dilimi içerisinde bu kimseler yoksulluktan kurtulmaktadır. Bu şekilde kredi müşteriler sadece yoksulluktan kurtulmuş olmakla kalmayıp aynı zamanda program içerisinde tutulmuş da olacaklardır (Morshed, 2006: 14).

3.2.2.7. Mikro Kredi Kurumlarının Sürdürülebilirliği ve Finansmanı

Mikro Kredi Programı (MKP) dünya genelinde büyüme trendine girmiştir. Ancak MKP'nin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve yoksulların bu programdan faydalanabilmesi şartlara bağlıdır. Bu şartlar programın amaçlarını gerçekleştirmek için fon temini ve sürdürülebilirliğin olmasıdır.

Van'a (2003) göre sürdürülebilirlik üç etmenden oluşmaktadır. Bunlardan ilki MKP'nin kapasitelerinin planlara uygun bir şekilde geri gelmesini sağlayacak olan mali sürdürülebilirliktir. İkinci etmen ise kurumsal kapasitedir. Kurumsal kapasite ile Mikro Finans Kurumları'nın (MFK) son derece yüksek kalitede ve uygulama noktasında da uygun ortamlarda çalışılmasına vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda MFK'nin sosyal yaşayabilirlik açısından uzun süre var olması yoksul kimselerin de yoksulluk durumdan çıkışı için fırsat olacaktır. Üçüncü etmen de yoksulluk olgusunun ve yoksulluk hallerinin ardında yatan faktörler neler olduğunun tespit edilmesidir. Böylece son derece esnek ve sürdürülebilir bir MKP'si oluşturulmuş olacaktır (Van, 2003: 149-174).

Hibelerle başlamış olan MKP'nin gösterdiği hızlı genişleme karşısında zaman içinde sürdürülebilirlik sağlayacak kaynakları kısıtlı kalmıştır. Programın ilk başlarında uluslararası ve ulusal çapta muazzam fonlar temin edilmiştir. Ancak geçen zamanla ihtiyaç duyulan kaynaklar da artmıştır. Bundan dolayı MFK'ı bağış yapacak ya da borç verecek birileri zar zor bulabilme mücadelesi içindedir. Kurumlar sürdürülebilirliğin sağlanması için daha yaratıcı bir şekilde yeni fon kaynaklarına yönelmelidirler (Morshed, 2006: 17). Unutulmaması gereken en önemli husus sürdürülebilirliğin her türlü mali kuruluş için son derece önemli olduğudur. Aynı

şekilde sürdürülebilirlik olmaksızın mikro kredinin de var olması ve devam etmesi olanaksızdır. Sürdürülebilirlik için yoksulluğun ve en yoksulun hedeflenmesi gereklidir. Eğer sürdürülebilirlik sağlanırsa yoksul kimselerin sayısı da azalacaktır, aksi halde bu sayının azalması çok zor olacaktır (Van, 2003: 149-174). MFK ve herhangi bir mali kurum için sürdürülebilirliğinin var olması fon ihtiyacının karşılanmasına doğrudan bağlıdır. Bu nedenle kredi programlarının finansmanı için ihtiyaç duyulan fonların teminin sağlanması gereklidir.

GB'nin desteği nerden aldığını soracak olursak, bu kurumları; özel vakıflar, Birleşmiş Milletler, halk fonları ismi verilen fonlar ve vakıftan yapılan tasarruflar şeklinde sıralayabiliriz (Morshed, 2003: 223-235). Elde edilen fonları ve kaynakları biraz daha detaylandırarak olursak karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

MFK'nın en temel ve en güvenilir fonlama kaynağı kredi kullanıcılarından gelen tasarruflardır. Diğer kaynaklara nazaran en güvenilir olanıdır çünkü direkt olarak muhatap alınan kişiler müşterilerdir. Bu şekilde zorunlu ya da gönüllülük esasına dayanan tasarrufların mobilize edilmesi ile birçok risk de asgariye indirilmektedir. Kuruluşların büyük %33,52'lik gibi büyük bir kısmını tasarruflar oluşturmaktadır, bu da kaynak temini açısından son derece önemlidir. Tasarruflar dışında erişebilecek fon kaynağı olarak ticari fonlar karşımıza çıkmaktadır. Ticari fonların kullanımı için temel kriterler ise yüksek verimliliğe sahip olmaları ve yüksek standartlar tutturulması gerekir. Yüksek verimlilik yakalanması ile etkinliğin de sağlanması halinde elde edilen ticari kültürle ticari bankaların ihtiyaçlarına cevap verilmiş olunacaktır. Bunların dışında kurumlar üye olmayanların da tasarruflarını mevduat olarak alabilirler ancak bu durum kurumun varlığını sürdürdüğü ülkenin yasalarına uygun olması gerekir. Projelerin başlangıç aşamasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı gibi birçok kurumun da destek olması halinde diğer bir fon kaynağı ortaya çıkmaktadır. MFK başka bir gelir kaynağını da gelirlerini işletmelerin elde edebilmesi yoluyla da sağlayabilmektedir. Tüm bu fon teminlerini yanı sıra kurumların Grameen modelini başarı ile tesis etmesi gerekmektedir. Bunun tersi bir durumda sağlıklı bir sistemin varlığı mali kaynakların elde edilmiş olmasına rağmen başarısızlığı doğuracaktır (Van, 2003: 149-174).

3.2.3. Mikro Kredi - Bankacılık Kesimi İlişkisi

Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Projesi'nin (TGMP) amacı şu şekilde tanımlanmaktadır; "Türkiye'deki kırsal ve kentsel bölgelere kredi imkân sağlayarak, geleneksel olmayan bir bankacılık sistemini tanıtmak ve kurumsallaştırmaktır" (TİSVA, 2005: 9). Bu tanım içerisinde görüldüğü gibi bankanın yapısı ve işleyişi klasik bir bankadan çok farklı bir çizgidedir. GB'nin klasik bir bankadan farklı yönlerini sırası ile ele alacak olursak;

- Özel veya klasik bir ticari banka müşterilerinden banka şubesine gelmelerini bekler. Oysa GB tam aksine müşterilerinin bankaya gelmesini beklememekle beraber onların ayaklarına gitmektedir. Bir bakıma GB bankacılık işlemini müşterinin evine, iş yerine veya mahallesine taşımaktadır. Bankanın müşteriye gidiyor olmasının olumlu bir yanı da bankayı ürkütücü bulan veya herhangi sebepten dolayı ulaşmakta güçlük çeken kimselere ulaşılacak olmasıdır.

- Klasik bir bankada şubelerde az ya da çok sıra beklenmesi ve buna bağlı olarak da kuyruklar vardır. GB ofislerinde böyle bir durum söz konusu değildir çünkü işlemlerin büyük kısmı zaten müşterinin ayağına gidilerek gerçekleştirilmektedir.

- Klasik bir banka belirli konularda karar almadan önce bilançolarını inceleyerek karlılık, net cari değer ve ödeme planı gibi faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Buna karşın GB kararlar alınacağı zaman bunları göz önünde bulundurmamakta üstelik bunların dikkate alınması da yasaklanmıştır.

- Klasik bir banka ile borç ilişkisine giren kimse kefil bulmak veya borca karşılık bir şeyleri ipotek altına aldırarak durumda kalmaktadır. GB müşterisinin ise herhangi bir kefil bulması gerekmekte ve ne kadar varlıklı olduğunu ispatlamak yerine ne kadar yoksul olduğunu belirtmesi gerekmektedir.

- Klasik ticari bankalar hükümetin ve sektörel ölçeğin belirlediği sınırlar çerçevesinde bankanın karlarını maksimum seviyeye çıkarmak için banka hissedarlarına karşı sorumludurlar. GB ise müşterilerine karşı sorumluluktur ticari bir bankaya nazaran daha çok kooperatifi andırmaktadır.

- Başarılı bir ticari banka hissedarlarına yüksek oranda temettü sağlamaktadır. GB da müşterilerine yüksek kar sağlama amacı taşır. GB bu amacı artan refah ve konut şeklinde gerçekleştirmektedir. GB insanların refahını yan amaç kabul etmek yerine ana amaç olarak kabul etmiştir.
- Klasik bir bankada her şeyin kaydı tutulmaktadır, bu nedenle çok fazla kırtasiyecilik işlemi ve masrafı çıkmaktadır. Müşterilerin yerine getirmesi veya toplaması gereken bir sürü evrak, makbuz vb. şeylerin olması yoksul kimselerin bankalardan uzaklaşmasına yol açmaktadır. GB ise eğer bir şeyin kaydını tutacaksa bu yoksul kimselerin çileli ve güç yaşamlarında bir iyileşme olup olmadığına dair olacaktır.
- Personel eğitimi klasik ticari bir bankada sınıf veya başka bir mekânda yapılmakta iken GB bu eğitimleri doğrudan sahada yapmaktadır.
- Klasik bir banka hazırlayacağı yıllık raporun büyük bir kısmını ekonomik etkinliğe ayıracaktır. Oysa GB raporunda pek az ekonomik etkinlik içermektedir daha çok müşteriler için yeni kazançlı işlere yer verir.
- Klasik bir banka müşteriyi ilk önce kredi verme aşamasında teminatının olup olmaması gibi sebeplerden dolayı muhatap alır. Daha sonra da eğer müşteri borcunu ödemez ise hatırlamaktadır. GB ise müşteriyi ilk gün olduğu gibi haftalık ve aylık yapılan ziyaretlerle sürekli gündeminde tutmaktadır.
- Klasik bankacılık sisteminde ilişki güvensizlik üzerine kurulmuşken GB sisteminde ilişki tamamen güvene dayalıdır. Müşteri ile banka arasında herhangi bir hukuki metin veya sözleşme yoktur. GB borçlu alacaklı ilişkisini sadece güven üzerine kurmuştur.
- Klasik bankanın müşterilerinin tamamı yoksulluk sınırının oldukça üstünde yer alırken GB müşterilerinin tamamı da yoksulluk sınırının altında yer almaktadırlar.
- Klasik banka teminatı karşılayan bir müşteriye kredi verir ve bu kredinin parasal olarak kendisine dönmesini bekler. GB ise krediyi teminatsız vermenin yanı sıra müşterilerine yol gösterici bir rol üstlenmektedir. GB sadece

parasal destekleme amacı gütmemekte olup sadece ekonomik değil sosyal manada da değişimleri hedeflemektedir (Yunus, 1999: 145-150).

Dünya genelinde Mikro Finans Uygulamasına olan talep artmaktadır. Uygulamanın gelecekte çok daha iyi bir şekilde süreceğine ilişkin yorumlar yapılmaktadır. Rhyne ve Otero (2006) uygulamanın gelecek on yılını ele aldıkları makalelerinde mikro finans kuruluşlarının bu süreç içinde sağlık, eğitim, çevre ve barınma gibi yaşam kalitesini etkileyecek unsurlar üzerinde önemli derece katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir (Rhyne ve Otero, 2006: 51). Bu doğrultuda Türkiye’de de uygulama dünya genelindeki paralel şekilde yaygın bir hal almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ MİKRO KREDİ UYGULAMALARI VE ESKİŞEHİR GRAMEEN BANK ÖRNEĞİ

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise Türkiye'deki GB Projesinin oluşumu ele alınacak olup Eskişehir GB uygulamasının etkinliğinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca bu bölümde dünyadaki GB uygulamalarına ve Türkiye'deki diğer mikro kredi programlarına kısaca değinilecektir.

4.1. Dünyadaki Grameen Mikro Kredi Programı Uygulamalarına Genel Bir Bakış

4.1.1. Asya ve Pasifik Grameen Bank Uygulamaları

Nepal, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya ve Pakistan gibi birçok Asya ülkesinde GB Mikro Kredi Programı'nın uygulama alanı bulması konusunda zorlanılmamıştır. Dünyadaki yoksulların beşte dördünün Asya'da yaşadığını düşündüğümüz zaman bu durumun iyi bir şey olduğunu anlamak daha kolay olacaktır. Asya ülkelerinde Grameen'in çok fazla bir sorunla karşılaşmamış olmasına en güzel örneklerden birisi de Hindistan'dır, katı bir kast sisteminin olduğu bu ülkede dahi GB Mikro Kredi Programı kendine yer edinebilmiştir (Yunus, 1999: 227-228). Asya sayı bakımından en çok Mikro Finans Kurumu'na ve bu kurumların yapmakta olduğu sosyal yardıma ev sahipliği yapmaktadır. Bu kadar fazla MFK'nın bulunmasına rağmen Asya'daki sosyal yardımların miktarı ve kapsamı her geçen gün artmaktadır. Ancak tüm bunlar karşısında hala milyonlarca insanın resmi veya yarı resmi herhangi bir yoldan bu tür yardımlara erişemediği de bir gerçektir (Latifee, 2006: 11).

Asya'da ilk olarak 1986 yılında Profesör David S. Gibbons tarafından Bangladeş'teki yoksul bir bölgeye yapılan ziyaret sonucunda GB Mikro Kredi Programı Malezya'da başlatılmıştır. Malezya Bilim Üniversitesi'nin ve Asya Pasifik Kalkınma Merkezi'nin desteği ile başlayan bu uygulama zamanla sorunlarla ile

karşılaşmaya başlamıştır. Malezya'daki uygulama Bangladeş'teki gibi etkin şekilde gitmemiştir ve bu konuda Muhammed Yunus'a başvurulmuştur. Yunus'un görevlendirdiği arkadaşlarının raporu sonucunda bu uygulamanın GB uygulaması ile çok da alakalı olmadığı görülmüştür. Daha sonraki süreçte Malezya uygulamalarını Bangladeş GB uygulamasına benzer hale getirmişler ve netice de başarıyı yakalamışlardır. Malezya'nın kırsalında program yaklaşık 30.000 aileye el uzatmış olup, Gibbons ise bu işi tüm Asya'ya yayma görevini üstlenmiştir. Bu çabaların sonucunda Filipinlerde dahi 32 farklı Grameen benzeri program ile GB programı faaliyete geçirilmiştir. Asya'daki insan sayısı bakımında en kalabalık ülke olan Çin'de de hükümetler insanların kendi kendilerine yardım etmelerine engel olmamalarının sonucunda GB programları uygulama alanı bulmuştur. Çin hükümetince kabul edilen yoksul insan sayısı 80 milyondur ancak resmi olmayan rakamlara göre bu oran çok daha fazladır (Yunus, 1999: 229-230). Çin Mikro Finans Kurumu'nun (China Association for Microfinance) raporuna göre mikro krediye inanılmaz derecede talep vardır. Bu talebin yüksek olmasının sebebi ise ülke nüfusunun yaklaşık 120 milyonun yoksul olmasıdır (Latifee, 2006: 10-13). Çin'de en çok yoksul kimseler kötü iklim koşullarının ve toprak erozyonunun fazla olduğu bölgelerde yaşayan kimselerdir. Grameen benzeri başlatılan programlar Çin Sosyal Bilimler Akademisi'ne bağlı olan Çin Kırsal Kalkınma Enstitüsü vasıtasıyla dört bölgede yürütülmüştür (1997 yılında). Buna ek olarak bu dönemde Çin'deki her bakanlığın yoksulluğu azaltmak için bir strateji belirleyip iki eyalette uygulaması gerekmekteydi, Çin Dışişleri Bakanlığı da Grameen benzeri uygulamayı iki eyalette gerçekleştirmiştir (Yunus, 1999:230). Benzer durumla yine Asya ülkesi olan Hindistan, Pakistan ve Endonezya'da da görülmektedir. Bu ülkelerde de yoksul insan sayısı oldukça fazla olup GB Mikro Kredi Programı'na olan ilgi oldukça yüksektir.

Tayland'da Tarım ve Tarım Kooperatifleri Tayland Bankası yaklaşık olarak 1 milyon mikro kredi kullanıcısına ve 3.6 milyon mikro tasarrufluca hizmet vermektedir (<http://stg.grameensolutions.com>, 31.10.2010). Hindistan'da 1.1 milyar insanın yaklaşık olarak yüzde 26'sı hala yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Nüfusun içerisindeki yoksul kimselerin sadece yüzde 10-12'lik bir kısmı herhangi bir yolla Mikro Finans ve benzeri bir uygulamaya ulaşabilmiştir. Diğer bir Asya ülkesi

olan Endonezya'ya bakacak olursak; dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesi olan Endonezya'da 40 milyonun üzerinde insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ülkede birçok resmi veya yarı resmi mikro kredi sağlayıcısı olduğu halde daha ulaşılamayan milyonlarca yoksul insan vardır (Latifee, 2006: 10-13). Endonezya Raykat Bank aracılığı ile 2.5 milyon müşteriye ve 12 milyon küçük tasarruf sahibine ulaşmıştır(<http://stg.grameensolutions.com>, 31.10.2010).

Yine aynı şekilde 164 milyon insanın yüzde 32'sinin yoksul olduğu bir başka ülke de Pakistan'dır. Ülkede bir dizi mikro finans sağlayıcı resmi kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarının olmasına rağmen bu kapasite ile ulaşılan yoksul insan sayısı ancak 1 milyon civarındadır. Son olarak Pasifik bölgesine bakacak olursak; bu bölgedeki ülkelerin nüfus bakımından küçük fakat yoksulluk oranı bakımından da büyük bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Papua Yeni Gine 6 milyon nüfusu ile bölgenin en kalabalık ülkesidir. 6 milyon insanın yüzde 37'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Bölgenin en çok nüfusa sahip ülkesi Papua Yeni Gine'nin yanı sıra çok daha az nüfusa sahip olan fakat önemli sayıda yoksul bireylerin var olduğu ülkeler mevcuttur. Var olan mikro kredi programlarının kapasitesi yetersiz kalmaktadır, bu nedenle üzerinde düşünülmesi gereken konu mevcut programların yoksul kimseler için en iyisinin başarılabilmesi için nasıl artırılabilir (Latifee, 2006: 10-13).

4.1.2. Avrupa Grameen Bank Uygulamaları

Hanehalkının yüzde %12'sinin yoksulluk sınırı altında yaşadığı Avrupa Birliği üyesi devletlerde, Mikro Kredi yoluyla büyümeyi ve istihdamı artırıcı adımların atılmasını teşvik edici fırsatlar yaratılmasına ihtiyaç vardır. Arnavutluk, Bosna, İtalya, Fransa, Almanya, Norveç ve Hollanda gibi birçok Avrupa ülkesine Mikro Kredi uygulaması mevcuttur. Yoksul kimselere kendileri istihdam edebilmeleri için ekonomik açıdan inisiyatif kullanma fırsatı sunulmalıdır (Latifee, 2006: 15).

Avrupa'daki ülkelerde Grameen benzeri uygulamaların yer edinmesi Asya'ya göre çok daha güç olmuştur. Hayır kuruluşları, aydınlar ve bankerlerin pek çoğu GB'ın fikirleri ile ilgilenseler bile çok küçük bir kısmı bu uygulamayı başlatmada

istekli olmuşlardır. Muhammed Yunus'un birçok televizyon programı ve konseyde konuşmalar yapmış olmasına rağmen GB uygulaması epeyce geç başlamıştır. Bu gecikmenin ardındaki en önemli etken ise yıllardır alışlagelmiş olan düzeni ve uygulamaları altüst eden bir sistem oluşudur. Bu kıtada yer alan ülkelerde karşılaşılan en büyük sorun sosyal güvenlik sisteminin tahribatlarının giderilmesi olmuştur. Öyle ki işsizlik yardımından faydalanan yoksul kimseler kredi almakta tereddüt etmiştir. Çünkü bu kimselerin kredi yoluyla kendisine iş kurduğu hükümet müfettişlerince tespit edildiği takdirde işsizlik yardımı kesilmektedir. Kredi kullanıcıları bu durumda bir kar zarar hesabına girişmekte, kredi ile kuracakları işin getirisinin sigorta primlerini karşılamaya yetip yetmeyeceğini düşüneceklerdir. Bu nedenle Avrupa'daki Grameen benzeri kurumlar müşterilerinin yasalara karşı gelmelerine neden oluyordu, hatta Fransa'da krediyi gizlice almaları tavsiye edilmiştir. Tüm bu sebepler doğrultusunda Fransa gibi birçok Avrupa ülkesinde Grameen girişimleri ilk etapta başarısız olmuşlardır. Ancak zamanla aydın ve bilim adamları tarafından devlete kurtarıcı gözüyle bakılmaktan vazgeçilmesi ile GB da kendine uygulama zemini bulabilmiştir. Program zaman içinde Fransa, ABD ve Doğu Avrupa ülkelerine yayılmıştır; ABD'de GB kurumlarının sayısı 50'yi geçmiş olup, bir zamanlar başarısız sonuçlar alınan Fransa'da 3200 küçük işletmeye kredi sağlanır konuma gelmiştir (Yunus, 1999: 230-233).

Avrupa'daki GB uygulamalarının gelişmesindeki tek amaç ekonomik nedenler olmamıştır. Gelir sağlama dışında sosyal değişimin bir aracı olarak da görülmüştür. 1986 yılında bakanlık danışmanı olan Norveçli Bodil Maal, Lofoten Adaları'ndaki nüfusun hızla azalması karşısında okumak için adadan ayrılan ve geri dönmeyen kızlar için Mikro Kredi Programını başlatmıştır. Kadınlar balıkçılık dışında bir sektörün olmadığı bu bölgede sosyal hayat katılamamaları onları adadan uzaklaştırmıştır. Fakat Mikro Kredi Uygulaması ile kadınları sosyal açıdan bir şey yapabilecekleri ve gelir elde edebilecekleri bir ortam oluşturmuştur. Neticede Norveç'te bu uygulama amacı doğrultusunda başarıya ulaşmıştır (Yunus, 1999: 235).

4.1.3. Afrika Grameen Bank Uygulamaları

Afrika kıtasındaki yoksulluk dünya genelinde en iyi bilinen gerçeklerden birisidir. Bu kıtada kronikleşmiş bir açlık ve kötü beslenme şekli hüküm sürmektedir, bu durum bu topraklarda yaşayan insanlar için endişe verici boyutlardadır (Latiffee, 2006: 13).

Afrika'da bulunan planlamacılar, aydınlar, bağışçılar, bankerler vb. birçok kesimindeki genel kanı Grameen Mikro Kredi Projesi'nin bu kıta topraklarında işleyiş imkânı bulamayacağıydı. Bu kesimler bu düşüncelerini her fırsatta Muhammed Yunus'a da iletmişlerdir. MKP'nin Avrupalı sömürgeci devletlerce tasarlanamamış olması aksine Bangladeş gibi bir üçüncü dünya ülkesinin vatandaşları tarafında oluşturulmuş olması yerel hükümetlerin projeyi benimsemelerini sağlamıştır (Yunus, 1999: 225). Tüm bu olumsuzluklara rağmen Afrika'daki Mikro Kredi hizmetleri her geçen gün büyümektedir. Çeşitli kurumlar Afrika'daki düşük gelirli kimselere finansa hizmet vermeyi sürdürmektedir. Bağışçı yelpazesi, banka dışı finansal kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, kırsal bankalar gibi birçok farklı kurumdan oluşmaktadır. Afrika'da MFK'nın sayısının en fazla olduğu ülkeler Kenya, Uganda, Etiyopya ve Senegal'dir. Bu ülkelerden Kenya özellikle Kenya Doğu Afrika'daki MFK'nın gelişimine önemli katkılar yapmıştır. Afrika kıtasında Ruanda, Zambiya ve Tanzania gibi ülkelerde MFK gün geçtikçe artış göstermektedir. Bir ülke olarak Uganda Mikro Finans sektörünün en büyük sosyal yardımlarının yapıldığı ülkedir. Ancak Nijerya, Gana, Liberya, Sierra Leone, Libya, Tunus, Kamerun, Zambiya, Angola ve Mozambik gibi ülkelerde MFK'ında daha düşük düzeyde bir yoğunluk var. Doğu Afrika Mikro Finans sektörünün önde gelen bölgesi olmasına rağmen burada bile henüz ulaşılamamış önemli sayıda potansiyel kredi müşterisi bulunmaktadır. Mozambik gibi düşük nüfus yoğunluğuna, zayıf altyapıya, sınırlı nakit ekonomisine sahip ve gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin çok zor olduğu ülkelerde Grameen Mikro Kredi Projesinin hayat geçirilmesi oldukça güçtür. AIDS salgını ve politik istikrarsızlık da bunu daha da güçleştirmektedir (Latiffee, 2006: 13-14).

4.1.4. Güney ve Kuzey Amerika Grameen Bank Uygulamaları

Asya ve Afrika'nın aksine Latin Amerika'da kentte yaşayan nüfusun %38'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ancak kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin de %62'si de zor durumda yaşamaktadır. Bu kıtadaki önemli fark kent nüfusunun önemli bir bölümünün yoksulluk sınırının altında yaşıyor olmasıdır (Latifee, 2006: 14). Orta ve Güney Amerika'da pek çok mikro kredi kurumu bulunmaktadır ancak bunların hepsi en yoksulu hedef almış bir durumda değillerdir. Buna rağmen bu kurumlar daha önce yapılmamış olanları başlatmış olması bakımından önem taşımaktadır. Kredi finansörlerinden en büyüğü olan Accion'un on üç Latin Amerika ülkesinde ve ABD'nin altı kentinde onlarca yan kuruluşu vardır. Bu kurum ve kuruluşlar 1991-1997 yılları arasında 1.3 milyondan fazla kişiye 1.7 milyar dolar kredi vermiştir. En eski kuruluşlarından birisi olan BancoSol Bolivya'da 1983 yılında kurulmuş olup müşterilerinin %69'u kadındır. Sayısal değerler açısından gelişmiş ülkelerdeki yoksullar üçüncü dünya ülkelerinde yaşayanlara göre daha iyi durumdadırlar. Ancak kendi yaşadıkları toplumda görece olarak yoksul olmak üçüncü dünya ülkesinde yoksul olmaya göre çok daha zordur. Bangladeşe'ki yoksullar ile zenginler birbirine benzer şekilde yaşarlar zenginler de otomobile veya televizyona sahip değillerdir. Bundan dolayı üçüncü dünyadaki yoksullar ile zenginler arasındaki farklar onların dışlanmasına yol açmaz. Oysa gelişmiş ülkelerde yoksul kimseler ile zenginler arasında uçurumlar oluşmakta ve toplumdan dışlanmalar meydana gelmektedir (Yunus, 1999: 233-234).

Latin Amerika'daki mevcut Mikro Kredi sağlayıcıları olan sivil toplum kuruluşları mikro finans kurumları ve ticari bankalar genellikle kentsel alanlarda faaliyet göstermektedirler. Karayipler ve Latin Amerika'daki Bolivya, Meksika, Brezilya, Kolombiya, Peru, Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti ve Honduras gibi birçok ülkede milyonlarca insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve bu ülkelerde kapsamı sürekli genişleyen birçok Mikro Finans faaliyeti bulunmasına rağmen bu kimselere ulaşıldığı söylenemez. Dünyanın en kalabalık üçüncü ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 35 milyon kişi yani nüfusun yaklaşık %12'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. ABD'de Mikro Finans'ın yoksullukla mücadelede bir araç olarak kullanılmasına rağmen etkileri sınırlı

olmuştur. ABD'de 750'den fazla organizasyonun Mikro Finans ve meslek eğitimi sağladığı tahmin edilmektedir. Birçoğunun sosyal refah programı olmasına rağmen bunlardan hiçbirisi maliyetlerini bile karşılayamamıştır ve bunlar içindeki en iyi geri dönüş oranı %70'dir. Bu nedenle Amerika'da nüfusunun %26'sı yoksulluk sınırının altında yaşayan Kanada örneği gibi sürdürülebilir bir Mikro Finans programının geliştirilmesi gerekmektedir.

4.2. Türkiye’de Mikro Kredi Projesi (TGMP)

Türkiye’de mikro kredi konusunda iki uygulama söz konusu olmuştur. İlk mikro kredi uygulaması Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi adıyla Marmara Deprem bölgesinde 2002’de başlatılmıştır. Bu kurum, özellikle yoksul kadınlara kendi işlerini kurmaları konusunda finansal ve teknik destek sağlamaktadır. Halen Kocaeli, İstanbul ve Sakarya Düzce’de faaliyetini sürdürmektedir. (Altay, 2007: 64).

Türkiye’de Mikro Kredi uygulaması konusundaki ikinci oluşum ise, 18 Temmuz 2003 tarihinde Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile Bangladeş kökenli Grameen Bank’ın işbirliği ile TGMP adı altında Diyarbakır’da oluşturulan Mikro Kredi uygulamasıdır. TGMP’nin resmi internet sitesine göre, TGMP’nin temel amacı, “toplumdaki yoksul nüfusu azaltmak amacıyla, Türkiye’nin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan özellikle yoksul kadınların gelir getirici faaliyetlerini ve küçük çaptaki işlerini desteklemek adına onlara kredi sağlamaktır.” (TGMP, 2008: 5). Kefil ve teminat sistemine dayanmayan mikro kredi faaliyetinden ilk olarak Diyarbakır’ın Elibol Köyü’nde yaşayan kadınlar faydalanmışlardır (Yılmaz ve Koyuncu, 2006: 74).

Mikro Kredi sadece yoksulluğu önlemek için değil, aynı zamanda bireylerin girişimciliğini teşvik etmek üzere oluşturulmuştur. Nitekim Türkiye’de 2001 krizinden sonra yoksullukla mücadele aracı olarak benimsenen Mikro Kredi’lerin bir başka amacı da girişimciliği teşvik etmektir. Mikro Kredi uygulamalarıyla gerek kırsal kesimde gerekse kentte bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece bireylerin olası kriz durumlarına karşılık hazırlıklı olmaları ve bu tür

durumlarda çözümleri devletten beklemek yerine kendi kapasite ve becerilerini devreye sokmaları istenmektedir (Gürses, 2007: 68).

4.2.1. Türkiye Grameen Mikro Projesi'nin İşleyişi

TGMP'nin temel hedefi Cumhuriyet'in kuruluşunun 100'üncü yılı olan 2023 yılına gelinmeden önce yoksulluğun tarihe karıştığı bir Türkiye'dir. TGMP yoksulluğu temelde zekâ eksikliği veya tembellik olarak değil de sermaye yetersizliğinden kaynaklanan bir sorun olarak ele almaktadır. (Akgül, 2003: 9-10). Türkiye'de MFK hakkındaki kanun teklifi TİSVA mütevelli heyeti başkanı ve Diyarbakır milletvekili Prof. Dr. Aziz Akgül tarafından 23 Mart 2005 tarihli dilekçe ile verilmiştir.

Verilen kanun teklifin amacı şöyle tanımlanmıştır “bu kanunun amacı; refahın yaygınlaştırılması ve işsizliğin azaltılması maksadıyla, ihtiyaç sahibi mikro girişimcilere finansman sağlamak üzere faaliyette bulunacak olan mikro finans kuruluşlarının kuruluş, yönetim, çalışma, tasfiye ve denetlemelerine ilişkin esasları düzenlemektir” (Akgül, 2007: 55). Hazırlanan bu kanun teklifi ile TGMP kurumlarının çerçevesi çizilmiş olup kurumların hukuki olarak altyapısı hazırlanmıştır. 59'uncu Hükümet'in kanun tasarısı olarak hazırlanan “Mikro Finans Kuruluşları Hakkındaki Kanun Tasarısı” ile iki tür mikro finans kuruluşu oluşturulmasına izin verilmiştir. Bunlardan ilki yerli ve yabancı yatırımcılar ile ticari bankaların da kurabilecekleri mevduat kabul eden kuruluşlar iken ikincisi mevduat kabul etmeyen kuruluşlar olacaktır (Akgül, 2004: 26-27). TGMP'nin temel felsefesi kişilere yemesi için balık vermek veya sadece balık tutmayı öğretmek yerine kişilere balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralaması veya almasını sağlamaktır. Bu amaç çerçevesinde hedef kitle şu şekilde sıralanabilir (Akgül, 2003: 9):

- Kadınlar ve İşsiz Gençler
- Topraksız Köylüler
- Küçük Ölçekli Çiftçiler
- Sokaktaki Sahipsiz Çocuklar
- Orman Köylüleri

4.2.1.1. TGMP’de Grup Oluşumu ve Kredinin Dağıtılması

TGMP kentsel veya kırsal alanlarda en fazla ihtiyacı olan kadınlarına özel bir yapılanma doğrultusunda kredi vermektedir. Bu yapılanmanın temel birimi de gruptur. Grup, fakir olan kimselerin isteklerini yetkililere iletmekteki zorlukların üstesinden gelinmesi, kredinin önerisinin oluşturulabilmesi, teminat için alternatif oluşturulabilmesi, denetim, başarı ve disiplin için gerekli görülmüştür (TGMP, 2005: 11-12). Program grubu fakir insanlar için bir nevi koruma ve gelişim birimi olarak kurgulanmıştır. Bu nedenle grup içerisinde başkanlık gibi organizasyonlara da yer verilmiştir.

Mikro Kredi aynı mahallede oturan beş kişinin bir araya gelerek oluşturacakları grup üyelerinin her birine ayrı ayrı verilir. Grup üyelerinin mikro kredi alabilmeleri için birinin diğerine kefil olmaları esastır. Grup üyeleri, kendi güvendikleri, benzer yapıda gördükleri ve benzer geçmişe sahip, aynı mahallede ikamet eden kadınlardan kurulur. Akraba olmamaları, birbirine güven duymaları gerekir. Geri ödemeler krediyi aldıktan bir hafta sonra başlamakta ve 46 haftaya bölünerek ödenmektedir. (Akbiyık ve Şahin, 2010).

Grup üyesi kredi müşterisi olmak için kırsalda ekilebilir 10 dönümden daha az toprağının olması veya kentlerde bu değerde varlığa sahip olmak yeterlidir. Grup üyeleri TGMP çalışanlarının desteğiyle aldıkları önerilerle TGMP kurallarına uyarak kendi kendilerine organize olurlar. Grup üyelerinin birbirlerini tanımaları ve birbirlerine güven duymaları önemi üye seçiminde daha da önem kazanır. Üyeler seçilirken kişilere merkez müdürü tarafından önce sözlü sorular yöneltilir ve sonrasında alınan cevaplar tatmin edici ise ikinci aşamaya geçilir. İkinci aşamada ise merkez müdürü üyelerin evlerini ziyaret eder. Grup üyelerine seçim işleminden sonra sekiz günlük zorunlu grup eğitimi verilmektedir. Zorunlu eğitimde merkez müdürü tarafından gerçekleştirilir. Eğitimde, grubun oluşum şartları, amaçları, kredi önerisinin ne şekilde yapılacağı, hizmet maliyetleri, krediden yararlanabilme koşulları, geri ödeme ve denetleme mekanizması hakkında bilgiler verir. Zorunlu eğitimin son günü şube müdürü eğitimin kalitesinden tatmin olursa merkeze

onaylama önerisi gönderir. Proje yöneticisinin onay vermesi ile gruplar kurulmuş olur. TGMP direktörünün onayı ve haftalık grup toplantılarında grup üyelerinin disiplini sağlamasından sonra krediyi almaya hak kazandıkları ilan edilir (TGMP, 2005: 12-25). Artık bu aşamadan sonra gruplar tamamen oluşturulmuş olup kredinin dağıtım ve geri ödeme süreci başlayacaktır.

Grupta ilk önce kredi en fazla ihtiyacı olan 3 kişiye verilir. Daha sonra kredi alan bu 3 kişinin taksitlerini düzenli ödemesini izleyen süreçte diğer grup üyelerine kredi verilir (TGMP, 2005: 25). Kredinin limiti bireysel olarak üyenin kapasitesine ve kredinin kullanım amacına göre belirlenmekte ve ilk kredi 100 TL ile 700 TL arasında değişmektedir. Bu tutar, yıl bazında ve üyelik performansına göre artabilmektedir (TGMP, 2008: 13). Kredilerin ödenmemesine karşın bir yaptırım bulunmamaktadır. Kredi alan kadınlar gruplar oluşturup, her hafta bir evde toplanmakta ve aralarında bir paylaşım ile moral deneyim paylaşabilmektedirler. Ayrıca proje görevlileri bu toplantılarda geri ödemeleri toplamaktadırlar (Altay, 2007: 65). Türkiye’de verilen Mikro Kredi’lerin geri dönüş oranı %100’dür (www.tgmp.net, 21.08.2010).

Mikro kredinin sürdürülebilir olması ve daha fazla kişiye ulaşabilmesi yanında, çalışanların masraflarının ve işletme giderlerinin karşılanması için, hizmetlerin karşılığı olarak bir hizmet maliyeti alınmaktadır. Mikro kredide vatandaşların evine kadar gidilerek taksitler her hafta toplanır. TGMP’den kredi alan şahıstan yıllık olarak %15 hizmet maliyeti alınır. Mikro kredi kullanıcılarından alınan hizmet maliyeti; mikro kredi faaliyetlerinin tanıtımı ve yürütülmesi yanında, personel giderleri, ulaştırma ve haberleşme ile diğer işletme giderlerine harcanır. Hizmet maliyetinin alınmasındaki temel amaç, Mikro Kredi faaliyetinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1739).

TGMP’nin Türkiye’de uyguladığı projesinde verilen kredi türleri ‘temel kredi’, ‘sözleşmeli kredi’, ‘girişimci kredisi’ ve ‘mücadeleci vatandaş kredisi’ olmak üzere 4 çeşittir. TGMP üyelerine ilk kullandırılan kredi temel kredidir. Bu kredinin süresi bir yıllık olup, haftalık eşit taksitler halinde ödenmektedir. Temel kredi sisteminde kalmak ve hiçbir zorluk çıkarmamak kaydıyla kredi limitleri artırılabilir. Bu kredi sisteminde üye, aldığı kredi tarihinden itibaren 6 ay

sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak çekebilir. Temel kredide üyeye gönüllü tasarruf hesabına para yatırma imkânı da verilmektedir. Sözleşmeli kredi, TGMP'nin doğrudan verdiği bir kredi çeşidi değil, kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlüklerle karşı düşünülmüş alternatif bir sistemdir. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Üçüncü kredi türü olan "Girişimci Kredisi", yetenekli, başarılı, çalışkan ve tecrübeli üyelere yönelik olarak uygulanmaktadır. TGMP'nin son kredi türünde, sokaklarda dilenerek geçinen veya gerçekten sokaklarda yaşayan çok aşırı yoksul insanlara yönelik olarak 2006 yılından beri 'Mücadeleci Vatandaş Kredisi' verilmektedir. Bu kredinin temel amacı, dilencilere onurlu başka para kazanma yöntemlerinin varlığını göstermek, onları bu yönde teşvik etmek ve dilenmekten kurtarmaktır (TGMP, 2008: 8-11). TGMP temel prensiplerinden birisi de "kaynaklarımızı israf etmeden mümkünse yıl boyunca topraksız tarım yapacağız. Sebze yetiştirip yiyeceğiz ve fazlasını satacağız" olmuştur. Bu prensip doğrultusunda dar gelirli kimseler için hem dengeli beslenmeleri hem de ek bir gelir elde etmeleri amacıyla mikrosera uygulaması başlatılmıştır (Akgül, 2009:5-7).

Türkiye'de Mikro Kredi uygulaması halen 53 il ve toplam 70 şubede uygulanmaktadır (www.tgmp.net, 21.05.2011). Kredi alan kadın sayısı her yıl artış göstermektedir. Kredi alan kadın sayısı 2008'de 10.000 iken, 2009 yılında 21.000'e yükselmiştir (Akbıyık ve Şahin, 2010:1742-1743). 2010 Ağustos ayı itibariyle 36.386 olan bu sayı 2011 Mayıs ayında 45.642 kişiye ulaşmıştır. Kullanılan kredi miktarı yaklaşık olarak 94 milyon TL'dir (www.tgmp.net, 21.05.2011).

En çok kredi dağıtılan 10 ilin sıralaması Tablo-16'daki gibidir. Diyarbakır gerek kredi kullanana kadın sayısı gerekse verilen kredi miktarı bakımından ilk sırada yer almaktadır. TGMP'nin başlatıldığı ilk olmasından dolayı Diyarbakır'daki TGMP şube sayısı da Türkiye genelinde en fazladır. Diyarbakır'dan sonra 3 TGMP şubesine sahip olan Kahramanmaraş verilen kredi miktarı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Kahramanmaraş'tan sonra sırası ile Şanlıurfa, Gaziantep, Eskişehir, Mardin, Bursa, Aydın, Batman, Tokat gelmektedir. Aydın, Batman ve Tokat illeri

sadece bir tane TGMP şubesine sahip olmasına rağmen birden fazla şubeye sahip olan Erzincan, Elazığ ve Hatay illerinden daha fazla miktarda kredi dağıtmışlardır.

TGMP kapsamında açılan şube sayısı Türkiye’de her geçen gün artmakta şubelerin artışına paralel bir şekilde kredi müşterilerinin de sayısı artış göstermektedir (Tablo-17).

Tablo- 16: Türkiye’de Ençok Kredi Alan İller ve Dağıtılan Kredi Miktarları

İller	Kredi Alan Kadın Sayısı	Verilen Kredi Miktarı (TL)
Diyarbakır	8.137	31.438.36
Kahramanmaraş	4.355	7.174.259
Şanlıurfa	3.448	6.222.235
Gaziantep	2.511	5.052.435
Eskişehir	1.842	3.392.813
Mardin	1.529	3.289.760
Bursa	1.794	2.437.813
Aydın	1.082	2.004.585
Batman	910	1.958.475
Tokat	711	1.701.680

Kaynak:<http://www.tgmp.net/finansal.html> (21.05.2011).

Tablo-17: TGMP’nin Prodükтивitesi

SIRA	BİLGİLER	YILLAR						
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	ŞUBE SAYISI	2	2	3	3	9	16	56
2	PERSONEL SAYISI	8	15	25	39	60	124	194
3	ÜYE SAYISI	304	1328	2882	4050	7397	16556	29077
4	MİKROKREDİ KULLANAN ÜYE SAYISI	292	1275	2851	3385	6925	15369	28314
5	DAĞITILAN KREDİ MİKTARI	142.100,00	819.437,00	2.460.334,75	4.998.936,00	9.580.336,00	20.008.555,50	41.175.378,50

4.3. Eskişehir Grameen Mikro Kredi Uygulaması Örneği (Anket Çalışması Sonucu Elde Edilen Verilerin Analizi ve Yorumlanması)

4.3.1.Yöntem

4.3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Eskişehir İli'ndeki mikro kredi kullanıcılarının kredi vasıtasıyla gelir, refah gibi çeşitli göstergeler dikkate alınarak yoksulluk sınırından uzaklaşıp uzaklaşmadıklarını tespit etmektir. Araştırmada dünya da ve birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulan Grameen Mikro Kredi Programı'nın Türkiye'deki uygulamaları arasında yer alan Eskişehir uygulaması incelenmiştir. Yapılan çalışmada kredi kullanıcılarının kredi kullanımı öncesi ve kredi kullanımı sonrası yaşamları arasında gelir, refah, statü, sosyalleşme vb. açılardan bir değişim meydana gelip gelmediği sorgulanmıştır. Bu sorgulama ile elde edilmek istenen diğer bir sonuç ise Mikro Kredi Uygulaması'nın gerçekten yoksul kimselerin yoksullukla mücadele sürecinde etkili bir araç olup olmadığıdır.

Bu çalışma mikro kredi uygulamasının Eskişehir'deki durum tespitinin yapılması ve uygulamanın ne kadar etkin olarak yürütüldüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Mikro Kredi Uygulaması ile ilgili daha önceden yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur. Ancak yapılan çalışmaların çoğu ikincil verilerin kullanılması sonucunda oluşturulmuştur. Bazı çalışmalarda birincil veri kullanılmış olsa bile bu çalışmalar kapsam bakımından ülke genelini yansıtan bir nitelik taşımaktadır. Bu araştırma yapılan çalışmalara göre ana kütlenin seçimi ve yapılan anket çalışmasının sadece Eskişehir İli'ni kapsamasından dolayı kendine özgü bir niteliğe sahiptir.

4.3.1.2. Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlesi olarak Eskişehir Mikro Kredi ofislerinden 2010 Mart ayına kadar faydalanmış olan ve hala aktif kredi kullanıcısı olan kredi müşterileri seçilmiştir. Eskişehir'de yer alan Tepebaşı ve Odunpazarı Mikro Kredi ofislerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda 2010 Mart itibari ile toplam 1380 Mikro Kredi müşterisi olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada Mikro Kredi kullanımı öncesi ve

sonrası bir karşılaştırma yapılması amaçlandığı için Eskişehir İlindeki toplam Mikro Kredi müşterileri içerisinde en az 4 ay önce Mikro Kredi kullananların ağırlıklı olarak araştırmaya dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Bunların dışında kalan 4 aydan daha az süreli Mikro Kredi kullanıcıları olan müşteriler kredi kullanımı sonrası gelirleri belirsiz olduğu için araştırmaya dâhil edilmemiştir. En az 4 aylık kredi kullanıcısı olan müşterilerin sayısının ise 900 civarında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen 900 kişi için %5 hata payı ve %95 güven aralığında n=269 örneklem sayısının yeterli olacağı tespit edilmiştir. Hesaplanmış olan bu örneklem sayısı (269) dikkate alınarak 900 kişi içerisinde anketi cevaplama konusunda istekli olan 336 Mikro Kredi müşterisine anket uygulanmıştır.³

Örneklem yöntemi olarak kararsal örneklem yöntemi seçilmiştir. Kararsal örneklemede, örneği oluşturan elemanlar araştırmacının yargısına göre araştırma probleminde cevap bulabileceği kişilerden oluşmaktadır (Altunışık vd., 2010: 140). Eskişehir'deki Mikro Kredi kullanıcıları içerisindeki 4ay ve daha fazla süre ile kredi kullanan kimseler araştırmamızın ana kütesinin %80'lik bir kısmını oluşturmuştur.

3.1.3. Veri Toplama Yöntemi

Anket formu 37 soru içermektedir. İlk soru grubu demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı gibi) saptamaya yöneliktir. Daha sonraki sorular ise kredi öncesi durum tespitine yönelik; kredi müşterisinin mesleğini, yaşadığı yeri, kredi kullanmadan önceki gelirini ve krediden beklentilerini içeren sorulardır. Son soru grubu da kredi kullanım sonrası durumu, memnuniyeti ölçmeye ve eksikliklerin tespitine yönelik sorulardan oluşturulmuştur.

Sorular oluşturulurken daha önce yapılmış olan anket çalışmaları incelenmiştir. Demografik özelliklerle ilgili sorular genellikle sosyal bilim çalışmalarında yer verilen türden seçilmiştir. Mikro kredi ile ilgili olan sorular oluşturulurken genel hatlar itibariyle İ. Bakan ve A. Eytmiş (2009) çalışmasından faydalanılmıştır. Anket sorular daha çok gelir ve istihdam üzerine kurulmuştur. Gelir ve istihdamdan sonra soruları oluşturulurken mikro kredinin kadınların sosyal yaşama katılımına olan katkılarını ölçmeyi amaçlayan nitelikte olması dikkate

³ 900 kişilik bir evren için 269 kişilik bir örneklemin yeterli olduğu Altunışık vd., (2010: 135), Tablo - 6.1. dikkate alınarak tespit edilmiştir.

alınmıştır. Ankette yer alan bir kısım soruda likert ölçeklendirmesi kullanılmış ve sonuçların değerlendirilmesi de buna göre yapılmıştır. Anketler mikro kredi ofis çalışanları aracılığıyla kredi kullanıcılarını ulaştırılması yoluyla uygulanmıştır. Anketler yoluyla elde edilen bilgiler SPSS 17.0 paket programından yararlanılarak istatistiksel analize tabi tutulmuş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

4.3.2. Bulgular

Anket verilerinin analiz edilmesi ile elde edilen bilgiler tablo ve grafiklere aktarılmıştır. Bu bilgileri tablo ve grafiklerle inceleyecek olursak:

Tablo -18’de ankete katılan kredi müşterilerinin yaşları ile ilgili frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Kredi müşterileri içinde %38’lik bir oranla 20-29 yaş arası müşteriler birinci sırada yer alırken 40-49 yaş arası müşteriler de %28’lik bir oranla ikinci sırada yer almaktadır. Ankete cevap veren toplam kredi müşterilerinin %87’ye yakın bir kısmını 20-50 yaş arası müşteriler oluşturmuştur.

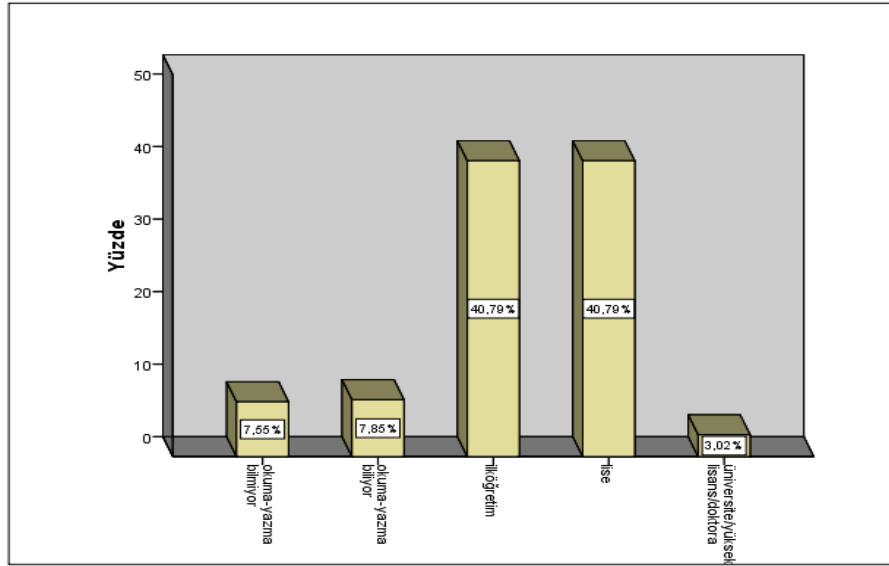
Tablo -18: Katılımcıların Yaşı

Yaş	F	%
19 ve altı	7	2,1
20-29	126	37,5
30-39	94	28,0
40-49	70	20,8
50-59	32	9,5
60 ve üzeri	4	1,2
Belirten Toplam	333	99,1
Belirtmeyen	3	0,9
Toplam	336	100,0

Grafik -1’de ise ankete katılanların eğitim durumu yer almaktadır. Kredi kullanıcılarının %7,5’luk bir kısmı okuma yazma bilmiyorken %81’e yakın bir kısmı ise ilköğretim ve lise mezunlarından oluşmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kredi

kullanıcılarının yanı sıra %3'lük bir oranla yüksek öğrenim mezunları da bulunmaktadır.

Grafik-1: Katılımcıların Eğitim Durumu

Grafik-1'e baktığımız zaman ankete katılan ve eğitim durumu ile ilgili soruya cevap veren kredi müşterileri içerisinde ilköğretim ve lise mezunu oranındaki eşitliğe benzer bir durum var. Bu durum, okuma yazma bilmeyenler ile okuma yazma bilenlerinin oranlarının da neredeyse eşit olduğudur.

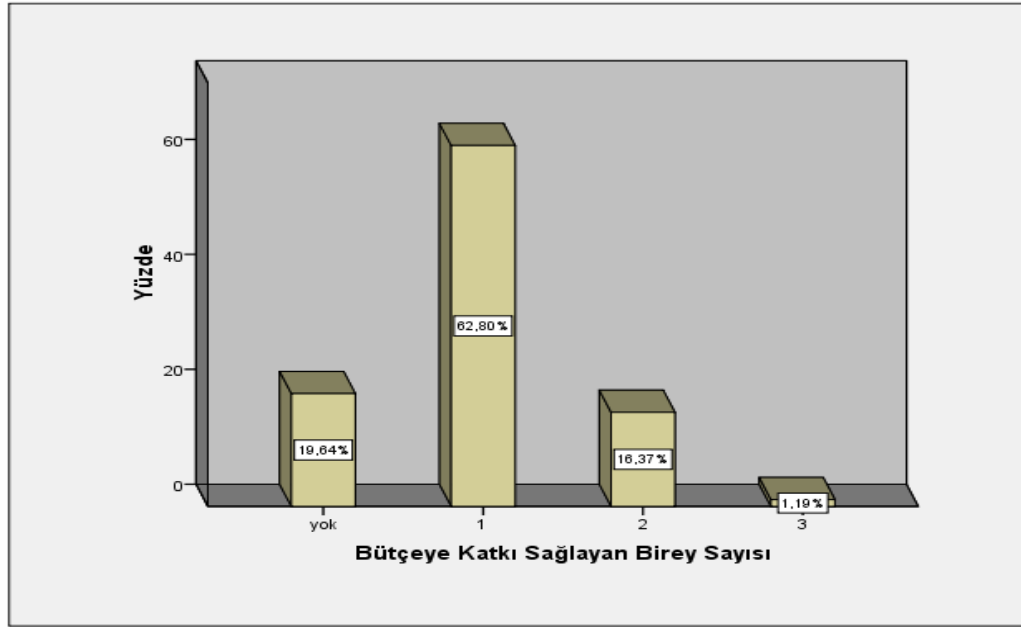
Araştırmaya katılanlara medeni durum ile ilgili yöneltilen soruya verilen cevaplar neticesinde katılımcıların %81'i evli %19'u da bekâr (boşanmış, dul) olduğu görülmektedir. Medeni durum sonrası evli kadınlara sırasıyla yöneltilen sorular sahip olunan çocuk sayısı ve okula giden çocuk sayısı ile ilgilidir. Bu iki soruya verilen cevapların sonucu Tablo-19 'da yer almaktadır.

Tablo -19: Çocuk Sayısı ve Okula Giden Çocuklar

Çocuk Sayısı	F	%	Okula Giden Çocuk Sayısı	F	%
Yok	74	22	Yok	146	43,5
1	63	18,8	1	108	32,1
2	118	35,1	2	63	18,8
3	67	19,9	3	17	5,1
4	12	3,6	Belirten Toplam	334	99,4
5 ve üzeri	2	0,6	Belirtmeyen	2	0,6
Toplam	336	100	Toplam	336	100

Tablo- 19'a baktığımız da katılımcıları %22'sinin (74 kişinin) çocuğu bulunmamaktadır. Çocuk sahibi olan kesimin içerisinde ise %35'lik oranla 2 çocuk sahibi olan katılımcılar ilk sırada yer almaktadırlar. Katılımcılar içerisinde 5 ve daha fazla çocuğa sahip olan %0,6'lık küçük bir dilimde yer almaktadır. Ailelerdeki okula giden çocuk sayısında ise, %43,5'lik bir oranla evde okula giden çocuk bulunmaması ilk sırada yer almıştır. Tek çocuğun okula gidiyor olması da %32,1 oranla ikinci sırayı almıştır.

Grafik-2: Bütçeye Katkı Sağlayan Birey Sayısı

Grafik-2'de ise ailedeki bireylerden aile bütçesine katkı sağlayacak şekilde çalışan sayısının yüzde dağılımı görülmektedir. Ailede bütçeye katkı sağlayan birey sayısı sorusuna cevap verenler içerisinde en fazla %62'lik oranla katkısı olan 1 kişinin olması ilk sıradadır. Ailelerin %20'lik bir kısmında kredi müşterileri dışında çalışanın bulunmadığı da gözlenmektedir. Bu durum kredi müşterisi kadının evin geçimini tamamen yüklediğinin de bir göstergesidir. Ailede herhangi sebeple kredi

kullanıcısı dışında çalışan bir kimsenin olmaması kredinin ve sağlayacağını düşündüğü kolaylıkların müşteri açısından önemini daha da artırmaktadır.

Çalışan sayısını tespit etmeye yönelik bu sorudan sonra ailelerdeki çalışanların mesleklerinin ne olduğuna yönelik bir soru sorulmuştur. Çalışanların mesleğine yönelik bu soruya verilen yanıtlar ise Tablo -20’de yer almaktadır.

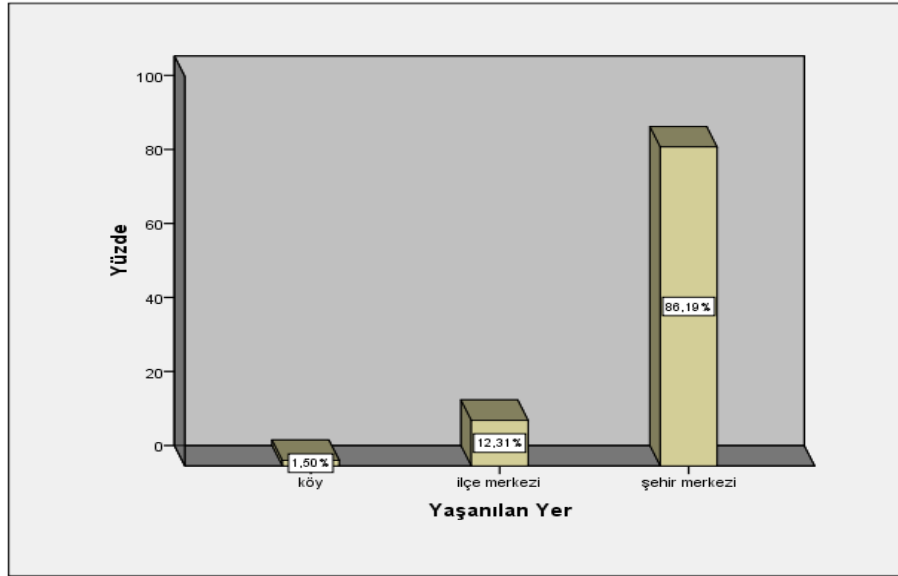
Tablo -20: Ailelerdeki Meslek Grupları

Meslekler ↓	Kişi Sayısı →	1	2	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam	
Özel Sektörde Çalışan	F	32	4	36	300	336	
	%	9,5	1,2	10,7	89,3	100	
	Kişi Sayısı →	1	2	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam	
Çiftçi	F	17	2	19	317	336	
	%	5,1	0,6	5,7	94,3	100	
	Kişi Sayısı →	1	2	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam	
İşçi	F	91	6	97	239	336	
	%	27,1	1,8	28,9	71,1	100	
	Kişi Sayısı →	1	2	3	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Serbest Meslek Erbabı	F	54	8	1	63	273	336
	%	16,1	2,4	0,3	18,8	81,3	100
	Kişi Sayısı →	1	2	3	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Esnaf	F	50	4	1	55	281	336
	%	14,9	1,2	0,3	16,4	83,6	100
	Kişi Sayısı →	1	2	3	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Memur	F	26	1	1	28	308	336
	%	7,7	0,3	0,3	8,3	91,7	100

Ailelerdeki meslek gruplarını ve bu meslek gruplarında çalışan sayılarını tabloda görmekteyiz. İşçi ve özel sektördeki çalışan aile bireyleri %60’a yakın bir oranla ilk sırada yer alırken çiftçi ve memur olarak çalışanların oranı ise en düşüktür. Bu durum aile bireylerinin eğitim seviyesi ve (Grafik-3) yaşanılan yer ile ilgilidir. Grafikte de görüldüğü gibi kredi müşterilerinin %98’lik bir kısmı şehirde veya ilçe merkezinde yaşamaktadır. Bu durum da tarım sektörü ile ilgilenme oranlarının düşük

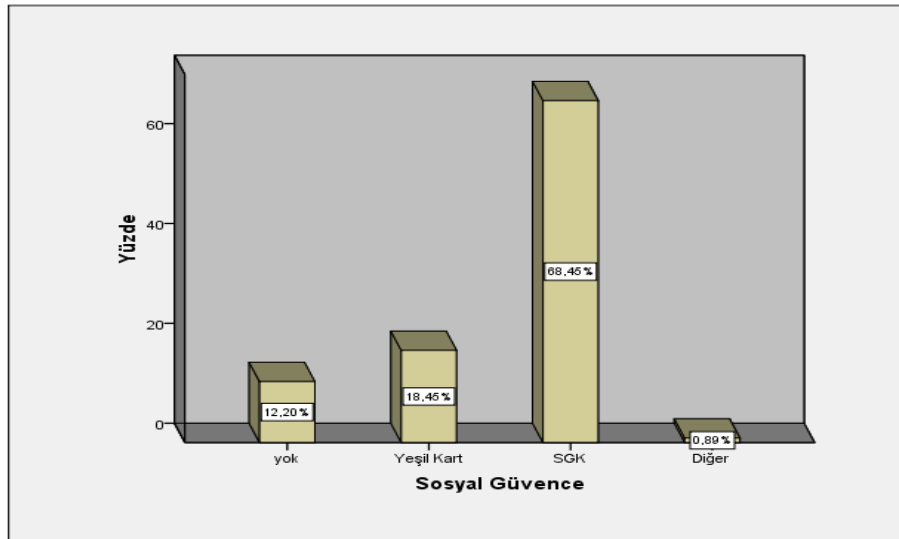
olmasının bir nedeni olarak görülebilir. Yine aynı şekilde memur olarak çalışan aile bireylerinin azlığı da eğitim düzeyleri ile ilişkilendirilebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kredi müşterileri içinde ilk ve ortaöğretim mezunları ağırlıklı olarak yer almaktaydı.

Grafik-3: Yaşanılan Yer

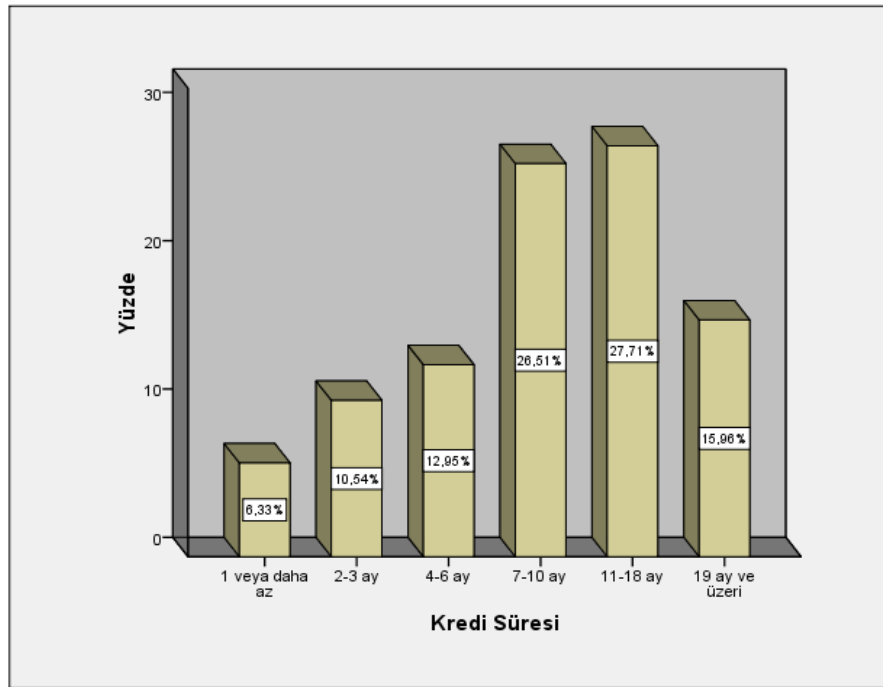
Katılımcıların %98'den fazlasının ilçe ve şehir merkezlerinde ikamet ettikleri Grafik-3'te görülmektedir. Ankette kredi müşterilerine yöneltilen diğer bir soru ise sosyal güvence ile ilgiliydi. Soruya verilen cevapların neticesi Grafik-4'de görülmektedir. Grafikte %68'lik bir oranla Sosyal Güvenlik Kurumu'na tabi olma ilk sırada yer almaktadır.

Grafik-4: Sosyal Güvence

Grafikte(4) %18 civarında yeşil kart kullanıcısı kredi müşterisinin var olduğu da görülmektedir. Kredi müşterisi kadınların %70'e yakın bir kısmının sosyal güvenceye sahip olması, kadınların sadece doğrudan kendilerinin kayıtlı olmasına değil aynı zamanda eşleri üzerinden sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmalarındandır.

Grafik-5: Kredi Kullanma Süresi

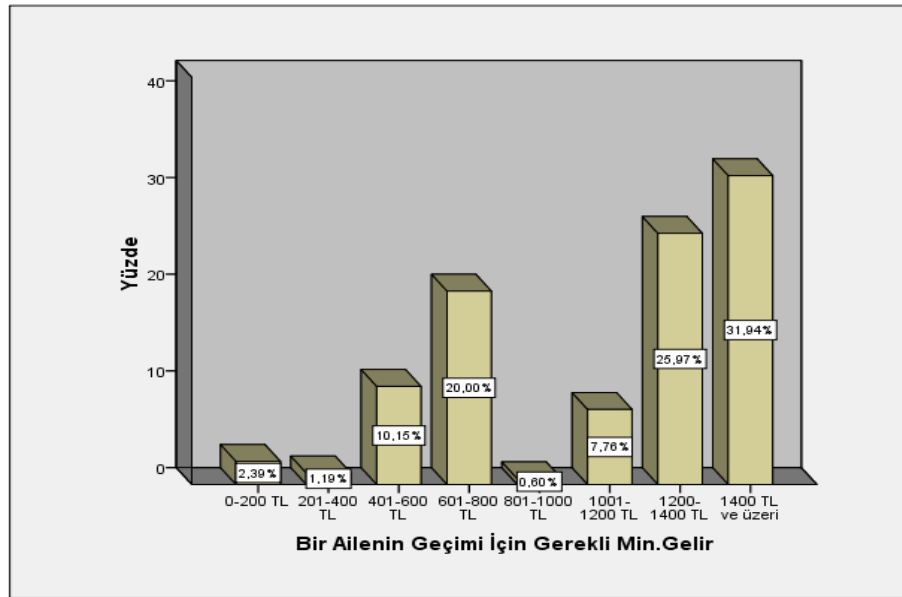
Grafik-5'de müşterilerin kredi kullanma sürelerine ilişkin elde edilen bilgiler yer almaktadır. Kredi müşterilerinin %80'den fazlası 4 ay ve daha fazla süre ile kredi kullanan kimselerden oluşmaktadır. Grafikteki bu durum anket katılımcısı kredi müşterilerinin ağırlıklı olarak 4 ay ve daha fazla süre ile kredi kullanmış kimselerden seçilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcı seçiminde Mikro Kredi Uygulaması'nın gelir üzerinde herhangi bir değişime yol açıp açmadığının daha iyi gözlenebilmesi için bu yola başvurulmuştur.

Tablo -21: Kredi Öncesi Gelir - Kredi Sonrası Gelir

Kredi Öncesi Gelir	F	%	Kredi Sonrası Gelir	F	%
0-500 TL	109	32,4	0-500 TL	55	16,4
501-700 TL	118	35,1	501-700 TL	87	25,9
701-1000 TL	84	25,0	701-1000 TL	116	34,5
1001-1500 TL	18	5,4	1001-1500 TL	62	18,5
1501 TL ve üzeri	7	2,1	1501 TL ve üzeri	16	4,8
Toplam	336	100,0	Toplam	336	100,0

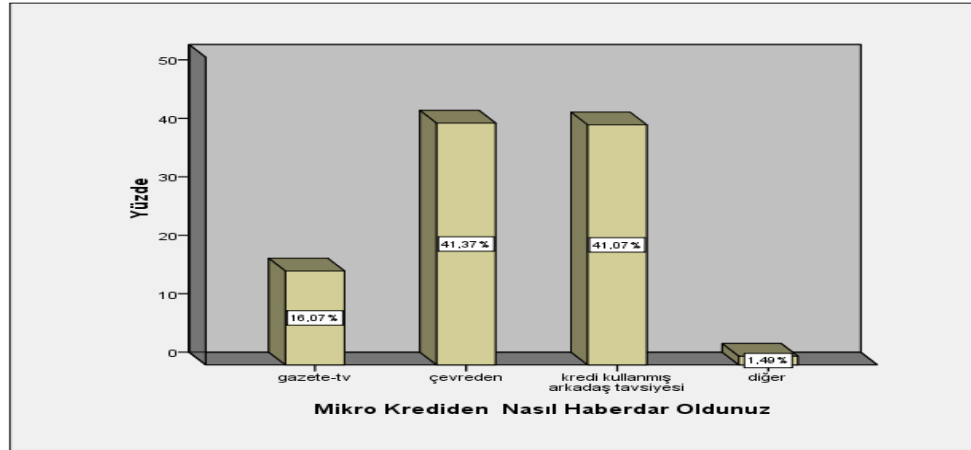
Tablo- 21’de ise müşterilerin kredi öncesi ve kredi sonrası gelirleri yer almaktadır. Müşterilerin kredi öncesi %32’lik bir kısmı 0-500 TL arası gelire sahip iken kredi sonrası bu oranın %16 civarında olduğu görülmektedir. Yine geliri 501-700 TL olan kredi müşterilerinin sayısında veya oranında kredi sonrası bir azalış olduğu gözlenmektedir. Bu azalışlara karşın 701-1000 TL, 1001-1500 TL ve 1500 TL üzeri gelir aralıklarındaki kredi müşterilerinin sayısı artış göstermiştir.

Grafik-6: Bir Aile İçin Gerekli Görülen Minimum Gelir

Anket katılımcılarına gelirle ilgili yöneltilen bir başka soru da bir ailenin geçimi için gerekli görülen minimum gelir düzeyi ile ilgilidir. Kredi müşterilerinin %20'si 600-800 TL arası gelirin gerekli olduğunu düşünürken %32'ye yakın bir kesim de 1400 TL ve üzerinde olmalıdır demiştir. Bunların dışında daha düşük seviyedeki gelirleri işaretleyenlerde görülmüştür. Grafik-6'da görüldüğü gibi %10 civarında kredi müşterisi 400-600 TL arası gelirin geçinmek için yeterli olacağını belirtmiştir.

Grafik-7'ye baktığımız zaman kredi müşterilerinin mikro kredi uygulamasından ne şekilde haberdar oldukları sorusuna ilişkin cevapları görülmektedir. Kredi kullanıcılarının %16'u gazete televizyon gibi görsel iletişim araçları vasıtasıyla bu uygulamadan haberdar olmuştur. Müşterilerin %83'lük bir kısmı da çevreden ve daha önce kredi kullanmış bir arkadaş vasıtası ile haberdar oldukları görülmektedir. Daha önce kredi kullanmış olan bir komşunun, akrabanın veya arkadaşın varlığı kredi kullanmamış kadınlar için son derece teşvik edici bir unsur olmuştur.

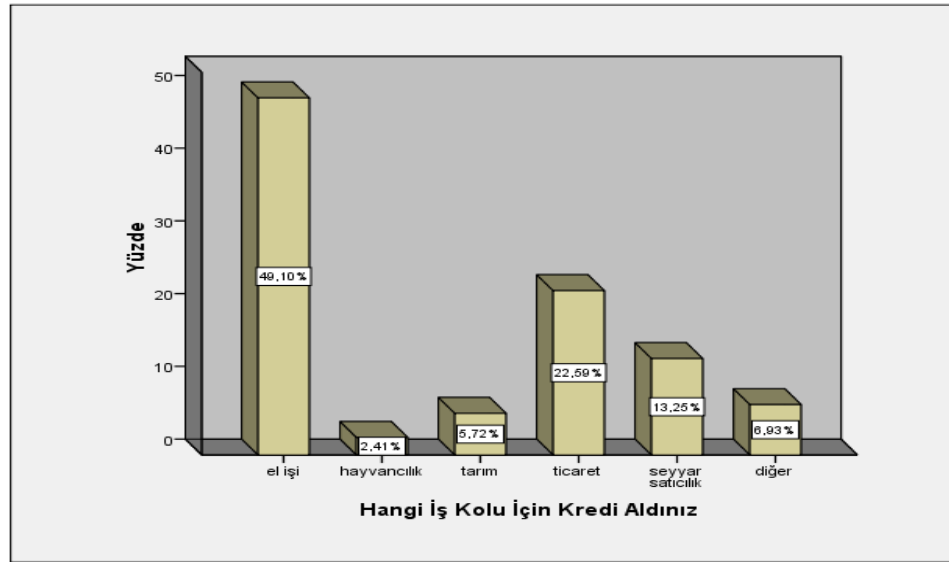
Grafik-7: Mikro Krediden Haberdar Olma Şekli

Tablo -22 müşterilerin kredi almaya karar vermedeki sebeplerini yani kredi alış amaçlarını göstermektedir. İlk sırada kredi kullanıcılarının %42'si kendine iş kurmak amacıyla kredi almak isteyen yer almaktadır. İkinci sırada ise %36'lık bir oranla var olan işini geliştirme amacın taşıyanlar gelmektedir. Son olarak da yeni bir iş koluna girmek (%14 civarında) ve bir işe ortak olmak (%6 civarında) gibi amaçlar gelmektedir.

Tablo -22: Mikro Krediyi Alış Amacı

Amaç	F	%
Kendi isimi kurma	144	42,9
İsini geliştirme	122	36,3
Bir işe ortak olmak	21	6,3
Yeni bir iş koluna girmek	46	13,7
Belirten Toplam	333	99,1
Belirtmeyen	3	0,9
Toplam	336	100,0

Grafik-8: Mikro Kredi Hangi İş Kolu İçin Alındı

Mikro kredinin hangi iş kolunda kullanılmak üzere alındığı ile ilgili cevaplar ise Grafik-8'de görülüyor. Müşterilerin %49'u el işinde kullanmak üzere kredi almıştır. %22'si ise ticarete değerlendirmek üzere kredi alırken %13'lük bir kesim de seyyar satıcılık yapmak için kredi almış veya başvuru yapmıştır. En fazla el işinde kullanılmak üzere kredi alınmasında kredi kullanıcılarının kadın olmasının payı büyüktür.

Tablo -23: Mikro Kredi Öncesi İş Durumu ile Kredi Sonrası Yapılan İş

Önce	F	%	Sonra	F	%
İşsiz	99	29,5		Frekans	Yüzde
Kendi işimi yapıyordum	86	25,6	Üretim	150	44,6
Ev hanımı	120	35,7	Tarım	15	4,5
Çalışmayı düşünmüyordum	4	1,2	Hayvancılık	6	1,8
Emekli	9	2,7	Hizmetler	7	2,1
Memur	2	0,6	İs ve ticaret	67	19,9
İşçi	5	1,5	Seyyar satıcılık	37	11
Özel sektör	4	1,2	Dükkânlar	52	15,5
Belirten Toplam	329	97,9	Belirten Toplam	334	99,4
Belirtmeyen	7	2,1	Belirtmeyen	2	0,6
Toplam	336	100	Toplam	336	100

Kredi kullanıcılarının kredi öncesi iş durumuna bakacak olursak; %30'a yakın kısmının işsiz olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra %35'lik bir kesim ev hanımı olarak ve %25 oranında kendi işini yapan müşteri karşımıza çıkmaktadır. Kredi sonrası yapılan iş sorusunun cevapları ile kredinin hangi iş kolu için alındığına ilişkin sorunun cevapları paralellik göstermektedir. Tablo-23'de görüldüğü gibi sırasıyla üretim, ticaret, dükkânlar ve seyyar satıcılık kredi sonrası yapılan işler arasındaki en çok tercih edilenlerdir.

Kredi müşterilerine kendileri dışında kaç kişiye iş imkânı sağladıkları sorulmuştur. Soruyu yanıtlayanların %74'lük bir kısmı "hiç kimseye" cevabı verirken %18'lik kısım "en az 1" "en çok 3" kişiye istihdam olanağı vermiştir. Ayrıca %5'e yakın müşteri de 4 ve daha fazla sayıda işçi istihdam etmiştir. Tablo-24'deki verilere göre müşteriler krediyi daha çok tek kişilik küçük işlerde kullanmışlar denilebilir. Bu durum Tablo-23'deki kadınların daha çok el işi, seyyar satıcılık ve ticaret gibi kendi başlarına yapabilecekleri işlere yönelmeleri ile uyum göstermektedir.

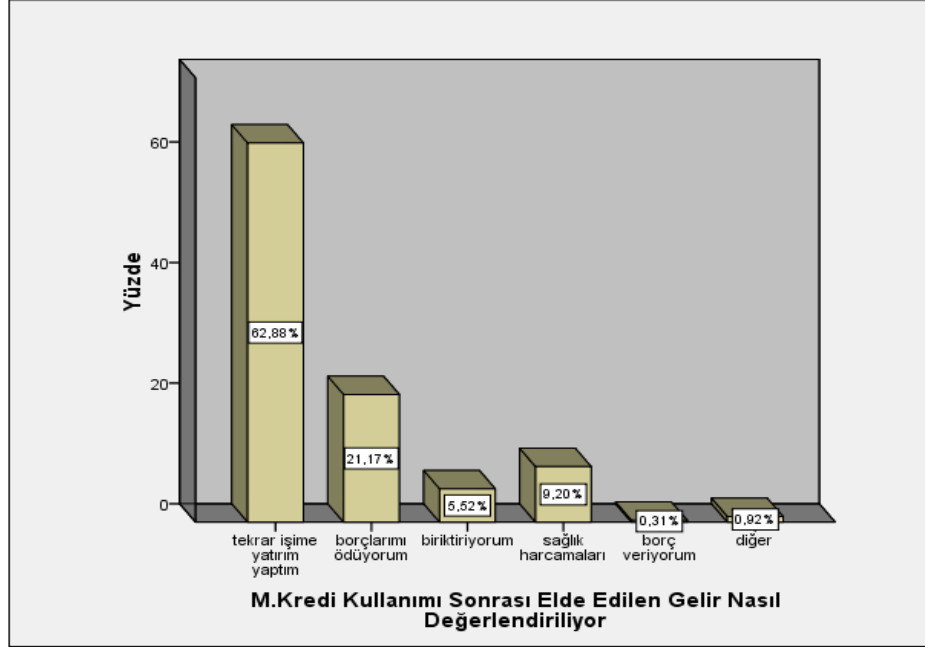
Tablo -24: Mikro Kredi Kullanımı İle Sağlanan İstihdam

İstihdam	F	%
Hiç	249	74,1
1,00	39	11,6
2,00	19	5,7
3,00	5	1,5
4 ve üzeri	16	4,8
Belirten Toplam	328	97,6
Belirtmeyen	8	2,4
Toplam	336	100,0

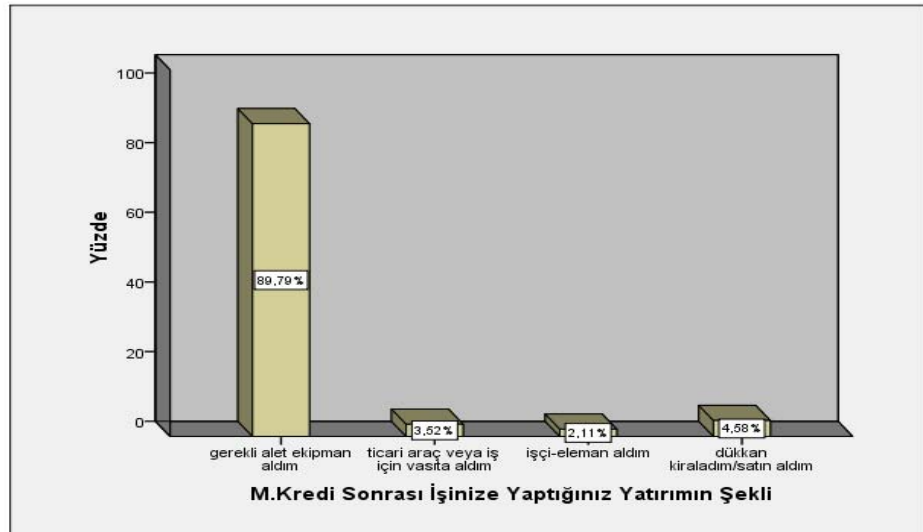
Tablo -25’de ise kredinin işe dışında en çok ne için kullanıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Tabloya baktığımız zaman %50’lik bir kesim iş dışında krediyi en çok ev giderleri için kullanmıştır. Çocukların okul giderleri için kullandım diyenler ise %10 civarındadır. Müşterilerden krediyi iş dışında acil durumlar için kullananlar oranı ise %10’a yakındır. Tablodaki veriler ışığında kredinin ikinci olarak en çok ev giderleri için kullanıldığı görülmektedir. Bu durum kredi müşterilerinin önemli bir kısmının ev hanımı olması ile ilişkilidir.

Tablo -25: Kredi İş Dışında Ne İçin Kullanıldı

	F	%
Ev giderleri için	169	50,3
Düğün-nişan	5	1,5
Acil durumlar için	32	9,5
Sağlık harcamaları	8	2,4
Çocukların okulu için	34	10,1
Diğer	50	14,9
Belirten Toplam	298	88,7
Belirtmeyen	38	11,3
Toplam	336	100,0

Grafik-9: Kredi Sonrası Kazancın Değerlendirilmesi

Mikro Kredi kullanımı sonrası elde edilen gelirin ne şekilde kullanıldığına yönelik sorunun cevapları ise Grafik-9’da görülmektedir. Ayrıntılara baktığımız zaman müşterilerin %63’e yakın bir kısmının elde ettikleri kazanç ile tekrardan işlerine yatırım yaptığı görülmektedir. İkinci sırada ise borçların ödenmesi (%21’civarında bir oranla) yer almaktadır. Bunların dışında müşteriler sağlık harcamalarına ve diğer giderlere de kazançlarını kullandıklarını belirtmişlerdir.

Grafik-10: İş İçin Yapılan Yatırımın Şekli

Kazanılan paranın nasıl değerlendirildiğinden sonra kredi kullanıcılarına eğer işlerine yatırım yaptılarsa bu yatırımın şeklinin ne olduğu sorulmuştur. Kredi kullanıcılarının %90'a yakını işleri için gerekli alet ve ekipman aldıklarını belirtmişlerdir. %3,5'i ticari araç veya vasıta aldığını belirtirken %4,5'u ise dükkân kiraladığını veya satın aldığını ifade etmiştir. %2'lik gibi küçük bir kesim de yeni eleman aldığını belirtmiştir (Grafik-10).

Tablo -26: Kredi Alırken Beklentiler

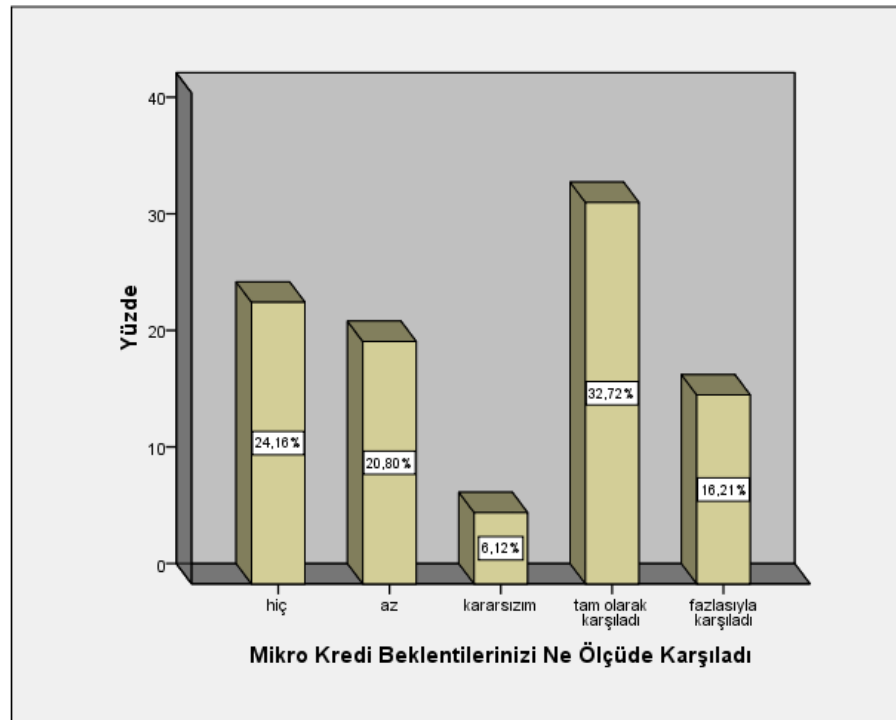
Önem Derecesi→	Önemsiz	Biraz önemli	Kararsızım	Önemli	Çok önemli	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam	
Geçimini Sağlamak	F	13	22	11	53	181	280	56	336
	%	3,9	6,5	3,3	15,8	53,9	83,3	16,7	100
Yeni Bir İş Kurmak	F	12	22	27	68	131	260	76	336
	%	3,6	6,5	8	20,2	39	77,4	22,6	100
İş Büyütme	F	14	14	18	83	128	257	79	336
	%	4,2	4,2	5,4	24,7	38,1	76,5	23,5	100
Refah Artışı	F	7	15	12	97	138	269	67	336
	%	2,1	4,5	3,6	28,9	41,1	80,1	19,9	100
Ekonomik Özgürlük	F	11	14	16	78	151	270	66	336
	%	3,3	4,2	4,8	23,2	44,9	80,4	19,6	100
Daha Çok Para Kazanmak	F	9	14	12	71	144	250	86	336
	%	2,7	4,2	3,6	21,1	42,9	74,4	25,6	100
Herkes Aldığı İçin	F	64	25	13	41	70	213	123	336
	%	19	7,4	3,9	12,2	20,8	63,4	36,6	100

Ankete katılan müşterilere kredi alırken hangi beklentileri taşıdıklarını sorduğumuz zaman verilen cevaplar Tablo- 26'daki gibi olmuştur. Tabloda görüldüğü gibi ankette birden fazla sebep verilmiş olup, bu sebepler önem derecelerine göre müşteriler tarafından işaretlenmiştir. Ankete cevap veren müşterilerin %70'e yakın bir kısmı krediyi geçimini sağlayabilmek, ekonomik özgürlük ve refah artışı beklentileri içinde almalarını "önemli" ve "çok önemli" olarak belirtmişlerdir. Bu beklentilerden sonra ikinci sırada "önemli" ve "çok önemli" olarak belirtilen beklentiler ise "yeni bir iş kurmak", "var olan işini büyütmek" ve "daha çok para kazanabilmektir". Kredi müşterilerinin beklentiler sıralamasında en sonda yer almasına rağmen "herkes (çevredekiler, akrabalar,

arkadaşlar) alıyor diye” kredi almış olmak da %30’luk bir yüzdeye sahiptir. Kredi kullanıcı kadınların sosyal hayata katılımları için kendi işini kurabilmeleri ve devamında ekonomik özgürlük kazanabilmeleri önemlidir.

Ankete katılan kredi müşterilerine sorulan sorular daha çok kredi öncesi durum ve kredi kullanımı sürecine yöneliktir. Ancak müşterilere yöneltilen sorular artık kredinin etkinliğine ve etkisine yönelik olmuştur. Beklentilerden ziyade beklentilerin ne ölçüde karşılandığına, memnuniyete yönelik sorular sorulmuştur. Bu açıdan sorulan ilk soru beklentilere yönelik olmuştur. Müşterilere Mikro Kredi Uygulaması beklentilerinizi ne ölçüde karşıladı sorusu yöneltildiği zaman alınan cevaplar Grafik-11’deki gibi olmuştur.

Grafik-11: Beklentilerin Karşılama Düzeyi

Grafikte de görüldüğü gibi kredi kullanıcılarının %24’lük bir kesimi beklentilerinin “hiç karşılanmadığını” belirtmiştir. %20’lik bir grup ise “az da olsa karşılandığını” belirtirken %6 civarında müşterinin de “kararsız” olduğu görülmektedir. Müşterilerden %49 civarındaki bir kesim de kredinin beklentilerini “tam olarak karşıladığını” ifade etmişlerdir. Kredinin beklentileri karşısına ilişkin

sorudan sonra kredi müşterilerine kredi kullandıkları için memnun olup olmadıkları ve kaçınıcı krediyi kullandıkları sorulmuştur.

Tablo -27: Memnuniyet

Memnuniyet	F	%
Evet	285	84,8
Kararsızım	32	9,5
Hayır	4	1,2
Belirten Toplam	321	95,5
Belirtmeyen	15	4,5
Toplam	336	100,0

Tablo-27'deki ayrıntılara bakarsak sorulan soruya cevap veren müşterilerin %85'e yakını kredi kullandığı için memnun olmuştur. %10'a yakın bir kısmı ise kararsız olduğunu belirtirken, %1 civarında da memnun olmayan müşteriler mevcuttur.

Tablo -28: Kaçınıcı Kredi

Kaçınıcı Kredi	F	%
1,00	181	53,9
2,00	103	30,7
3,00	36	10,7
4,00	3	,9
Belirten Toplam	323	96,1
Belirtmeyen	13	3,9
Toplam	336	100,0

Tablo-28'de müşterilerin kaçınıcı krediyi kullandıklarına ilişkin elde edile sonuçlar yer almaktadır. %54'e yakın bir kısmının ilk krediyi kullandığı görülmektedir. Buna karşın %31 civarında müşteri ikinci ve %11'yakın bir kısmını da üçüncü krediyi kullanmaktadır. Genel toplam içerisinde düşük bir seviyede de

olsa %1'e yakın kredi müşterisi de 4. kredisini kullanmaktadır. 4 ve üzeri kredi kullanım oranının düşük olmasının sebebi ise Eskişehir Mikro Kredi Programı'nın 2-3 senelik bir geçmişinin olması ve dolayısıyla müşterilerce henüz keşfedilmeye başlanmış olmasıdır.

Tablo -29: Kredinin Katkıları

Ne Şekilde Katkı Sağladı ↓	Katılma Derecesi ↓	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Belirten Toplam	Belirtenmeyen	Toplam
Yaşam standardı artışı	F	27	39	24	39	141	270	66	336
	%	8	11,6	7,1	11,6	42	80,4	20	100
Çevre ile olan ilişki geliştirdi	F	22	36	11	73	126	268	68	336
	%	6,5	10,7	3,3	21,7	37,5	79,8	20	100
Saygınlık artışı	F	17	27	31	88	89	252	84	336
	%	5,1	8	9,2	26,2	26,5	75	25	100
Çocuk eğitimine destek	F	27	29	22	78	92	248	88	336
	%	8	8,6	6,5	23,2	27,4	73,8	26	100
Yeni bir iş kurma imkânı	F	20	33	30	75	94	252	84	336
	%	6	9,8	8,9	22,3	28	75	25	100
Mevcut işi büyütme destek	F	20	28	19	69	118	254	82	336
	%	6	8,3	5,7	20,5	35,1	75,6	24	100
Eş desteği arttı	F	23	26	14	66	114	243	93	336
	%	6,8	7,7	4,2	19,6	33,9	72,3	28	100
Özgüven artışı	F	19	32	4	66	162	283	53	336
	%	5,7	9,5	1,2	19,6	48,2	84,2	16	100

Tabloda-29'da kredi kullanımının müşterilere ne gibi katkılar sağladığı yer almaktadır. Anketteki bu sorulara cevap veren müşteriler %68'lik (katılanlar ve kesinlikle katılanlar) bir oranla krediden dolayı bir özgüven artışı olduğunu belirtmiştir. Özgüven artışından sonra çevre ile olan ilişkilerin gelişmesi ikinci sırayı almakta (%60 civarında katılan ve kesinlikle katılanlar) olup daha sonra oransal olarak mevcut işi büyütme destek gelmektedir. Eş desteğinin artışı, yaşam standardı artışı ve saygınlık artışı %53 civarında evet cevabı alırken, çocukların eğitimine destek olması ve yeni bir iş kurma imkânı vermesi seçenekleri ise %50 katılım cevabı

almışlardır. Görüldüğü gibi her seçenek sorulara cevap veren müşteriler tarafından en az toplam %50 civarında “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklinde işaretlenmiştir. Bu durumdan müşteriler için kredinin katkısı sorgulayan her seçeneğin katkı bakımından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo -30: Kredi Kapsamının Yeterliliği

Yeterli mi?	F	%
Evet	228	67,9
Kararsızım	49	14,6
Hayır	53	15,8
Belirten Toplam	330	98,2
Belirtmeyen	6	1,8
Toplam	336	100,0

Müşterilere yöneltilen kredi uygulaması yeterliliği ile ilgili sorunun cevapları Tablo- 30’da görülmektedir. Kredi müşterileri %68’e yakın bir oranla kredinin kapsamının “yeterli” olduğunu belirtmişlerdir. Soruya cevap verenler içerisinde %16’lık bir kesim de kredinin kapsamının “yetersiz” olduğunu ifade etmişlerdir.

Müşterilere Mikro Kredi Uygulaması’nın etkin olup olmadığına ilişkin soru sorulmuştur. Bu sorudan sonra müşterilere yöneltilen bir başka soru da krediyi tavsiye edip etmeyecekleri konusunda olmuştur. Her iki soruya verilen cevaplar Tablo -31’de yer almaktadır. Bu iki farklı sorunun müşteriler tarafından aynı oranlarda evet veya hayır şeklinde cevaplanması tabloda açıkça görülmektedir. Birbiri ile benzer oranlarda yanıtlar çıktığı için sorulara verilen cevapların sonuçları tek bir tabloda verilmiştir.

Tablo -31: Kredinin Etkinliği ve Kredinin Tavsiye Edilmesi

Etkin mi?	F	%	Tavsiye	F	%
Evet	301	89,6	Evet	301	89,6
Kararsızım	26	7,7	Kararsızım	26	7,7
Hayır	2	0,6	Hayır	3	0,9
Belirten Toplam	329	97,9	Belirten Toplam	330	98,2
Belirtmeyen	7	2,1	Belirtmeyen	6	1,8
Toplam	336	100	Toplam	336	100

Kredinin etkinliğine dair soruya %90'a yakın bir oranla evet cevabı veren müşteriler aynı oranda krediyi tavsiye ettiklerini de belirtmişlerdir. Yine her iki soruya cevap veren müşteriler içerisindeki kararsızların ve hayır cevabı verenlerin oranları da neredeyse aynı düzeydedir.

Kredi kullanıcılarına yöneltilen son soru ise Eskişehir Mikro Kredi Uygulaması'nın ve ofis çalışanlarının eksik yönlerine ilişkin olmuştur.

Tablo -32: Mikro Kredi Uygulaması'nın Eksiklikleri

M.K. Uygulamasının Etkinliği İçin Öneriniz		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Belirten Toplam	Belirtmeyen	Toplam
Para Miktarı Artmalı	F	30	18	21	79	164	312	24	336
	%	8,9	5,4	6,3	23,5	48,8	92,9	7,1	100
Ödeme Süresi Uzunmalı	F	41	28	40	56	122	287	49	336
	%	12,2	8,3	11,9	16,7	36,3	85,4	14,6	100
Sıcakkanlı olmalılar	F	165	47	11	25	15	263	73	336
	%	49,1	14	3,3	7,4	4,5	78,3	21,7	100
Yol gösterici olmalılar	F	150	43	22	35	16	266	70	336
	%	44,6	12,8	6,5	10,4	4,8	79,2	20,8	100

Tablo-32’de görüldüğü gibi müşterilerden verecekleri önem derecesine göre her seçeneğin sıralanması istenmiştir. Soruları yanıtlayan müşterilerden %72’lik bir kısmı verilen para miktarının artırılması gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra %53’lük bir oranla ödeme sürelerinin daha uzun olması gerektiği görüşü dile getirilmiştir. Ofis çalışanlarının sıcakkanlı ve yol gösterici olmaları ile ilgili kredi müşterilerinin büyük bir kısmının memnun olduğu gözlenmektedir.

Anketteki kredi öncesi gelir ile kredi sonrası gelirin tespitine yönelik sorulara (anketteki 13. ve 14. sorulara) Eşleştirilmiş Gruplar t-testi (Paired Samples t-test) uygulanmıştır. Kredi kullanımı öncesi gelir ile kredi kullanımı sonrası gelir arasında bir farkın olup olmadığı ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için Paired Samples (ilişkili örneklem) T-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları: Tablo-33’de görülmektedir. Analiz sonucunda Mikro Kredi kullanımı öncesi gelir ile Mikro Kredi kullanımı sonrası elde edilen gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir ($t = -16,567$, $p < 0,001$). Anlamlı çıkan bu fark birden fazla sebepten kaynaklanabilir ancak bu duruma yol açan önemli faktörlerden birisinin de mikro kredi olduğu unutulmamalıdır.

Analiz sonuçlarının ayrıntılarına bakıldığında anket katılımcılarının kredi kullanımı sonrası gelirin ile kredi kullanımı öncesi gelire göre artış gösterdiği gözlenmiştir. Ailelerin ortalama geliri 500TL’nin altında iken kredi sonrası ailenin ortalama gelirinin 700TL’nin üzerine çıktığı görülmektedir.

Tablo -33: Mikro Kredi Öncesi ve Sonrası Gelir Değişkenine Göre t-Testi

Değişkenler	N	Ortalama	Standart Sapma	t	Serbestlik Derecesi (df)	p
Kredi Öncesi	336	2,0952	0,98489	-16,567	335	0,000
Kredi Sonrası	336	2,6935	1,09466			

Ankette kredi müşterilerine yöneltilen kredi sonrası gelir sorusu ve kredi kullanım süresi sorusu için ki-kare (x^2) analizi yapılmıştır.

Tablo -34: Mikro Kredi Sonrası Gelir – Mikro Kredi Kullanım Süresi Değişkenlerine Göre ki-kare Analizi

		Kredi Sonrası Gelir					Toplam
		0-500 TL	501-700 TL	701-1000 TL	1001-1500 TL	1501 TL ve üzeri	
Kredi Süresi	1 veya daha az	5	7	5	2	2	21
	2-3 ay	3	11	9	8	4	35
	4-6 ay	12	15	13	2	1	43
	7-10 ay	15	26	32	11	4	88
	11-18 ay	16	18	34	21	3	92
	19 ay ve üzeri	4	9	20	18	2	53
Toplam		55	86	113	62	16	332

x^2 :36,201

sd:20

p:0,015

x^2 analizi sonucunda kredi kullanımı sonrası gelir ile kredi kullanım süresi arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p<0.05$). x^2 analizi sonuçlarının ayrıntılarına bakıldığı zaman; Mikro Kredi kullanımı sonrası gelirinin 1001-1500 TL olanların önemli bir kısmı 7 ile 18 ay arası kredi kullanan müşteriler oluşturmuştur.

Kredi müşterilerine yöneltilen kredi alırken beklentiler, kredi kullanımının sağladığı katkılar ve kredi uygulamasının eksiklikleri ile ilgili ölçekli soruların ortalamasına bakılmıştır (Tablo-35). Ortalamalara baktığımız zaman kredi alırken müşterilerdeki beklentilerin neredeyse hepsi 4 - 4,5 arasındadır. Bu durumda tüm bu beklentiler müşterilerce önemli ve çok önemli olarak derecelendirilmiş olmaktadır. Tablonun ikinci kısmına baktığımız zaman kredi kullanımı sonrası durumla ilgili ortalamalar görülmektedir. Bu grupta yer alan seçeneklere verilen cevapların ortalaması da 4'e yakın veya 4'ün biraz üzerinde olmuştur. Müşteriler kredinin; yaşam standardının artışına, çevre ile olan ilişkilerin gelişimine, saygınlık artışına,

çocukların eğitimine, mevcut işi büyütme veya yeni bir iş kurmaya, eş desteğinin ve özgüven artışına katkı sağladığını fikrine katıldıkları tespit edilmiştir.

Tablo -35 Ortalamalar

	Geçim	Yeni İş	İş Büyütme	Refah Artırma	Ekonomik Özgürlük	Çok Para Kazanmak	Herkes Alıyor	
Belirten	280	260	257	269	270	250	213	
Belirtmeyen	56	76	79	67	66	86	123	
Ortalama	4,3107	4,0923	4,1556	4,2788	4,2741	4,308	3,1315	
	Aile Yaşam Standardı Artışı	Cevre İlişkilerin İyileşmesi	Saygınlık Artışı	Çocuk Eğitimine Katkı	Yeni İş Kurma	İş Büyütmek	Eş Desteği Artışı	Özgüven Artışı
Belirten	270	268	252	248	252	254	243	283
Belirtmeyen	66	68	84	88	84	82	93	53
Ortalama	3,8444	3,9142	3,8135	3,7218	3,754	3,9331	3,9136	4,1307
	Para Miktarı		Ödeme Süresi		Sıcakkanlı		Yol Gösterici	
Belirten	312		287		263		266	
Belirtmeyen	24		49		73		70	
Ortalama	4,0545		3,662		1,7757		1,9624	

Tablonun en alt kısmında yer alan bölümde ise müşterilerin kredi ile verilen para miktarının artırılması ve ödeme süresinin uzatılması gerektiğine katıldıklarını görülmektedir.

SONUÇ

Mikro kredi uygulamaları dünyadaki birçok ülkede ve ülkemizde yoksullukla mücadelede önemli politika araçlarından biri halini almıştır. Ülkemizde 2003 yılından bu yana faaliyette olan mikro kredi uygulaması TGMP çatısı altında sürdürülmektedir. TGMP'nin temel amacı öncelikli olarak kırsal kesimde ve şehirlerde yaşayan yoksul kadınlara kredi verilmesi ile onları gelir getirici faaliyetlere teşvik etmektir. Türkiye'de toplamda 70 şubede kredi hizmeti verilmekte olup en fazla kredinin dağıtıldığı iller arasında Eskişehir de yer almaktadır. Eskişehir'de TGMP faaliyetlerinin yoksul kimseler için gelir seviyesini yükselmesi, yaşam kalitesi artışı ve sosyal alanlarda varlık gösterme gibi konularda ne ölçüde katkı sağladığının incelenmesi bu tez çalışmasının konusunu oluşturmuştur. Anket formları bu konuda daha önce yapılmış olan çalışmalardan da faydalanılarak hazırlanmıştır. Soruların hazırlanması aşamasında müşterilerin demografik özelliklerini, kredinin alınma amaçlarını ve kullanım şekillerini yansıtacak soruların seçimine dikkat edilmiştir. Kredi müşterilerinin yukarıda sayılan alanlardaki değişimlerin tespitine imkân verebilmesi için belli bir süre kredi kullanmış olanlar ankete dâhil edilmiştir. Böylelikle anket sorularının seçimi ve anketin uygulanması araştırmanın amacını gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizi sonucunda; Eskişehir'de TGMP Odunpazarı ve Tepebaşı şubeleri vasıtasıyla kredi kullanan kadınların %38'i 20-29 yaş arasında, %81'e yakın bir kısmı ise ilköğretim ve lise mezunu, %70'e yakını sosyal güvenceye sahip ve %80'lik bir kısmı da evli kimseler olduğu görülmüştür. Anketlerden elde edilen bilgilerde ankete katılan kredi müşterisi kadınların %70'e yakını doğrudan veya eşleri üzerinden sosyal güvenceye sahip oldukları görülmüştür. Anket sonuçlarına göre, Eskişehir'deki kredi müşterisi kadınların kredi kullanımı öncesi ve kredi kullanımı sonrası ortalama gelirlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Kredi öncesi yoksul olarak nitelendirilebilecek seviyede bir gelire sahip olan kredi müşterisi kadınların oranı, kredi kullanımı sonrası düşüş göstermiştir. Eskişehir TGMP dâhilinde kredi kullanan her 4 aileden 1'i yoksulluk sınırının üzerine çıkmıştır. Müşterilerin aldıkları kredinin beklentilerini karşılamadığını

(Grafik-11; %24 civarında) belirtmesine rağmen kredi kullanmış olmaktan dolayı memnun oldukları gözlenmiştir. Bu durumdan kredi müşterilerinin kredi kullanmaya devam edecekleri sonucu da çıkarılabilir.

Tablo-23’de sırasıyla üretim, ticaret, dükkânlar ve seyyar satıcılık kredi sonrası yapılan işlerde tercih edilenlerdir. Öne çıkan bu iş kolları da kredi müşterisi kadınların krediyi el işi, ticaret ve seyyar satıcılık gibi alanlarda değerlendirmek üzere almaları amaçlarına son derece uygundur.

Mikro kredi uygulamasının yoksul kadınlara katkısı sadece bireysel gelirleri üzerinden olmamıştır. Gelir de olduğu gibi istihdam üzerinde de önemli etkilere yol açmıştır. Kredi müşterisi kadınların büyük çoğunluğu “ el işi yapmak” için krediyi ya “kendi işlerini kurmak” ya da “mevcut işlerini büyütmek” için kullanmışlardır. Kadınların bu iş kollarına girmiş olmaları doğrudan ya da dolaylı olarak istihdama katkı sağlamıştır. Kredi kullanıcısı olan anket katılımcılarının %18’lik kısmı en az bir en çok üç kişiye iş imkânı sağlamıştır. Bu durumda kredi müşterisi kadınlar dışında işsiz kadınların iş sahibi olmasını sağlanması ile de istihdama dolaylı olarak katkı sağlanmıştır. Kredi kullanıcısı kadınların %30’u kredi öncesi işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kesim kredi kullanımı ile işsizlikten kurtulmuşlardır. Böylece yoksul kadınlar hem kendileri iş sahibi olmuşlar hem de kendileri dışındaki kimselere iş imkânı vermişlerdir.

TGMP’nin yoksulluğun azaltılmasına ve istihdamın artmasına katkıda bulunmasının yanı sıra kadınların sosyal yaşama katılmalarına da çok önemli katkıları vardır. Daha önce evinden çok fazla dışarıya çıkmayan kadınlar el işi yapıyor olsalar bile malzeme almak veya yaptıklarını satmak gibi nedenlerle evden dışarıya adım atmışlardır. Kredi müşterisi kadınların özgüvenlerindeki artış ve kendilerini daha güçlü hissediyor olmaları da mikro kredi uygulamasının sağladığı kazanımlardır. Anketlerin analizinden elde edilen sonuçlar da ankete katılan kadınların %68’inin kredi kullanımı ile özgüven artışı yaşandığını göstermiştir.

Anket katılımcılarından elde edilen bilgiler neticesinde ofis çalışanlarının ve yöneticilerinin kredi kullanıcılarına yol gösterici oldukları görülmüştür. Fakat kredi kullanıcıları verilen kredi miktarının artırılmasını ve geri ödeme sürelerinin de uzatılmasını istemektedirler. Geri ödemelerin her hafta ve küçük miktarlarda olduğunu hatırlayacak olursak kredi kullanıcılarının bu konuda sıkıntı çekmemesi

gerekir diye düşünebiliriz. Verilen kredinin miktarının artırılması kadınların eline geçen para miktarını artırdığı gibi yüklenilen borcu da artıracaktır. Bu nedenle artan borç ödemesi başka sıkıntıları da beraberinde getirebilir. Tüm bunların TGMP ofislerince dikkate alınarak uygulamanın başarısı artırılabilir. Sonuç olarak TGMP Eskişehir ayağının yoksulluğun önlenmesi ve işsizliğin azaltılması konularında başarılı bir politika aracı olduğu söylenebilir. Bu başarı da kredi TGMP merkez ve şubelerinin koordinasyon içerisinde özverili çalışmasının da rolü büyüktür. Yine unutulmamalıdır ki TGMP'nin başarısının sürekliliği bu uyumun devamına ve toplumun her kesiminden gelecek desteğe bağlıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Vipaş Yayınları, Bursa.

Adaçay, F. (2008). *Ekonomik Kalkınmada Yoksulluk*, Nisan Kitabevi, Eskişehir.

Aghion, B. A. De ve Morduch, J. (2000). “Microfinance beyond Group Lending”
Economics of Transition içinde, Cilt. 8, No. 2.

Akbıyık, N. ve Şahin L. (2010). “Mikrokredi Uygulaması ve Ekonomik Kriz”,
Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I 15-16 Nisan Malatya, e-
kitap:<http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/102.pdf>.

Akgül, A. (2003a). *Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik ve İşsizlikle Mücadelede Çözüm: Mikrokredi Uygulaması*, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayın No: 3. Ankara.

Akgül, A. (2003b). *Zenginliğin Yaygınlaştırılması İçin Mikrokredi Uygulaması: Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi*, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayınları, Yayın No: 10, Ankara.

Akgül, A. (2004). *İşsizliğin ve Fakirliğin Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Kendi Hesabına Çalışma*, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Yayın No: 14, Ankara.

Akgül, A. (2009). *Topraksız Mikrosera: Kuruluş ve Yöntemi*, TİSVA, Ankara.

Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002). ” Terminoloji, Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”,
Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.

Alcock, P. (2006). *Understanding Poverty*, New York: Palgrave Mac Millan.

Alkin, E. (1987). “Gelir ve Büyüme Teorisi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Yayını, No. 517, İstanbul.

Altay, A. (2007). “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, *Finans Politik Ekonomik Yorumlar*, 44(510).

Altunışık, R. v.d. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya.

Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Eylem ve İşlemlerine İlişkin Araştırma ve Denetleme Raporu, 2006/2.

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon.

Brue, S. L. (1994). *The Evolution of Economic Thought*, New York: The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers.

Çak, D. (2007). “Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikro Kredi Yöntemi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dağdemir, Ö. (1992). “Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı”, Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Dansuk, E. (2003). “Yoksullukla Mücadelede Kuramsal Kapasitenin Geliştirilmesi, Yoksulluk ve Devlet”, 1. Cilt, Der. Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, Ankara, DPT Yayın No: 2449.

Erdoğan, G. (2002). “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

Erol, N. (2006). “Gelişmekte Olan Ülke Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Esfender, K. v.d.(2004). *Mikro Kredi Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul.

Ghatak, M. ve Guinnane, T.W. (1999). “The Economics of Lending with Joint Liability: Theory and Practice”, *Journal of Development Economics*, Vol. 60, No: 1.

Gregory, M. (1995). “Growth of Nations”, *Brooking Papers on Economic Activity*, Vol. 1’den Aktaran; Şiriner, Doğru, Türkiye’de Büyümenin Ekonomi Politigi, Dipnot Yayınları, 2006, Ankara.

Gündoğan, N. (2008). “ Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ocak-Şubat, Ankara Sanayi Odası Yayınları.

Gündüz, A.Y. (2006). “ Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No.15.

Gürak, H. (2006). *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Haughton, J. ve Khandker, S.R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*, USA: World Bank.

Hiç, M. (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Duclos, J.Y. ve Araar A. (2006). *Poverty and Equity*, Springer Science &Business Media, LLC, USA.

Jones, C. I. (1998). *Introduction to Economic Growth*, New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Kaya, A. A. (1998). *Büyüme Teorileri Ders Notları*, Eskişehir.

Kenar, N. (2003). "İşsizlik Sigortası Uygulaması, Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Dergisi", No.287.

Khan, H. M. (2000). "Poverty in Developing Countries: Issues and Policies", IMF Working Paper, IMF Institute, Nisan.

Khawari, A. (2004). "Microfinance: Does it Hold its Promise? A Survey of Recent Literature", Hamburg: Hamburg Institute of International Economics.

Küçükkalay, M. ve Türkcan K. (2004). "Nüfus ve Kalkınma," Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular", Der. Sami Taban ve Muhsin Kar, Bursa: Ekin Kitabevi.

Latifee, H. I. (2006). "The Future of Microfinance: Visioning the Who, What, When, Where, Why, and How of Microfinance Expansion over the next 10 Years" , The Global Microcredit Summit 2006, November, Halifax (www.microcreditsummit.org/papers/2006papers.htm), (12 Aralık 2010).

Ledgerwood, J. (1999). *Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective*, World Bank, Washington, D.C.

Ledgerwood, J. (2006). *Transforming Microfinance Institutions, Providing Full Financial Services to the Poor*, Washington, The World Bank.

Lipsev, G.R. v.d. (2004). *İktisat-1*, çev. Ömer Faruk Batırel v.d., Bilim- Teknik Yayınevi, İstanbul.

Masika, R., Haan, A. ve Baden, S. (1997). “Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis”, Institute of Development Studies, University of Sussex, UK.

Kahramanmaraş Valiliği, (2010). *Mikrokredi ve Yoksulluk: Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru*, Kahramanmaraş.

Morshed, L. (2006). “Lessons Learned in Improving Replicability of Successful Microcredit Programs - How Can the Best Models “Travel” Better”, The Global Microcredit Summit 2006, 3-4 Kasım.

Morshed, L. (2010). “Micro Credit and Poverty; Towards a World without Poverty”.

Morduch, J. (1999). “The Microfinance Promise”, Journal of Economic Literature, Vol. 37, No. 4.

Nguyen, T. H. V. (2003). “Attaining Sustainability in Microcredit Programs”, International Conference on Poverty Reduction through Microcredit, 9-10 Haziran, İstanbul.

Önder, İ. (2004). “Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Toplum ve Hekim, Ocak-Şubat, Cilt 19, No.1.

Öztürk, M. ve Çetin B. I. (2009). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, Journal of Yaşar University, 3(11).

Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Rhyne, E. ve Otero M. (2006). “Microfinance through the Next Decade: Visioning the Who, What, Where on How”, Accion, USA.

Savaş, V. (1979). *Kalkınma Ekonomisi*, I.T.I.A.Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No.3, İstanbul.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Şener, Ü. (2009). *Kadın Yoksulluğu*, TEPAV Değerlendirme Notu.

Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Taban, S. (2011). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*, Nobel Yayınları, Eskişehir.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2010). *Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bülteni*, Mayıs, Ankara.

Tezel, Y. S. (1989). *İktisadi Büyüme*, Macintosh Bilgisayar Dizgi Tesisleri, Ankara.

TGMP, (2008). *10.000'inci Üyeye Mikrokredi*, Temmuz, Ankara.

TİSVA, (2004). *Mikro Kredi Vastasıyla Yoksulluğun Azaltılması*, Ankara.

TİSVA, (2005). *Yoksulluğun Azaltılması İçin Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi*, Ankara.

TİSVA, (2007). *Türkiye'de Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması İçin Diyarbakır Milletvekili Prof.Dr. Aziz Akgül'ün TBMM'ye Sunduğu Kanun Teklifler*, Ankara.

Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayınları, (2005). *Mikro Kredi Serisi 6*.

UNDP, (1992). *İnsani Gelişme Birinci Türkiye Raporu*, Ankara.

UNDP, (2004). *Türkiye Raporu*.

Ünsal, E. (2007). *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, R. ve Koyuncu C. (2006). *Mikro Finansman ve Yoksullukla Mücadele*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Yunus, M. (2006). *Yoksulluğun Olmadığı Bir Türkiye'ye Doğru*, TİSVA.

Yunus, M. (2003). *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, (Çev.) Gülden Şen, 2. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Word Development Report, 1990.

<http://www.tgmp.net> (21.05.2011).

<http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2003/kasim/arastirma.html>, (15.11.2010).

http://www.tuik.gov.tr/metaveri.do?tb_id=23&ust_id=7 (19.08.2010).

[http://www.comcec.org/en/belge/arsiv/pdf/turkey%2023-07%20cr\(1\)tr.pdf](http://www.comcec.org/en/belge/arsiv/pdf/turkey%2023-07%20cr(1)tr.pdf)
(20.08.2010).

(http://www.alomaliye.com/issizlik_sigortasi.htm), (21.09.2010).

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/250/misyon/>, (20.09.2010).

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Danışma Genel Müdürlüğü,

<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/251/vizyon> (20.09.2010).

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Danışma Genel M¼d¼rl¼ę¼,
<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/224/sydtf/> , (10.09.2010).

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Danışma Genel M¼d¼rl¼ę¼,
<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/197/sydvlerin+gelirleri/>), (25.08.2010).

(http://stg.grameensolutions.com/gbank/microcredit/un-report-role-of_microcredit/),
(31.10.2010).

<http://www.denizfeneri.org.tr/icerik.aspx?kod=BIZKIMIZ>), (12.10.2010).

(<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=hakkimizda>), (20.09.2010).

EKLER

**ESKİŞEHİR İLİNDE YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA MİKRO KREDİNİN
ETKİNLİĞİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA ANKETİ**

Sayın Katılımcı;

Bu araştırma Mikro Kredi uygulamasının sağladığı, toplumsal ve bireysel katkılan ölçmeye yöneliktir. Ankette kendinizle ilgili verdiğiniz bilgiler hiçbir kurum veya kuruluş ile paylaşılmayacaktır. Yardımlarınız ve bilime yaptığınız katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Doç.Dr. Sami TABAN
Eskişehir Osmangazi Üniv. İ.İ.B.F.İktisat Böl.
Tel : 0222 2393750 / 1750
e-posta: staban@ogu.edu.tr

Arş.Gör.Mehmet ŞENGÜR
Eskişehir Osmangazi Üniv. İ.İ.B.F. İktisat Böl.
Tel : 0222 2393750 / 1733
e-posta: msengur@ogu.edu.tr

1. Cinsiyet

Erkek Kadın

2. Yaşınız

19 ve altı 20-29 30-39
 40-49 50-59 60 ve üzeri

3. Eğitim Durumunuz

Okuma-yazma bilmiyorum Okuma-yazma biliyorum İlköğretim
 Lise Yüksek Lisans/Doktora

4. Medeni durumunuz

Bekar Evli

5. Kaç çocuğunuz var?

Yok 1 2 3 4 5 ve üzeri

6. Ailede okula giden çocuk sayısı

Yok 1 2 3 4 5 ve üzeri

7. Ailede bütçeye katkı sağlayacak şekilde çalışan sayısı

Yok 1 2 3 4 5 ve üzeri

8. Çalışan aile bireylerinin meslekleri ve sayısı

Meslekler

	Kişi Sayısı				
Memur	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
İşçi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Esnaf	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Çiftçi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Özel sektör	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Serbest meslek erbabı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

9- Yaşadığınız yeri belirtiniz.

Köy İlçe merkezi Şehir merkezi

10- Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

Yok Yeşil kart SGK(SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) Diğer(belirtiniz).....

11- Mikro Kredi kullandığınız ofisi belirtiniz.

Odunpazarı Tepebaşı

12- Ne kadar süredir kredi kullanıyorsunuz?

1 ay veya daha az 2-3ay 4-6ay 7-10ay 11-18ay 19ay ve üzeri

13- Mikro Kredi kullanmadan önce ailenizin ortalama geliri kaç TL idi?

0-500TL 501-700TL 701-1000TL 1001-1500TL 1501TL ve üzeri

14- Mikro Kredi sonrası ailenizin ortalama geliri kaç TL oldu?

Değişmedi 500-700TL 701-1000TL 1001-1500TL 1501TL ve üzeri

15- Mikro Kredi Uygulamasından ne şekilde haberdar oldunuz?

Gazete -T.V. vb. Çevreden duydum Arkadaşım kullanmıştı Diğer(belirtiniz).....

16- İş açısından bakıldığında Mikro Krediyi alış amacınız nedir?

Kendi işimi kurmak Varolan işimi geliştirmek-iyileştirmek
 Bir işe ortak olmak Yeni bir iş sahasına atılmak

17- Hangi iş kolunda değerlendirmek için krediden yararlandınız?

El işi Hayvancılık Tarım Ticaret Seyyar satıcılık Diğer

18- Mikro Kredi almadan önceki iş durumunuzu belirtiniz.

İşsiz(iş arıyordum) Kendi işimi yapıyordum Ev hanımı Çalışmayı düşünmüyordum
 Emekli Memur İşçi Özel sektör

19- Mikro Kredi sonrası yapmakta olduğunuz işi belirtiniz.....

20- Mikro Kredi kullanımı sonrası kendiniz dışında kaç kişiye iş imkanı sağladınız?

Hiç 1 2 3 4 ve üstü

21- Mikro Kredi kullanımı ile işe aldığınız kişiler daha önce ne işle uğraşmaktaydılar?

Çalışmayı düşünmüyordu İşsiz Ev hanımı Emekli
 İşçi Memur Özel sektör

22- Sizce bir ailenin yaşamını sürdürülebilmesi için (yoksul sayılmaması için) gerekli olan en az gelir kaç TL'dir?

0-200TL 401-600TL 801-1000TL 1200-1400TL
 201-400TL 601-800TL 1001-1200TL 1400TL ve üzeri

23- Aldığınız Mikro Krediyi hangi iş için kullandınız? .....

24- Aldığınız kredi işiniz için yeterli oldu mu?

Hayır yetmedi Kısmen yetti Kararsızım Evet yetti Arttı

25- Krediyi iş dışında en fazla hangi amaç için kullandınız?

Ev giderleri için Düğün-nişan için Acil durumlar için ayırdım
 Sağlık harcamaları için Çocukların okulu için Diğer(belirtiniz).....

26- Mikro Kredi kullanımı sonucunda kazandığınız parayı nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Tekrar işime yatırım yapıyorum Borçlarımı ödüyorum Biriktiriyorum
 Harcıyorum (aileme, kendime...) Bir başkasına borç veriyorum Diğer (belirtiniz).....

27- Mikro Kredi kullanımı sonrası işinize hangi şekillerde yatırım yaptınız?

Gerekli alet, ekipman aldım (yemek pişirme gereçleri, dikiş makinası, fırın, ocak gibi)
 Ticari bir araç ya da iş için yeni bir vasıta aldım
 İşçi-eleman aldım
 İşimi büyütmek için dükkân kiraladım/satın aldım

28- Mikro Kredi alırken beklentileriniz neleri? Önem derecesine göre işaretleyiniz.

Sebepl	1-Onemsiz	2-Biraz önemli	3-Kararsızım	4-Onemli	5-Çok önemli
	Önem Derecesi				
Geçimimi sağlamak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Yeni bir iş kurmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
İşimi büyütmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Kendimin ve ailemin refahını artırmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ekonomik özgürlük kazanmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Daha çok para kazanmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Herkes alıyor diye aldım	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Diğer (belirtiniz).....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

29- Mikro Kredi beklentilerinizi ne ölçüde karşıladı ?

Hiç karşılamadı Beklediğimden az karşıladı Kararsızım
 Tam olarak karşıladı Beklediğimden fazla karşıladı

30- Şuan itibariyle kredi kullandığınız için memnun musunuz?

Evet Kararsızım Hayır

31- Şuan kaçınıcı krediyi kullanıyorsunuz?

1. 2. 3. 4. 5. ve üzeri

32- Mikro Kredi kullanmanın size hangi katkıları oldu?

Sebepl	1-kesinlikle katılmıyorum	2- katılıyorum	3-kararsızım	4-katılıyorum	5-kesinlikle katılıyorum
	Ailemin yaşam standardı yükseldi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Çevremle olan ilişkilerim arttı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Toplumdaki saygınlığım arttı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Çocuklarımın eğitimine destek oldu	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Yeni bir iş kurmamı sağladı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
İşimi büyüttüm	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Eşimin desteği arttı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Özgüvenim arttı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

33- Mikro Kredi uygulaması sizce etkin bir şekilde işliyor mu?

Evet Kararsızım Hayır

34- Mikro Kredi uygulamasının kapsamı sizce yeterli mi?

Evet Kararsızım Hayır

35- Mikro Kredi kullanımını tavsiye eder misiniz?

Evet Kararsızım Hayır

36- Mikro Kredi kullanmasaydınız şuan hangisi ile kendinizi tanımlardınız?

İş arıyordum
 Geçinemezdim(gıda, giyim ihtiyaçlarını karşılayamıyor olurduk)
 Zamanımı boş bir şekilde geçiriyor olurum
 Pek bir şey değişmezdi

37- Size göre Mikro Kredi uygulamasının ve ofis çalışanlarının eksik yönleri nelerdir ?

Sebepl	1-kesinlikle katılmıyorum	2- katılmıyorum	3-kararsızım	4-katılıyorum	5-kesinlikle katılıyorum
	Verilen para miktarı artırılmalı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Geri ödeme süresi daha uzun olmalı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ofis çalışanları daha sıcak kanlı olmalılar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Çalışanlar daha fazla yol gösterici olmalılar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5